ALBERTI PII

Carporum Comitis Illustrissimi, ad Erasmi Roterodami expostulationē respōsio accurata & parænetica, Martini Lutheri & asseclarum eius hæresim vesanam magnis argumentis, & iustis rationibus confutans.

Venundatur Iodoco Badio Ascensio.

Iodocus Badius Ascensius Lectori pio & candido S.

Vm ex vetere instituto anxie soliciteq; disqrerẽ opus aliquod literarium, qđ & verbo℞ lepore esset vel delicatis auribus plausibile & iucũdũ, nec minus tñ seueris põdere sentẽtiarũ gratũ & fidei orthodoxę cõsonũ, amico℞ quorũdã beneficio nactus sum D. Alberti Pii, Carpo℞ Comitis illustrissimi doctissimiq; ad expostulationem Erasmi Roterodami se Romę apud patres purpuratos male audisse querentis, accuratissimã & iusti voluminis instar respõsionẽ. Quã vti summis votis plurimi etiã theologo℞ expetiuerunt, ita oẽs in ea eruditionis bonę sunt consecuturi plurimũ. Ausimq; ob id tibi lector studiose polliceri, vbi eã nõ oscitanter plegeris te vix definiturum qđ in ipsa primũ aut mireris aut extollas, tãti ne Herois decorã & humanã modestiã, an iustã & seuerã cõstantiã, an doctrinã multiiugã Ciceroniana maiestate cõditã, an demũ tã vehemẽs verę pietatis studiũ. Modestia quidẽ in ea cõspicit nõ vulgaris, ꝙ tã humaniter ac benigne respondet, cũ honorifica videlicet Erasmi ipsius cõpellatione & laudũ eius buccina, memor nimirũ sapiẽtis illius prouerbii, Responsio mollis frangit iram: sermo durus suscitat furorẽ: miratorq; cum in aliis multis, tũ in hac responsione, modestię Petri Apostolorum principis, cui cũ in faciem restitisset Paulus & reprehẽsibilem pronũciasset, de illo tamen scripsit, Sicut charissimus frater noster Paulus secundũ datã sibi sapientiam scripsit vobis. Antiqssimã enim sibi esse Erasmici

nominis gloriā & animæ salutem princeps hic sapien tissimus abunde significat, vt quem tanta laude prose quitur, & tā apposita parænesi ad euidētius stādū ab ecclesia catholica adhortatur. Seueritas autē non mi nor i eo perspicitur, ꝙ ingenue fatetur Erasmū multo rum iudicio multis scriptorū suorū Luthero ad impie sentiendū & scribendū ansam præbuisse maximā, quo circa ꝓbe & benigne monet, vt illa aut retractet, aut interpretet̄ melius. Doctrina vero multiiuga, quia ni hil asserit, quod non idem catholicis & scriptis & au thoribus fulciat. Porro pietatis demū studium, ꝙ pro prisca & vera fide ac persuasione Christiana, tot susce pit labores, tot libros euoluerit, & ad Lutherana fun damenta non quatienda modo, sed penitus euertenda tam fortem tridentem adhibuerit. Quod studiū maxi mopere quidem vt in seculari viro admirabile, verum vt in hoc principe minimū: nihil enim noui fecit, sed iuxta nominis etymologon antiquam coluit pietatē, nec potuit vir & re & cognomento Pius nominis sui & auiti instituti nō esse & semꝑ & vbiqꝫ memor. Quę omnia lector bone longe clarius ipso opere q̄ nostro hoc epistolio legendo cognosces: ideoqꝫ parcius de opere. Vt tamen totam responsionis farraginem vno quasi obtutu perspicias, placuit breuiculam capitum colligere tabellam operiqꝫ prępon ere. Vale ad Nonas Ianuarias Anni. M.D.XXIX. calculo Romano.

CLAriss.D.ALBERTO Pio Principi Carpensi.S.P.

Vum ingenii candor doceat illustri genere prognatos, & eximia felicitas nesciat inuidere cuiq̃, tũ aũt ab iis, qui te domestica cõsuetudine penitus cognitũ habẽt, prędicetur insignis q̃dã naturę tuę benignitas, qua cõplecti soles etiã parũ dignos tuo fauore: demiror, quis genius instiget animũ tuũ in Erasmũ. Quęso, vt ęquo aĩo feras libertatẽ nostrã. Fieri põt vt error sit in noĩe, neq; me fugit, q̃ nõ sit tutum rumorib9 hmõi credere. Quare te rogo, vt siqd ẽ hmõi existimes hęc nõ tibi scribi. Cõplures q istinc huc veniũt cõsentiẽtib9 verbis narrãt, Romę quẽdã eẽ Principẽ Carpẽsem, doctũ, magnęq; apud purpuratos p̃res auctoritatis, q passim ac palã dep̃dicet Erasmũ nec eẽ p̃hm, nec theologũ, nec vlli9 solidę doctrinę. Idẽ ad me p̃scribit ep̃ris multoꝝ æque cõsẽtiẽtib9. Atq; hacten9 nihil cõmoueor, si ea de me prędicet, q̃ ipse tũ dictis, tũ scriptis ingenue profiteor, nullis magis indignatus, q̃ his, q me falsis, & inuidiosis laudibus onerãt, Si me vẽditarẽ pro magno theologo, aut p̃ho, merito mihi detrahat aliqs leonis exuuiũ. Nũc cum nihil magni de me pollicẽs, prę̃stẽ id qđ possum, nulli me p̃ferẽs, neq; cuiusq̃ officiẽs glorię, miror si qsq̃ bene natus, & insigni doctrina p̃dit9 breuiter adeo felix, vt cõtẽnere possit citi9 q̃ odisse vulgares istos doctrinę simios, dignet̃ obtrectare Erasmo, q tui similes semp venerari cõsueuit & adorare: q nec inuidere nouit ęqualib9, q inferiores gaudet quãtũ põt euehere. In argumẽtis quę mihi

suscepi, arbitror me nō omino infeliciter versatū esse, pręsertim si cogites me barbaꝝ ea scripsisse barbaris. Nihil adhuc tractaui, qđ theologū requireret multa p̄hia instructū, pręterq̄ liberū arbitriū, qđ a multis im positū ægreq; susceptū q̄ potui, simplicissime tractaui, nec tn̄ impie, ni fallor, si parū erudite. Proinde, qs oro fructus, si vir tātus ꝑsuaseris Erasmū esse rudē heroica rū disciplinarū? Sunt huius classis q̄plurimi, qui tn̄ se iactant doctores. His magis cōueniebat detrahere ꝑsonā, q passim in scholis docēt adolescētes nihil scire, & ꝑsuadent nihil nescire. Iā facile fero, si qsq; ꝓ suo arbitratu de igenio literisq; meis, aut eloquētia iudicet. Magis me cōmouēt illę voces, quas audio subinde repeti ab eodē principe in cōuiuiis Cardinaliū, in cōcilia bulis eruditoꝝ, quicqd est huius tumultus, ex Erasmo natū esse. Hoc quū sit vanissimū, qd dici poterat hostilius ab eo cui⁹ vtrūq; parētē veneno sustulissem? Quū prodire cœpisset Lutheranę tragœdię prooemiū, eiq; fere totus orbis applauderet, ego primus oīm dehortatus sum amicos, ne se illi negocio admiscerēt, cuius exitū augurarer fore cruētū, Et qm̄ qdā iactabant me cū Luthero sentire, videlicet quo plures ad suā allicerēt factionē, ego libellis editis ꝓfessus sum mihi nihil esse rei cū Luthero, nec vnq̄ fore, Ipsum Lutherū admonui, rē euāgelicā ita tractaret, ne qd ambitioni, ne qd odio datū videret, caueretq; ne res in seditionē exiret. Frobeniū minis etiā cohercui, ne qd excuderet Lutheranū. Abstinuit ille, nō absq; suo luculento dāno, meo potius obtēperās animo, q̄ suo cōmodo seruiēs. Quot

quot apud Germanos, & Eluetios amãt bonas lr̃as initio erãt Luthero addictissimi. Hos oẽs ex iuratis amicis mihi feci hostes acerrimos, paucis exceptis. Quũq; hinc theologi quidã odio bonarũ lr̃arũ nullũ nõ mouerẽt lapidẽ quo me in factionẽ (vt ipsi putabãt) iã iã dãnandã ꝓtruderẽt, hinc Lutherani blanditiis, technis, deniq; minis & cõuiciis idẽ hoc agerẽt, licet cõsilio diuerso q̃ theologi, tñ hactenus digitũ latũ dimoueri nõ potui, vt ab ecclesiæ Romanę societate discederẽ. hũc animũ nõ oĩno cõteneres, si nosceres tot regionũ nostrarũ aĩos. si Principũ consilia, si scires quos tu multus excitare potuissem, si me ducẽ huius negocii voluissem ꝓfiteri: sed ego malui me nudũ & inermem vtriusq; ꝑtis iaculis exponere, q̃ vllũ porrigere digitũ factioni quã nõ agnoscit eccl'ia Romana. Sed occasionẽ Lutherus hausit e libris meis: id fortiter negat ipse Luther9, q eadẽ de me p̃dicat & scribit q̃ Princeps ille Carpẽsis, videlicet nihil me scire theologię, ꝙ nusq̃ cũ illi9 dogmatib9 cõsentiã: sed fingam9 aliq̃d haustũ e lucubrationib9 meis, q magis istud imputet mihi q̃ Paulo aut Augustino, vnde sua fere cõfirmat dogmata? Certe cũ illa mea scriberẽ nihil min9 suspicabar, q̃ huiuscemodi tumultũ exoriturũ. Sũt q dicãt, cur non stati nascẽti malo occurristi? Quia cũ multis suspicabar Lutherũ eẽ bonũ virũ corrigẽdis deprauatissimis hoĩm moribus diuinitus missũ, q̃q̃ iã tũ mihi displicebãt q̃dã, de q̃bus illũ admonui. Porro quũ mũdus eẽt plenus academiis, viderẽq; fabulã esse mire plausibilẽ nõ vulgo tm̃, sed etiã Principibus, ep̃is, ac nõnullis etiã

Cardinalibus: quę fuisset temeritas me priuatũ homũ cionẽ publico orbis fauori oppedere. Q̃ȝ si me pateris libere ꝓloq,q fuerit hui⁹ mali prim⁹ fons,dicã ꝓ mea qdẽ sentẽtia.Sacerdotũ quorũdã palã impia vita,Theologorũ quorũdã supciliũ,Monachorũ quorundã non amplius ferẽda tyrãnis,huic tẽpestati locũ fecit. Hoc velim ita dictũ in malos,vt bonoꝝ existimationẽ nihilo faciat deteriorẽ;& ita dictũ in genere, vt ordini nulli sit irrogata cõtumelia.Principio erat bellũ cum linguis ac latinis literis,his ego hactenus faui,vt admissę ornarẽt iuuarẽtqȝ recepta studia,nõ vt veteres ꝓfessores de põte,qđ aiũt deiicerẽt:& seruirẽt glorię Christi,nõ vt veterem paganismũ in nobis reuocarẽt. Hic quũ ancipiti Marte decertaret,res ꝑ monachos detracta est ad negociũ fidei,Hic illis placebat p̃textus.Nõ dubito qn audita tibi sit Reuchlinica tragœdia. Hic cœpit in illos incrudescere doctoꝝ odiũ. Mox feruẽte adhuc bello inter mystas & osores musarũ,exortus est Luther⁹.Illico conati sunt illi literarũ politioꝝ cultores Lutherano negocio se inuoluere,quo simul & illos ꝑderẽt. Ita gradib⁹ qbusdã res alteri⁹ partis semꝑ in peius vergẽtis ꝑuicacia, tũ alteri⁹ quorũdã odiis & intẽpestiuis clamoribus hucusqȝ ꝓgressa est tragœdia. Habes rẽ vt est absqȝ fuco descriptã.Nũc si verũ est,qđ ad me delatũ est, quæso,vt istã ꝑsuasionem abiicias,& istiusmodi voces mihi ꝑiculosas cõtineas: sin vanũ est, ignosce, ꝙ hmõi nęniis obtuderim celsitudinẽ tuã:cui p̃cor oĩa lęta fęliciaqȝ. Datũ Basileę sexto Idus Octobris.M.D.XXV.Erasm⁹ Rot.extẽpore manu ꝓpria.

ALB. PIVS CARPORVM.CO. ERASMO ROTEROD. S. D.

TRVM mihi molestiæ plus attulerit, an voluptatis epistola tua Romæ reddita ad. XVII. Calendas Decēbris, haud facile profecto dixerim Erasme doctissime. Nam vt me id magnopere delectauit, q̄ vir singulari eloquētia, & egregia doctrina præditus, me ad colloquiū per literas vocare videreris: sic illud permolestū fuit, q̄ offensionem animi tui, quā ipso statim velut exordio præferebas, per totam epistolam variis expostulationibus declarasti. Gaudebam itaq; Erasmum virū eruditissimū, ac celebrē, quem iā ex multis annis nō solū diligebam, verum & admirabar, vltro ad me scripsisse. Quippe indicium beneuoli animi esse videtur, & amicitiam inire cupientis, literis saltē interpellare, quem locorū interuallo coram nequeas conuenire. Angebar iniqua delatione quæ ipsum ad huiusmodi genus literarum impulisset, & qua prius eius, quem diligebā, animū offendissem, q̄ mihi p occasionē licuerit, quāti ipsum facerem declarare. Sed in hac fluctuatione, vicit tandem causa lætandi, q̄ te qualiscūq; ratio ad scribendum ad me compulerit, cū plerunq; ex minus etiam grata causa, & tristioribus initiis, lætiora, & gratiora, progressu ipso euenire soleant. Sed hac sublata perturbatione, A

ecce alia sollicitudo nihilo minor, responsurū inuadit: ne satius esset silentio pręterire, quod apte pręstare nō possem, q̄ studioso conatu, prodere meā infantiam. Vt enim si quis concentuum ignarus, a perito musices ad canendum inuitetur, prudentius agat, si se ἄμουσον profiteatur, q̄ si dissonum quiddam auribus audientium obstrepat, ne risum potius excitet, q̄ oblectet: sic homini indiserto, nulloq; vsu dicendi, aut scribendi, exercitato, videtur potius tacendum cum interpellatur a viro eruditissimo, eloquentissimoq;, q̄ balbutiendum, præsertim si longior oratio requiratur, nec paucis verbis facere satis possis, quod mihi contingebat, si essem singulis partibus literarū tuarum, quę plurimas, nec eas nō difficiles quęstiones attingūt (vti res postulabat) responsurus. In quo illud quoq; verendū erat, ne in immēsum excresceret epistola, leges omnes prętergressa. Accedebat qđ diffugere nō poterā, quin de perditissimo Luthero, ac eius dogmatibus execrabilibus aliqđ esset dicendū: cuius vel sola recordatione totus horresco, tāq; cōmoueor, vt nulla re magis. Præterea molestissimę, ac ꝑpetuę occupationes meę, q̄ vix mihi respirandi ocium permittunt, me ab huiusmodi officio deterrebāt, vt aduersam valetudinem omittam, quæ me complures iam annos sępe ac vehemēter exercet. Sed cum hæc omnia silentium suaderent, ad respondendū hortabat̄. Primū q; subuerebar ne forte superbię, aut timiditati ascriberes meum silentium, existimans me vel respondere dedignari, vel non audere obiecta diluere. Deinde officium ipsum vrbanitatis, cum æque

rusticum & inhumanum esse videatur, si quis te literis inuitet non rescribere, ac si coram verbis conueniéti nihil respondeas, præsertim tam benigne interpellatus. Tandemq; peruicit humanitatis officium pudorem, qualiscūq; is fuerit: tui amor, pium odium in Lutheri nomē: existimatio tui, occupationes cunctas: animi vigor, corporis imbecillitatem: innocētia veritasq; ipsa dedit animos, & zelus gloriæ Christi suggessit spiritus. Itaq; decreui respōdere tibi. Qđ cum tardius statuerim, & sæpe, tum morbo, tum occurrentibus negociis ab opere fuerim auocatus, non erit, qđ mireris, si serius responsum accipias, minusq; q̄ me accuses vti verbosiorem, si epistolæ titulo, fere iustum volumē transmittam, cum rebus plurimis, & permagnis, paucis verbis pro merito responderi non possit. Tua nāq; epistola multa, & ingentia complexus es, quæ aut dissimulanter præterire, aut leuiter attingere (hoc maxime tempore) impium esse putaui. Scis autem prisco more clepsydrarum numerum ampliorem reo cō cedi, quàm actori solitum. Neq; id quidem immerito, cum diluere reus obiecta non valeat, nisi argumenta repetat, ab actore in medium allata, inuoluta dissoluat, plurima explicet, sua deniq; propriis argumentis confirmet, multa præterea obiter dicat, quæ & si præter rem qnandoq; videantur, ad negocium tamen plurimum fortasse pertineant: plurimaq; narrare cogatur, vt aperiat, quæ accusator verborum inuolucro tegere studuerit. Quamobrem cum tu nefandi Lutheri, tot capitum negocium literis tuis

induxeris,tam perniciosiq; tumultus causas attigeris,
quadã velut sylua confertissima congesta : ego quoq;
dum tibi respondeo,syluã,sed latiorẽ cõficere cogor :
non aliter cunctis ipse tuis locis satisfacturus.
B Gaudeo igitur ac lętor mi Erasme,tibiq; gratias ago,
q̃ nõ tacitus delata de me amaro animo suppresseris:
sed candide,vt ingenuũ pectus decet,mecũ per literas
expostulaueris. Quibus diluendis non opus mihi erit
spongia tua,cũ facile sim tibi declaraturus, falso plu-
rima ex his quę scribis,esse delata. hoc autẽ tibi polli
ceor ac recipio,tam ingenue me esse fassurum,si quid
protulerim de te,aut proferentibus assenserim, quod
minus auribus tuis possit esse iucundum:q̃ audacter,
quæ non dixi,inficiaturum.Illud autẽ in primis quod
verissimũ est,velim tibi persuadeas, me semper bene-
uolo,ac peramanti animo erga te,iã ab annis coplu-
ribus fuisse:ex eo nimirum tempore, quo apud virum
optimũ, & de literis optime meritũ Aldum nostrum
Venetiis diuertebaris:tũc enim primũ ego adolescẽs,
audiui Erasmi nomẽ ab Aldo cõmẽdari:&(ni fallor)
etiã te vidi,& Thomam Linacrium virum pręclarum
itidẽ Aldi contubernalem.deinde crescente indies lau
dis tuę fama,amor etiã augebatur. Quantũ em̃ nomi
ni tuo cõmẽdationis accedebat,quãto clarior euade-
bas,tãto studiũ in te meũ magis ac magis accẽdebat.
Quamobrẽ nũc cũ clarissimus euaseris, nullaq; inter
nos intercesserit inuidiæ causa.nulla fuerim a te laces
situs aut prouocatus iniuria, nihil est quod suspiceris
animũ erga te meum factum esse alieniorẽ:Quinimo

quem iampridē dilexi,quē amaui, iam etiam obſeruo & ſuſpicio. Fui enim ſemp ſtudioſorum omniū bonarum artiū amantiſſimus,doctioribus etiam addictiſſimus,inter quos cum præcipuus tibi locus ſit conſenſu omniū,nō eſt qđ arbitreris me quicq̄ protuliſſe, vt honori exiſtimationiq́ꝫ, quā de te paſſim perhoneſtam habent homines,derogarem: vt qui ſoleam, quantum in me eſt,ſtudioſos omnes defendere:& ex toto animo non ſolum egregiis,ſed etiam in ordinem redactis fauere. Tanta eſt enim apud me ſapientiæ,& diſciplinarū omniū reuerentia: tantā eſſe earū ſublimitatem & dignitatē cenſeo, vt quicūq́ꝫ illis famulantur, eas colunt,& ſi minus aſſecuti fuerint,ſed (vt dicitur) ſummis labris attigerint, eos amplectendos, ac fouendos eſſe putē:cū in magnis rebus voluiſſe,ſatis eſſe videatur:in hiſq́ꝫ præclariſſimis rebus,vel ſuſcepta vota,laudem non vulgarē mereantur,& ſint omni fauore proſequenda. Non enim omnibus conātibus datur metā attingere,ſed paucis,quos ęquus amauit Iuppiter,aut ardens euexit ad æthera virtus. Nimis enim multa occurrunt ſtudiis literarum,quibus eorum amatores minus voti fieri compotes valeant. Ego ne igitur qui ſic fui ſemper animatus, ſtatuiq́ꝫ idem, ab omnibus recte ſentientibus eſſe peragendum:ego inquam vt Eraſmo viro eruditiſſimo,de ſtudiis tam benemerito, & vbiq́ꝫ eloquentiſſimo detraherem? Aliena ſunt hæc a conſuetudine mea: nimis abhorrent ab inſtituto. Te enim Eraſme (& ſi minus egeas laudatione mea) ſæpe tamen apud magnos viros commendaui: q̄uis pro me-

ritis,& laboribus tuis non satis laudare potuerim.sed ea est mortalium conditio,vt plurimi siue naturæ pra uitate,siue adulandi studio,vt amantiores videantur,si ue vanitate quadam impulsi,magis gaudeant deferẽ dis obtrectionibus , & maledictis , q̃ referendis lau dibus,ac honorifice dictis:quinimmo cum hęc referre coguntur,eadem extenuent,imminuãtq;, vt nulla gra tia habeatur:illa contra cum deferunt,quæ ingrata fo re cognoscunt,amplificẽt,exaggerẽt,& qđ magis do lendum est,persæpe mentientes ex se ipsi cõfingant,& calumnientur insontes.

C Primũ autem omniũ, qđ ais,ad te delatum esse, me apud purpuratos patres nomini tuo detraxisse: hoc falsissimũ esse tibi velim persuadeas. Quinimmo tibi affirmare possum, apud plerosq;,cũ forte in tui mẽtio nẽ incidissemus,multa me ad laudẽ tuã ptinẽtia dixis se,nec mihi verbũ cõtra tuã existimationẽ excidisse:cũ aliis fatebor,sed minoris notę hominibus, eisdẽq; ami cis,ac literarũ studiosis in colloquio familiari contigis se,vt nõ tua omnia perinde a nobis cũctis pbarentur, cũ tamẽ de te nemo esset nõ honorifice locutus,qn ti bi tribuerit ingenii felicitatẽ,eloquentiã eximiã, copiã admirabilẽ,eruditionẽ variã,studiũ indefessũ , doctri nã multiugã:vt miraculo propemodũ habeatur, virũ Germanũ in vtraq; lingua tantũ pfecisse,vt sũmis vi ris ĩ medio latio,& Gręcia natis,& institutis,nõ æquã dus solũ,sed plurimis sit etiã pręferendus:& simul tot disciplinas attigisse,vt nullius expers esse videatᷣ. Hęc de te in cõciliabulis eruditorũ virorũ, inter amicos sæ

pius dixi, & dicẽtibus assensi. Quãobrem falsum existimare debes, id qđ scribis in primis ad te esse delatũ, me palã ac passim prędicare, Erasmũ nec esse philosophũ, nec Theologũ, nec vlli9 solidę doctrinę peritũ, cũ omnino cõtraria sentiã, & sępius prędicauerim: tãq; id abest a vero, q̃ illud ꝓximũ esse potest: inter loquendũ a me, vel corã me a quopiã alio fuisse dictum, indicare scripta tua, maiorẽ te operã dedisse humanioribus studiis, magisq; oblectatũ fuisse eloquẽtia, & linguarum variarum peritia, q̃ seuerioribus disciplinis, & philosophię studiis. Qđ si dictũ est, nõ in tuã contumeliam dictum, nec ab inuidia profectum debes accipere, sed libertate quadã loquendi (vt fit inter amicos) in domesticis colloquiis, vnoquoq; ingenue ꝓferẽte quod sentit. Qui aũt hoc dicit, vel sentit, is nõ dicit te ignarum Theologię aut cęterarũ disciplinarũ: sed te laudat, vt fieri solet, ex iis rebus, quibus magis excellere videris. ꝙ si de rebus ad grauiores disciplinas pertinentibus pari felicitate scripsisses: maxime autem si Aristotelica tractasses; pariter illa monumenta testarentur, te prestantem esse philosophum, & his studiis magis esse delectatum, vti probant quæ scripsisti, te disertissimũ esse, ac eruditione multiplici prȩditum: non autem vni tantum rei, vt plurimos alios ob idq; forte in ea sola præclaros incubuisse. Sed forte hæc Aristotelica, & philosophica, quasi viliora ab hac noua academia, hoc est a professoribus bonarum literarum huius temporis despiciuntur, & indigna in quibus elaboretur existimãtur: scholastica in opprobrium ea

nuncupantibus: quasi non eo magis capessenda sint,
quoniã in scholis inter homines eruditos disputantur:
quę si tu tractare accuratius voluisses, nõ dubito, quin
egregiam laudem in vtroq; fuisses consequuturus: qui
tam feliciter, quod magis petebas obtinueris: q̃q̃ in
omnibus excellere, vix humanũ esse videatur: cũ diffi-
cillimũ sit, vel in vno tantũ eminere. excarnificat enim
vnaquęq; bonarum artium, vel sola totum hominem,
vniuersam ætatẽ absumit anteq̃ ad perfectum perue-
nire valeat. Nam sit licet ingeniosus homo, solers, di-
ligentissimus, studiosissimus, memoriæ tenacissimus,
incolumis corpore, libris, præceptoribusq; abundet,
pręsto sint omnia ad disciplinas capessendas opportu
na, impedimenta cuncta sublata, Nestoreos viuat an-
nos: homunculus tamen est, imbecillis mente, non di-
uinus: quo fit, vt nemo tot tamq; varia, & scitu difficil
lima perfecte assequi valeat: vt sit necesse qui vni tãtũ
incubuerit disciplinæ, is magis illã imbibat, q̃ mul-
tas, qui pluribus. Tui tamen ingenii vbertate effectũ
est: vt cum summa linguarũ eruditione, & eximia elo
quentia non sine laude simul varias, & multiplices di-
sciplinas attigeris, quod paucissimis cõtigit: etsi enim
barbarum per iocum videlicet tuis te literis profitea-
tis, scito tñ mi Erasme, me minime illis assentire, qui
putant interuallo alpium barbaros homines a cultis
& politioribus seiũgi. Sẽper enim putaui Iesu Christi
beneficio primũ barbariem omnẽ exilio mulctatam
esse apud omnes nationes, quæ sacra illius receperũt,
ac eius sanctissimis institutis mores barbaros cũ ho-

neſtiſſimis cõmutarunt. Qđ ſi in prauitate linguę, aut morum barbaries conſtare dicatur, fateamur oportet Italos in medio latio, & Græcos in media Attica, barbaros eſſe q̃plurimos : Attamen ſi tranſalpinos barbaros appellare mauis, nequaq̃ concedam. Quod ais monuméta tua barbaris tãtũ ſcripta eſſe, quæ ad eruditionem, eloquentiam, plurimarũ rerũ notitiã capeſſendam: non minus opportuna & iucunda ſint Italis q̃ tranſalpinis. Iſtam igitur opinioné mi Eraſme depone, nec putes me de tua eruditione etiã in ſolidiorib9 diſciplinis male vel ſentire vel loqui: ſed ita exiſtimare, nec a cæteris abhorrere, & neminem hoc ſeculo noſtro iis ſtudiis, in quibus maxime verſatus es, tibi eſſe anteferendum, qui ſis plurimis antiquorũ conferẽdus.

Quod auté ad alterã querellã attinet, quę te magis vrget, me protuliſſe in conuiuiis Cardinaliũ, & conciliabulis eruditorum quicquid huius tumultus Lutherani extitiſſet ex Eraſmo natũ eſſe, iam tibi ſupra confirmaui, me apud Cardinales de te honorifice ſemper eſſe loquutũ: hoc idé repeto, ac eos teſtes appello: inter amicos, & eruditos in domeſticis cõgreſſibus aliquid dictũ fuiſſe fateor, proximũ illi ſentẽtiæ: ſed non tam atrox: occaſioné videlicet magnã pręſtitiſſe libellos quoſdã tuos, & annotationes huic incẽdio. plurimum auté (vt ſcis) inter occaſioné & cauſam intereſt, cum cauſa, niſi accidentaria ſit, ex propoſito agat: occaſionis longe ſit alia ratio, quę ad male agendũ, non niſi a malis, aut imbecillis ſolet vſurpari. Nemo autem in cœtu noſtro dixit, te cauſam fuiſſe: cũ nullus exiſtima- D

ret,te volente tantas turbas excitatas esse:Sed potius dum putares serere triticum, subortum esse lolium, nec ea dicta fuere in tuam inuidiam, cum nemo inuideret laudi tuę: sed quod te in illis scribẽdis nõ fuisse cautiorẽ ægre ferrẽt,quidã a te nõ alieni, sed qui religionis causam & diuinũ honorẽ amori tui præferrẽt: quãobrẽ nõ debes in malã partẽ accipere, quod mẽte pia prolatũ est:quo in loco a te impetratum velim, vt æquo animo feras, si quid audiueris, quod minus te oblectet. Dicam enim libere,dicã amice,quid plurimi de te sentiant hoc in negocio: quorũ iudicium magis ꝙ meũ tibi fuit extimescendũ:nam etsi non omnino in cũctis conueniant,in hoc tamẽ cõsentiũt omnes, quod tangi velut digito potest: si quis scripta tua perpenderit, Lutherum asseclasq; ipsius ex fontibus hausisse tuis,quo sua pullulantia venena irrigarent:vel ex tuis potius hortis letalia semina collegisse: tã multa enim consentiũt in placitis vtriusq;, vt aut Lutherus videat Erasmizare,aut Erasmus Lutherizare: Sed hoc inter esse, ꝙ quæ tu admonendo vel dubitando notas, ille definiat:quod tu modeste tangis, ille arrogantissime tractet: vbi tu scrupum iniicis, ille sententiam proferat. Fatentur tamen & multa longe magis execranda propria esse Lutheri,a quibus tu longe abhorrere existimaris. Est autẽ in illo discrimen sententiarũ,ꝙ nonnulli te arbitrãtur eadẽ sentire quę Lutherus: vbi idẽ ab vtroq; probatur:nec tibi initio ingratã fuisse hominis temeritatẽ:quinimo & ei plurimũ fauisse,epistolas quasdã tuas allegãtes. Alii aũt tibi æquiores sunt,pu-

tãtes te tãtũ de illis ambegisse, nimia quadam fertilitate ingenii, & multiplicium auctorum lectione: nũq̃ tamen animo discessisse a decretis orthodoxorum. E

Q si pateris me adhuc liberius agere, dicam te in causa fuisse, & magnam tuã fuisse culpam, vt in hanc suspicioné apud multos venires: participem te, ne dicã auctoré fuisse huius dissidii: idq; duobus diuersis modis: altero, q quæ minime oportebat, protulisti: altero q te intra silentiũ continuisti, nec tuũ stilũ Lutherano furori opposuisti. Nã et si multos lepore orationis, variarũq; rerũ expositione (quod homines presertim curiosos valde delectat) plurimos teneas: Sunt tamen, quibus nõ facile sit verba dare, sensus ad medullã exquirétibus, qui verborũ lenocinio nõ capiũtur: sed accuratissimi sunt in veritate indaganda, conferétes dicta dictis, priora posterioribus, verba verbis: vt quid auctor sibi velit, quid moliatur introspiciant, anfractus omnes, & sinuosos gressus verborum perpendãt. Ex quo numero qui mente magis pia sunt, stomachãtur, offenduntur, cum multa ex tuis legunt, quæ tam male sonent, quæ in dubium reuocent iam olim definita, quæ auctoritatem adimant sacramentis, patrum sanctionibus, Põtificis Maximi dignitati, sacerdotum honori obstrepant, sacras cerimonias parum reuereãtur, monachos insectentur, professionem illorum derideant, consuetudines optimas damnent. Addit & illud suspicionem, q si quando tibi accidit, vt Lutheri mentionem facias, illum vel laudas, vel de ipso tam dubie, tam perplexe, tam remisse, tam negligenter

loqueris, vt cogantur homines interdum exiſtimare te magna ex parte cum Luthero colludere, aut certe vt ſignificanter dicam ἀμφισβητεῖν, etſi tumultum ſeditionemq́ improbare videaris. Non eſt opus ſingulare cenſere: lege tu tua, ſed tanq̃ aliena, cognoſces, non iniuria homines chriſtianæ religionis & pacis cupidiores cõmoueri. Quãobrem non eſt qđ mireris, bilẽ mouiſſe quibuſdam, ita vt excanduerint, & vehemẽtiores in te apparuerint, vt contigit Iacobo Stunicę nobili, & docto viro, ſacrarumq́ literarum ſtudioſo, homini candidi ingenii, & ſyncerę pietatis: qui cõcitatius quędam ſcripſit aduerſus ſuſpecta loca tuorũ ſcriptorum: non ꝙ laudi tuę, homo minime inuidus, inuideret, ſed religionis amore permotus: Qua contentione perfectũ eſt, cũ tu multa ex iis, quæ obiecerat, reſpondendo declaraueris, vt ea minus nocere poſſint. Atq́ his quidem rebus effeciſti, vt tales de te rumores excitarẽtur: quibus ſi peperciſſes, non erat qđ ſiniſtri quicq̃ homines de te opinarentur: ſed te oẽs in omnibus laudarẽt.

F Nam vt multis obſeruationibus, quas luxuriante in genio, & exuberãte notitia variarum rerum multiplici lectione cõparatas edidiſti, ſolidioribus ingeniis, & perfectioribus iudiciis quoquomodo ad ampliorẽ cognitionẽ ꝓfuiſti, ſic infirmioribus quãtũ ad pietatẽ ob fuiſti vel plurimũ. Quid enim pertinebat, vt ex multis aliqua cõmemorẽ ? referre, priſco tempore non fuiſſe agnitã, vel † exertam Maximi Põt. poteſtatem, & Damaſum papam ſummũ ſacerdotẽ dictum fuiſſe, non ſummũ epiſcopum, & Auguſtinũ ſcripiſſe, Epiſcopo

† exercitam

Romano, & perinde Hieronymum, vt æquali cæteris episcopis: nõ vt sũmo episcopo: multis ꝑtermissis quę in oppositũ ab eisdẽ scribũtur: quale est illud Hieronymi, nõ alterã esse vrbis ecclesiã & orbis: & Ro. sedẽ arcam esse Noe, & domũ, in qua agnus paschalis comeditur: & episcopũ Ro. summũ esse sacerdotem. Quid dicere, Cardinales non fuisse tẽpore Hieronymi? episcoposq; olim sacerdotibus fuisse æquales? ecclesiam decreuisse opibus? conciliaq; olim ab imperatoribus indici fuisse solita? Quid matrimoniũ inter sacramẽta ecclesię, quę proprie sacramenta dicuntur, nõ fuisse cõnumeratũ? quid horarias preces accusarę? quid auricularia confessionẽ nõ fuisse prisci moris? Eucharistiam cuiq; domi suæ solitã fuisse sumi? Q̃ erroneũ & illud, nuptias tãtũ laudibus efferre, vt eas cęlibatui & continẽtię prętuleris? quid ecclesiasticos cantus & cerimonias taxare? quid Monachos, & q̃d grauius est, eorũ professionẽ calumniari? institutaq; ipsoꝝ infirmitatis esse dicere? quid detestari decreta ecclesiastica, & sanctiones humanas? Nonne causam pręb ebas leuioribus ingeniis & minus piis, existimãdi ea omnia nullã vim, nullũ robur habere, etiã inde cõtemnẽdi? nõ enim omnia quę licẽt, expediũt: tãtũ abest, vt ędificẽt. Quid attinebat huiusmodi scrupulos iniicere? has scandalosas spargere voces? quibus pusilli saltẽ offendi possint, cũ firmioribus iudiciis sit cognita veritas, & sanctorum virorum sentẽtia perspectũq;, nõ omnia pariter religionis initio fuisse cognita, vel integras vires adepta: Sed posterioribus seculis fuisse declara-

ta & perfecta & exerta : habuit enim religio nostra, vt res cæteræ, in multis suã infantiam, & pueritiam: nec seruator noster Christus omnia in ipsis initiis aperuit: Sed multa Apostoli, & hi qui eis successerunt, sicut retulit ipse : multa sunt quæ non potestis portare modo: & huiusce, generis alia plurima. Quorsum probata vsitataq; verba ecclesiæ immutare, nisi ad ostentationem, vt pro testamento scripturæ instrumentum dicere, etsi aliquos habeas auctores, cum Paulus testamentum dici voluerit? Quorsum in sacris verba prorsus indigna, & omnino profana, vsurpare, vt cum dicis, fabulam euangelii, q̃ inanis, q̃ inutilis; q̃ noxia huiusmodi eruditionis iactatio? quæ omnia sunt indicia animi rerum nouarum studiosi.

G Quid dicam de iis, quæ tam petulanter de humanis, & diuinis rebus lusisti? Quantum notæ putas mi Erasme (quod cum dolore, ob plurimorum iacturam inde deriuatam dico) nomini tuo inussisse Moriam illam tuam? nam etsi personam substituis stultitiam ipsam, cum tamen ore tuo Moria loquatur, non vt a Moria prolata: sed vt a viro celebri, & eruditissimo, complures quæ illic tradis, exceperunt. Quo libello tam noxia sparsisti semina, vt ex agro sic infecto proceræ arbores vltro prouenerint, quæ pestilentes fructus pepererint : quo si tantum humanas ineptias, vanos mortalium conatus risisses, iucundus fuisses, & aliqua ex parte probandus : ac item si omnes artes, cuncta hominum studia, omnia vitæ

genera, omnes deniq; res humanas taxasses, et si nocuisses maxime adolescentibus, ea persuasione, nihil certum, nihil solidum in vita esse, nihil sponte sua expetendum: esset tamen hoc, quoquomodo ferendum. Nunc cum ne sacris quidem ritibus peperceris, non religioni, quinimmo nec Christo ipsi Iesu, hoc es consequutus, vt etiam qui te defendere cupiunt, fateri cogantur, te illa si non impio animo, attamen parum reuerenti, inconsultissime & arrogantissime prodidisse. Quid enim turpius proferri potest, q̄ Christum oblectatum esse perpetuo morionibus, vetulis, & pueris? a se autem reiecisse graues & doctos viros? aut quid fœdius vel Porphyrius, vel Iulianus apostata scripsissent? quid ad iugulandam prorsus religionem Christianam atrocius, quàm ipsam esse vniuersam in stultitia fundatam? At hæc stultitia proferebat, audio: Sed Erasmi ore loquebatur. Ludebam, at execrabiliter iocabaris. Turpe viris grauibus videtur, si quis seriis in rebus etiam profanis, ludat: tu tibi diuina deridere permittis? Quibus lusibus tanto magis nocuisti, quanto maiori ingenio, facundia, argutiaq; lusisti. Tanto plus offecisti, quanto festiuior fuisti, & pulchrius de facie Lucianum tuum expressisti. Vtinam Erasme te minus elegantem artificem exhibuisses, & minus bonum effictorem. Multa sunt in vita hominum quæ rideamus fateor: sed nimis iniquus est humanarum rerum existimator, qui omnia sine discrimine damnet. Nihil enim tam

seriũ, tam graue, tam recte designatũ est, q̃d reprehensioné omnino possit effugere ad perfectũ & tanq̃ ideã reuocantiũ. conditioni enim humanæ necessario fortassis cunctis in rebus est aliquid inanis atq; imperfecti cómixtũ, q̃d sæpe rectũ cursum tenere vetat: & philosophi cuncta mortalia ex actu & potẽtia, hoc est perfecto & imperfecto constare docent: quæ omnia æquo animo perferemus, si nos homines esse meminerimus, & cũctas res natura sua metiemur. Neq; enim singula sunt ad viuum resecanda, nec tam scrupulose in rebus agendũ, tamve morose, vt exactiora postulemus, q̃ rei natura patiatur: ne dũ vniuersa despicimus, cũctaq; ridemus, nos omnibus despiciẽdos, & ridẽdos exhibeamus: qui cũ nihil in vita laudandũ esse profiteamur, felicitaté humanã prorsus excludimus, & hominũ ad virtutes studia magna ex parte debilitamus. Sed liceat sane res humanas deridere, etiã ne religioni atq; sacris insultabimus? Nam cum de diuinis rebus reuerentissime, parcissime ac innocentissimis verbis agẽdum sit, nec ipsis ludicra permiscendum: & tu longe secus effeceris, nihil mirum est, si a multis accusaris: quod inconsultius fecisti, id ab impietate animi tui profectũ esse, interpretantibus. Dicam enim vt res est, nihil ex monimentis tuis tantum tibi laudis attulit, quantũ hęc Moria detraxit. Quapropter tibi optandum esset, vt quotquot sunt ipsius exẽpla, pereãt: prorsusq; ipsius memoria, si fieri possit, aboleatur.

H Iam illud q̃ suspectum multis fuisse putas, quasi a Luthero non longe dissentires: q; de modo confitẽ

di,ipſius cõmoda & incõmoda referens ſcripſiſti:velut integram exiſtimationem permittẽs lectori, retinẽdũ, ne putet confitendi vſum,an abolendum: quaſi adhuc eccleſia in dubio verſaretur, an lex ſit conſtitutione humana de confeſſione ſancienda:nec iam olim eſſet vniuerſi orbis chriſtiani cõſenſu promulgata, quinimmo excepta,vt a Chriſto inſtituta: qđ tu in dubio relinqs: & proinde illud,an annumeranda ſit inter vera ſacramẽta.qđ profecto minime cõueniebat, hoc præſertim tẽpore,cũ id ab hęreticis pertinaciſſime impugnatur. Qꝫ ſi ab huiuſmodi diſputatione tẽperare neqbas,ſaltem aperte,qđ ſentires,protuliſſes: nec ita ſententiam ſuppreſſiſſes,vt qđ ſentias,non audere proferre videaris.At inquis nunc rebus exulceratis non placere eiuſmodi vomicas mouere . At ſi non libuit, certe decuit, quippe oportuit:cum ore confeſſio fiat ad ſalutẽ: quæ nunc maxime exquirebatur , tum ad veritatem tuendam,tum ad declarandũ te ea in re nihil dubitare:nec ſilentio ſuſpicionem multis iniicere,q; hæreticis aſſentias:nec ita rem tractare , vt in partes eorum videaris declinare:q̃uis dicas negari non poſſe,quin tutior ſit, qui bene confeſſus fuerit,nam cum vſum confeſſionis probare videaris, multum tamen minuis eius dignitatem,cum aſſerere metuis, inſtituto diuino fuiſſe decretam,non contentus, videlicet teſtimonio Iacobi Apoſtoli dicentis:Confitemini alterutrum peccata veſtra: &Ioannis pariter in epiſtola ſcribentis hæc verba: Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus dominus,vt remittat nobis illa,& emũdet nos ab omni ini

quitate &c. nec etiã Christi Iesu tradẽtis discipulis potestatẽ soluẽdi peccata : quã exercere minime poterãt, nisi ꝓpria peccãtiũ cõfessione, nodos peccatoꝝ cognoscerent. Omitto ꝙ in euãgelio Matthæi, & Marci scribatur, eos qui a præcursore dñi baptizabantur cõfiteri peccata: aiũt enim, & baptizabantur ab eo in Iordane cõfitentes peccata sua: nec catholicę ecclesiæ auctoritate, quę illud institutũ diuinũ esse ꝓmulgauit. Age vero, qd aliud est cõfessionis incommoda recẽsere, q̃ homines a cõfessione deterrere? Itaq; cũ auctoritatẽ cõfessioni adimis, cũ in quæstionẽ vocas, cõmodior sit, an incõmodior, cõfessionẽ propemodũ euertis. Refugiunt enim mortales spõte naturę molestias: qui magis persæpe adducũtur falsa specie veritatis, vt rẽ molestam omittant, quã vt capessant, multis veris rationibus rẽ approbãtibus. Constitutã aũt a Christo confessionem fuisse, etsi non statim vbiq; ꝓmulgatam, sed seculis posterioribus si nõ aliis rationibus, & sacrarũ literarũ testimoniis ꝓbaretur, huic vel soli hoĩes ęquioris iudicii deberẽt adquiescere, ꝙ incredibile videatur genus humanũ tãto oneri ceruicẽ fuisse subiecturũ, si fuisset humano cõsilio cõstituta. Q̃uis igit̃ incõmoda quędam ex cõfessione, nõ rei culpa, sed ex accidenti prauitateq; humana cõtingant. cũ nulla res sit tã salutaris, tã sancta in vsum mortaliũ recepta, quæ, si ea abutaris, nocere nõ valeat, nõ tamẽ protinus fuerit nobis reiicienda, cũ nõ lance humanę prudẽtię sint examinãda, cõferẽdo vtilitates cum incommodis, quæ semel fuerint diuinitus constituta. Nam etsi omnino incommoda nobis

viderentur, tamen quia sunt statuta, pura mente seruã da, & constanti animo retinéda essent. Quoniã nimiũ profecto iudicio nostro arrogamus, cũ de oĩ re æque audemus iudicare, quid vtile, quid inutile, quid honestũ, quid secus, quid rectũ, quid deprauatũ, qd diuinũ, quid humanũ, & hoc tam in rebus definitis, quã in iis quæ adhuc sub iudice versantur: cũ taxamus mores, leges, cõsuetudines, ritus, cęremonias iãdiu receptas, quę cum tu sępissime facias, vt monumenta tua testantur, non ab re multi te accusant arrogantiæ: & rerum nouarum studiosiorem fuisse dicunt.

Sed cum proposuerim, fretus humanitate tua nihil subticere de his quæ minus ex lucubrationibus tuis, quas mihi videre contingit, approbãtur: illud quoq; te stabor, parum plerisq; probari cõsiliũ tuũ in edẽdis in sacras literas paraphrasibus: nõ q commode te, & eleganter scripsisse negẽt: sed q ausum improbẽt, dicẽtes sacras scripturas nõ pati paraphrasim, quæ vix cõmẽtaria admittant, salua sua maiestate: cui mirũ est quantũ detrahatur, cũ quicq̃ immutas, vt oratio elegãtior, aut dilucidior existat: qđ in paraphrasibus fieri cõsueuit: aiũt.n.nefas esse, quenq̃ hominẽ vices spũs sancti supplere velle, vt quo ille parcior esse voluit, paraphrastes prolixior sit: quo ille diffusior & amplior, hic breuior & pressior: asseuerantes diuinum spiritum arcana suæ sapientiæ iis verbis quæ probauit, eo ordine, ea phrasi qua maxime decuit, expressisse: qua in dictione quot numerabis verba, tot recensebis sacramenta. Quamobrem nec apicem vnũ cõtingẽdum: plena esse I

omnia mysteriis, virtute, spiritu, quibus si quid demas vel addas, aut mutes, peruerteris scripturã, nõ exposue ris: itaq; ope humana nõ egere sacras literas: nec grã maticí aut rhetoris ferulę subiici dei orationem: qui si compte, si ornaté, si polite proloqui voluisset, si alio sti lo vti, nõ opus erat ei te magistro, nec elegantia tua, q fucos odit, & cincinnos cultũq; oẽm elaboratę oratio nis, nolens verbo lenocinio & lepore sermonis sapiẽ tiã contaminari: vsus inculta dictione, at verenda: sim plicibus verbis, at flãmeis: vt testatur spiritus sanctus per Hieremiã dicentẽ: Verba mea sunt quasi ignis, di cit dominus, & quasi malleus cõterens petrã: quando quidẽ ipsi curę non fuit, talibus blanditiis homines in dignos ad eã capessendã allicere: sed potius deterrere seueritate eloquii: cũ sit per sese tã reuerenda, tã subli mis, tã decora, vt nullũ extrinsecus admittat ornatũ: vi sua instructa, nullius indigens adminiculo: tã pulchra natura, vt modo ab illa non sis alienus, magis nudã adames, admireris, q̃ cõpositã & ornatissimã, quã ad summã, quicquid cultus illi superinduxeris, deturpa ueris. Quod dominus per Moysen in Deuteronomio declarat his verbis: Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo. Tradidisse igitur illam spiritum scientem omnia, eo stilo, quo maxime oportuit, rem tam seriam, tam graué tã excelsam in culto quidẽ ac plane plebeio, at grauissimo: puro ac simplici, at profundissimmos, & multiplices sensus, paucissimis verbis complectenti: vt inepto ad causas ciuiles agendas, & conciones populares, sic aptissimo

ad diuina myſteria exprimenda:qui ſi minus oblectet, plus tamen iuuat,& animis opitulatur:qui nõ ſpectat ad gratiam,aut oſtentationem: ſed ad erudiendum,& inflãmandum mortaliũ animos:ad idq; etiã efficaciſſimus eſt,nõ ſermonis amœnitate, & illecebris alliciẽs: ſed robore proprio cogens, ac admirabili quadã virtute totum hominẽ transformans. Viuus enim ſermo diuinus, animatus, aculeatus, penetrabilior eſt omni gladio ancipiti,pertingens vſq; ad ima ſpiritus,& præcordia ſubiens:cui ſi qd ſuperaddideris,aut dempſeris illuſtrandi gratia,oẽm fidẽ auctoritatẽq; adimes: nec ſplendorẽ adiicies,ſed tenebris obduces,decorẽq; oẽm detrahes.idq; dicunt te paraphraſibus tuis declaraſſe: quibus etſi præſtiteris, quod vix vllus forte alius hoc ſeculo præſtitiſſet,tali ſumpta materia:tamen ſi cõferatur oratio tua cũ dictione ſacrarũ literarũ,etſi aures magis tua demulceat,cultaq; ſit q̃diligentiſſime: frigeſcit tamẽ mirũ in modũ,nec præ ſe fert illã maieſtatẽ,nec illã ambroſiã ſuppeditat,qua paſcuntur animi, cũ euangeliſtã ipſum,aut Paulũ audiũt loquẽtẽ:cuius ſermone erigitur mens ſupra ſeſe: flagrat animus:exultat ſpũs mirabili quadã alacritate: quos te loquẽte, & Pauli vices agente langueſcere aiunt: nec illa diuinitate perfundi.Ergo cũ multi putent, quibus & ego aſſentior,rem in meliorem partem interpretantes,maiori te pietate id forte attentaſſe q̃ iudicio, dũ tibi credunt profitenti,te ad alliciendos eos,quibus aures delicatiores ſunt,ad lectionem ſacrarum literarũ,obhorrentes horridam illam & incultam orationem cum la

boré suscepisse:non desunt qui suspicétur,te forte animo concepisse,euenturũ aliquãdo,vt homines fastidita lectione illius subrusticę orationis,oblectati autem nitore & facũdia tua illã reiicerét,tuã vero reciperent: quæ loco illius succederet in publicis lectionibus.sed has suspiciones ꝓ suo quisq; arbitrio suscipere potest, cũ res nulla sit tã cõmoda,quę nõ possit malignis interpretationibus cõturbari. Illud tamé inter oés cõuenit,nõ licuisse tibi eo genere dicédi vti in ea materia; ne agere pręceptorem eloquẽtię spũs sancti videreris: asseuerãtes neminé hebręorũ,gręcorũve,aut latinorũ qđ constet ab ipsa nata religione hoc in sacris literis, te vno excepto fuisse ausum: sed illis intactis, sententias suas enarrationibus aut cõmẽtariis ꝓtulisse. Sed dices fortasse:enarratores,& qui cõmentaria ediderũt aliis verbis, ac pluribus vsos fuisse q̃ ipse author scripturæ:itidem & fecisse te:quãobré si ipsi non reprehẽduntur.sed laudantur potius,iniuria tuã industriã accusari.sed responsio in promptu est: interesse vel plurimũ,intacta verba pro captu suo quisq; interpretetur: qđ faciunt enarratores, an authoris sumpta persona, verba spiritus sancti pro libidine sua,quod paraphrastis accidit, moderetur. Cum igitur tu assumpseris in paraphrasibus tuis personam euãgelistę, personam Pauli,aut cæterorũ apostoloꝝ,qui aliqua scripserunt: quinimmo personã Christi cõcionantis:quem interdũ præter omne decorũ inducis,tanq̃ Hortẽsium aut Ciceroné compositis verbis, elaborata oratione causam agenté:& (quod detestabilius est)plurima dicentem

quæ in sacris literis non habentur, humanæ sapientiæ verbis accõmodatis: spreto Sapiẽtis præcepto in prouerbiis, Oĩs sermo dei ignitus clypeus est sperãtibus in se, Ne addas qcq̃ verbis illius & arguaris, inueniarisq́ mẽdax. Quid aliud agis, q̃ profiteris, te cõmodiori oratione, quæ ipsi protulerunt, q̃ ipsos explicuisse? quod & quibusdam prologis, siue præfationibus testari videris. Q đ si ita est, rogo te, cur non putas spiritum dei non commodius fuisse locutum? quia noluit, an quia non potuit? Negabis, credo, non potuisse: noluit igitur: quia sic decere iudicauit: & quisq̃ homuncio aduersus diuini spiritus decretum, qui omnia illa dictauit de verbo (vt aiunt) ad verbum, ire contendet? Nam longe alia ratio est enarratoris, qui sensus indagare conatur, sententias exprimere authoris integra dictione: res nec tam periculosa & plena commoditatibus. Et si enim perperam quid intellexeris, si a vero sensu auctoris aberraueris, paruam iacturam facies: stant verba ipsius: quorum iterata lectione, quorum contemplatione & tu ipse errata tua cognoscere valebis, & alius quispiam te admonere poterit. At in paraphrasi si a vero sensu semel deflexeris nil est, quod lectorem tuam fidem secutum deducere valeat ad semitam, nulla regula, ad quam iterum atq; iterũ spectans, sententiam iudiciumq; reuocare possit. Cõmentatores constat & paraphrastas tũ græcos, tũ latinos, quorum notitiam habemus, nonnunq̃ dormitasse, in scriptis Aristotelis, quæ tractarunt, explicandis: hoc si nõnunq̃ tibi contigisset, quod facile potuit euenire,

qui tantūmodo attingerent de sacris literis, quantum paraphrasibus tuis continetur, ii lapsi in errorem occasione tuæ paraphrasis, quonam pacto resipiscerent: imbuti eius sententiis, quas tu sequutus fuisses errore: qui tibi quasi adiurati credunt: nec vt in cōmentariis, dictionē auctoris pręsentē intuerentur. Vt autē facilius est, a vero sensu sacrarū literarū aberrare q̄ in Aristotele, sic perniciosius aberrasse, tātoq; difficilius sensus veros scripturę capere, quanto laboriosius diuina mysteria cōprehendere, q̄ res naturales contemplari. Sed percipiatur sane vtrinq; idem sensus, vt theologi loquūtur, literalis: quonā pacto capientur tot mysteria, tot sacramenta ex ipsa dictione atq; literis pendentia? Scimus enim ab Hebręis ea reuerentia sactas literas attingi solitas, tantā vim in eis esse putari, vt nō solū in dictionibus earūq; ordine: sed in syllabis etiā, ipsisq; apicibus mysteria esse, confirmarēt: in tantū vt voluminū characteres numerarēt, cum a librariis illa accipiebant: quorū si vel minimū superesse, deficereve, aut vllā transpositionem comperissent, prorsus volumen reiiciebant. Quo factum est vt nemo Christianorum patrum ausus sit tali genere dictionis, quo vniuersa immutantur & peruertuntur, diuinas scripturas explicare: sed eas in sua maiestate intactas relinquētes quidam in ipsis explanandis laborarunt. Licet enim hoc scribendi genere plurimi allici possint ad earum lectionem, satius tamen esset arcere, q̄ cū tanto periculo, & indignitate ita prouocare: indigni enim sunt sacra cognoscere, q ad ea sola orationis suauitate allecti.

accedunt. Sed te hoc genus attentasse primũ, plurimi existimant, vt quid in eo posses, experireris: deinde cohortationibus amicorũ nouitate rei gaudẽtiũ, & adulatorũ suasionibus prosequutũ esse negociũ laboriosissimũ: et si res pateretur laudãdũ. Sed profecto non erat hæc materia talibus exercitationibus idonea: & labor tuus longe magis probaretur, si iusta cõmentaria loco paraphrasum in literas sacras edidisses.

Sed hactenus de priore causa, quæ suspicionẽ multis iniecit, te ab institutis Lutheranis nõ lõgissime abhorrere. Dixi enĩ duas esse: alterã quę ex scriptis tuis: alterã quę ex silentio. de qua iam dicã, proficisceretur. Constat enim sępe a multis iudiciũ per cõiecturã fieri non solũ ex dictis factisve, verũ etiã ex omissis atq; silentio: vt si quis aliqua in causa taceat, in qua ipsi tacendum non esset, quot nãq; hominũ vocibus accusari te putas Erasme, ꝙ Lutherano furori te initio non obieceris? non surrexeris ad inauditam arrogantiam reprimendam? cum tu id præ cæteris longe commodius pręstare posses, non solum ob eloquentiam, ingeniũ, facilitatẽ in scribendo, in pluribus linguis eruditionem, variam & tam multiplicem doctrinã, quibus mire præditus es, qui omniũ tũ Græcorum tum Latinorum bibliothecã euoluisti, nihil intactũ reliquisti: Sed ob gratiam, ob auctoritatem eximiam, qua vales apud Germanos, apud quos hoc malum nascebatur, & indies magis ac magis serpebat: a quibus tibi in re literaria tãta fides habebatur, quãta pręterea nemini. Quare cũ iam cõniuẽtibus oculis pręterieris, ac viru- K

lentissimũ colubrum profundere venena, inficere vniuersam Germaniam permiseris: quẽ antidoto tuo in fugam vertisses, & antrum subire coegisses, in tanto discrimine dissimulaueris, nũq̃ plane quid de eo sentires explicando. Licet enim seditionem improbaueris causam tamen nõ refellisti: sed te spectatorẽ prębuisti qui oppugnator esse debebas. & homines cum corda non audeant, externis e rebus mentem existimẽt, quid de te possent suspicari, ipse videris: Quod si tibi initio tragœdię ꝓlogus idcirco (vt ipse fateris) nõ fuit iniucũdus, ꝗ cum multis aliis putares, Lutherum bonũ virũ esse, corrigendis deprauatissimis hominũ moribus diuinitus emissum, & te idcirco continuisti, si primũ te tua fefellit opinio, vt plerosq; alios; cũ agnouisti quo res progrederetur, quantũ inualesceret flamma, cur non ad extinguendũ incendiũ accurristi? cur intolerabili furori non restitisti? sed adhuc medius & spectator perstitisti. At videbam, inquis, fabulam esse mire plausibilem non vulgo tm̃, sed etiã principibus, episcopis ac nonnullis cardinalibus, quamobrẽ magnæ fuisset temeritatis publico orbis fauori priuatum hominem oppedere, pręsertim cum mũdus esset plenus academiis. Hoc te nõ excusat Erasme, quin officiũ deserueris: immo quanto maiori plausu virus hauriebatur, quanto a pluribus & clarioribus, tanto vt magis noxio & contagioso diligentius opportuno antidoto fuit occurrendum, atq; citius obsistendũ: hac enim ratione maiores nostri sanctissimi viri tum Græci, tum Latini non debuissent impiissimo dogmati Arriano

occurrere,cum illud tanto fauore receptum esset, non solum a numerosissimis populis,a ferocissimis gentibus,a maximis nationibus , sed etiam a potentissimis Regibus,ab Augustis & Cæsaribus:quod tamē officiū diligentissime & constātissime Greci perinde atq; Itali & Galli non sine magno suo incommodo(quod tu non ignoras) prestiterunt. Tu vero vt inuidiam fugeres nominis temerarii in tāta rerum perturbatione conticuisti : vtinam plane conticuisses Erasme , parce iusto meo dolori: aut enim fallor,aut nūq̄ tā alte plagam excepissemus.Sed tu modo te in culicem deprimis , modo erigis in elephantem. Homuncio es, si sit Luthero occurrendum: quasi res sit cum Hercule clauam tenente futura: Athlantem agis, cum censuram vniuersi orbis tibi arrogas.Nec te purgat quod scribis de academiis,cum officium ipsę non prætererint. Publicis enim decretis Lutherum damnarunt: & hoc idem plurimi etiam priuato officio studio pietatis doctissimis editis libellis , quibus plane est , confossus Lutherus, effecerunt.Licet exulcerati animi cum medicamentum respuant , non facile curentur : pertinacia etiam victa non cedit loco : extrudas illam oportet miro ingenio : aut virtutis robore in loco ipso cōficias.Tu autem ad hanc bestiam oppugnandam nullas adhuc admouisti machinas : neq; ascendisti ex aduerso , neq; opposuisti murum pro domo Israel , vt stares in prælio contra oppugnatorem. Ergo ne permouit rei indignitas? magnitudo negocii? causa fidei catholicæ ? non academias solum,ac pios professores

disciplinarum & religionis antistites: sed omnes bonos, dũmodo doctrina aliquid pstare posset, atq; ipsos inuictissimos Reges impulit ad scribendũ in Lutheri blasphemias, Erasmũ adhuc nõ videt tetigisse. O Regẽ celsissimũ, regem pręstantẽ, vere dignũ regio munere: quẽ nulla lingua satis queat laudare: cuius singularis pietatis memoria nũq̃ ex hominũ mentibus exolebit: cuius nomen apud posteros sine fine celebrabit, gloria apud omnes nationes futuris seculis semp augescet: nõ q potentissimus Angliæ Rex fuerit, qđ plerisq; contigit, quorum vix extat vlla memoria, sed ob exemplum rarissimæ pietatis, q in gloriã summi Regis, per quem terreni Principes regnant, & Reges decernũt iustitiam, tutatus fuerit catholicam ecclesiã, nõ armis solum & potentia, sed lingua, sapientia hęresiarchã Lutherũ debacchantem exactissima disputatione, edito libello represserit, quanto deus immortalis decore maiestatis regiæ, quanta grauitate, quãta eloquẽtia, copia, doctrina, sapientia, spiritu, monumentũ ipm testatur, quod & perpetuum declarabit, merito esse inter heroas referẽdum Henricũ. VIII. splendidissimũq; reportasse, de hoste triumphũ: tanto cæteroꝝ Angliæ regũ triumphis pręferendum, quanto gloriosius est de hoste religionis de Iesu Christi inimico q̃ de hoste priuato, de ingeniis, vi mentis, & sapientia, q̃ robore proprii corporis & militum de armatis corporibus triumphare: quanto præclarius pro pietate & cælesti regno, q̃ pro terreno propagãdo depugnasse. Q̃ si te alia nõ tangebant Erasme, debuisti saltem tãti Regis clarissi

mo exemplo ad scribendũ permoueri: Non enim satis fuit Erasmo, libellis suis profiteri, nihil sibi esse rei cũ Luthero: nec eũ priuatim frigidioribus verbis, & remissiori spiritu cõmonere, caueret, ne res in seditionẽ exiret: nec Frobeniũ cohercere ne quid excuderet Lutheranũ, quod scribis te fecisse. Sed Frobenio pręstare debuisti, quod aduersus temulẽtiam Martini excuderet: maiora, apertiora, solidiora ab Erasmo expectabãtur: non debuisti tãtũ tibi nominis cõparare, si ægre laturus eras, homines a te expectare digna Erasmo.

An tibi parũ viriũ esse putas ad impugnandũ Lutheri dogmata? quibus nihil execrabilius, nihil infirmius, nihil insanius excogitari potest. De quibus quoniam tu ipsorũ mentione me iamptidem scelera istius indignantẽ tuis literis in hunc sermonẽ prouocare videris, quid sentiã explicare non grauabor: nam illa refellere, haud magni negocii esse videtur. Quid enim in eius monimentis inest, nisi furor, inconstãtia, pugnãtia dicta, conuicia, maledicta, ioci, fabulę, inania dicteria, sophismata, nugationes, ineptię canina quadã facũdia prolatę? quid solidę doctrinę? quid q̃d philosophũ, aut theologũ sapiat? qui dare vitio solet, si quis grauissimorũ philosophorũ testimoniis (quos Sophistas appellat) dogmata theologica cõfirmauerit: propterea q̃ ex philosophię professoribus nemo ei suffragetur, sed omnes potius aduersentur, grauitas enim leuitati: sapientia inscitię semper aduersa est, cum interim non erubescat poetarum ludis, mimorũ fabulis, grammatistarum adagiis, rhetorum scommatibus & L

sententiolis sua decreta cõprobare: huiuscemodi enim nugis referta sunt ipsius scripta: sed quibus tã inepte vtitur, vt appareat ipsum in harena sua non versari: & illa nunc potius a sodalibus mutuari, q̃ ex promptuario suo depromere. Studet tamen disertus ac eloquẽs videri, vt se literatoribus asseclis suis commendet: licet quo magis contendit, eo id minus assequatur: & tamen videri vult facetus, vt iocis & salibus alliciat imperitum vulgus. Itaq; se in diuersissimas personas inconstantissime subinde transformat: videasq; in eodem iam seuerum in mores deprauatos concionatorem, iam dicaculum scurram: & vtrunq; cum summa superbia & arrogantia: nihil est in quo Christianum hominem repræsentet, quem conuenit mansuetũ esse, modestum ad omnes, docilem, non litigatorem, nõ vaniloquum, non contentiosum, vt Paulus docet. O cæcas nimiũ quorũdam mentes, qui Lutherum laudant, Lutherum excipiunt, Lutherum admirantur: In quo nihil graue, nihil firmum, nihil doctum, nihil sanum: omnia venenata, nugatoria, calumniosa cuncta, letalia omnia pietatem & religionem iugulantia. Reuocauit enim a priscorum hęreticorum bustis plurimas eorum pestes, iampridem explosas cũ ipsisq; auctoribus consepultas: Quibus in vnũ coaceruatis quasi tumulum edidit impietatis. In cuius tamẽ vertice ex ꝓpriis fodinis conflatum vitulum statuit, cui cũ Arrio cõuenit pariter & cũ Donato, vt rursus baptizentur Catholici: qui a veritate deficientes ad insana eius dogmata transfugiunt: Quorum multos scimus esse

rebaptizatos: Cum † Bardeſane, Qȝ fato aſcribat actiones humanas:Cum Arrianis,ꝙ non ſit orandum pro mortuis, ꝙ ieiunia ſint tollenda, epiſcopiq; redigendi in ordinem ſacerdotum,vt omnino illis habeãtur pares: Cum Iouinianiſtis,quòd ſacras virgines nuptiarum ſpecie conſtuprari ſuadeat. In hoc tamen Iouiniano potior, ꝙ ille nunq̃, ipſe autẽ pridẽ vxorẽ duxit: cum VVitcleuiſtis: quòd auctoritatem ſummo Pontifici non ſolum deroget, vt illi, ſed prorſus illam tollat. Omnia item neceſſitate euenire contendat: eccleſias fortunis expoliet: Cum Huſſitanis ꝙ ſub vtraq; ſpecie communicetur, & in aliis: Cum Berengariis, ꝙ aſſerat ſacramentum Euchariſtiæ non eſſe ſacrificium: nec eo offerri verum corpus Chriſti, ſubſtantiamq; panis in ipſo manere: nec tranſformari in corpus Chriſti. Ab Eunomio ſumpſit illud: ſola fide homines iuſtificari, modo illa recta ſit,qualis, quam ipſe prædicat: nec vlla opera requiri, niſi ꝙ de ſuo addit, omnia quantuncunq; bona videantur ex ſe, eſſe peccatum: Ab Eluidio & Marianitis Deiparam virginem, perpetuo puriſſimam (proh ſcelus) demum fuiſſe corruptam, & complurium filiorum matrem accepit. A Montano Catafriga & Simone Mago didicit profiteri ſe habere Paracletum, ab eoq; edoctum,ſcripturas ſacras interpretari, & omnia peragere: Atq; equidem neſcio ſan vt olim Heraclianus quidam in Africa deum ſe eſſe dicebat: ita hic ſibi interdictum non eſſe putet,quo minus profiteatur ſe alterum eſſe Chriſtum: In quo non iam

†Bardeſano

verbũ sed spiritus sanctus carnẽ assumpserit humanã, pari Simonis Magi furore, qui se iactabat die Penteco stes in linguis igneis super apostolos descendisse: Qđ profecto non video, cur non sit suis sequacibus persua surus, quibus tam turpia portenta, nulla ratione vera persuasit: sed tantũmodo quia ipse asseruit se aspirari diuino spiritu, cætera dogmata & maxime execranda, tum ex aliis, plurima autẽ ex impia VVitcleuistarum schola, tũ quædam ex proprio ingenio sceleređ excogi tasse videtur. Neđ enim perinde constat a quibus hæ reticis illa collegerit, quorum est sacramẽtorum euer sio, ieiuniorum detestatio, sanctorũ sublata veneratio, votorum abolitio, sacerdotii in vniuersum derogatio, blasphemiarum in sacratissimũ eucharistiæ sacrifici um, inaudita promulgatio, Missarũđ criminatio. Sed veniet tempus (vt spero) quũ admirabũtur homines Germani, quonam pacto potuerit tanta caligo plurimorum mentibus offundi, vt quisq̃ Lutheranis sacrile giis acquiesceret. Superueniet enim, superueniet diui na lux, quæ caliginem oẽm discutiet, tenebras propel let, & lumen pristinũ mẽtibus obtenebratis restituet, eritđ post diluuium Iris: vt enim ait dominus per Eze chielem, corruet paries quẽ linierũt luto absđ paleis. Illum enim destruam, & adęquabo eum terrę, & reue labitur fundamentum eius, & cadet & consumetur in medio eius, quoniam linitum est absđ temperatura: Tuncđ resipiscentes Germanos multos pudebit tam amentibus se & impiis placitis adhęsisse, qui pœniten ti animo dicent domino, vt Hieremias ait: Cognoui

mus impietates noſtras,& iniqtates domine: & ꝙ grauiter deliquimus tibi, at propter gloriã nominis tui, ne des nos in obprobriũ:ſed peccata noſtra quæ ſeducti ꝑpetrauimus deleas, nec ignorantiarum noſtrarũ velis eſſe memor. Sed dicat aliquis: Lutherus quid ꝓfitetur, quid aliud prædicat, niſi vt Ieſus Chriſtus colatur (vt par eſt) & eius præcepta ſeruẽtur? euangelicã doctrinã, vt in ſacris habetur literis ab hominibus excipi vult, traditiones & decreta humana illis aduerſantia tolli. Quid enim tonat Lutherus, niſi Paulum, euãgelia, Chriſtum? Scimus hoc paſſim Lutherum iactare. Eſt enim commune ipſi cum omnibus hęreticis & nefariis hominibus, qui ſpecie religionis nituntur prę cæteris rebus comparare ſibi nomen, ſeducendis populis, hęreſibuſq; ſerendis ſępiſſime Chriſti nomẽ vſurpare, citare ſacras literas earumq; teſtimonio eniti, impia dogmata confirmare: ex euãgelio Chriſti (vt Hieronymus ait) euangelium diaboli facientibus. Conſiſtit enim euãgelium non in verbo, ſed in ſenſu: etenim propinantes abſinthia, melle pocula circũliniunt, ne aliter admota primoribus labris reiiciantur: Nemo enim purum venenum ebibendum propinat, ſed cum ſuaui aliquo potu, aut obſonio cõmiſcet. Magi itidem & incantatores veneficis rebus ac ſuperſtitioſis verbis ſacra quædam verba coniungere ſolẽt: Quinimmo & ipſe ſpurciſſimus Mahumet, Luthero tamen (haud ſcio) an improbior in Alcorano ſuo, vt cõmodius chriſtianos ſeduceret. Ieſum Chriſtũ mirũ in modũ cõmẽdat & extollit, ſeq; ipſo lõge maiorẽ fatetur: Quę cum

ita sint,hallucinabimur præstigiis circulatoris huius: vel si Pauli & Iesu Christi nomẽ blasphemo ore sępius vsurpet,si euangeliũ frequẽtius citet,in quo ipso quem admodũ a maiorũ consuetudine discederet, excogitauit.Nã quod cęteri omnes latini euangelium dixere, ipse græce euangelion dicere gaudet, ridicula sane & puerili affectatione, Qđ si eodem verbo eã quoq; laudem petit,vt græce scire videatur, cur cũ ratio sermonis poscit non dicit euangeliu, vt saltem græce flectere nomina se didicisse cõmonstret? Nõ igitur introspiciemus,recte ne talia an perperam afferantur:qbus principiis:quibus dogma fundamentis innitatur: vnde doctrina omnis necessario pendet:Quæ si solida & aperta fuerint, recteq; ex illis cætera deducta, merito doctrina probabitur:sinautẽ falsa, imbecilla, fallacia, doctrina nequaq̃ fuerit excipienda.

M Nituntur aũt oĩa vesana illius dogmata, duobus maxime principiis.Quorum alterum absurdum est & falsum:& quod nunq̃ ipse cum omnibus suis coniuratis comprobare valebit:Alterum autem ridendum simul & execrandum.Primum huiusmodi est,Nihil esse excipiendum in religione christiana a fidelibus vti solidum necessariumq; aut opportunum ad salutem, nisi sit diuinitus institutum: Nihil autem huiusmodi esse censendũ,quin euãgelio, aut sacris literis fuerit expressum. Hoc enim Lutherus ecclesię authoritatẽ, Pontificis Maximi potestatem,sacerdotii cunctã dignitatem oppugnat.Hoc sacramẽta puertit,sacros ritus, cerimonias ieiuniorum obseruationẽ,festorũ dierũ ce-

lebritatẽ,cœlibatũ,canonicas leges,cõsuetudines opti mas,instituta sanctorũ tollit,votoꝝ religionẽ, sacrarũ virginũ pudicitiã, sanctoꝝ venerationem abiicit.Hoc monachoꝝ claustra ꝑfringit,purgatoriũ amolit̃,Prin cipũ & Magistratuũ potestatẽ ꝓsternit, sanctissimum missarũ sacrificiũ abolet.Hoc deniq; oĩa diuina & hu mana confundit,cũ isti fundamẽto illud annectat:Nihil horũ diuina lege esse institutũ,neq; ex sacris literis sumptũ:Quod quidẽ altero principio,qđ iã exponam, cõfirmat:temeritate videlicet incognita,arrogãtia inaudita,superbia non ferenda. Ait.n.seipsum solũ tenere verum sensum scripturarũ & euangelicę doctrinæ, & qui ipsi consentiũt eiusdẽ spiritus participes:omnes aũt quotquot fuerũt priscos patres,doctores sanctissimos,Pontifices Maximos, sacros conuentus vniuersales,omnes orthodoxos christianos,ecclesiam catholicã CCC.abhinc & mille annos aberrasse,vel malitia veritatẽ occultasse,se vnũ afflatũ diuino spũ missũ ad oĩa restituẽda,ad verã normã reuocãdã?Quid plura quęritis Germani?Hoc ne sat est ex ipsius ore testimonium, ad dep̃hẽdẽdũ quale portẽtũ Martin9 alat in pectore? Hoc aũt dicit ad mẽdaciũ suũ p̃texẽdũ, ne fateri cogatur sacrarũ literarũ testimonio,si earũ cõmunẽ sensum & sanctorum interpretationes,admitteret,plurima eorum quæ euertit diuinitus fuisse instituta.

Videamus igitur primũ fundamẽtum q̃ firmum sit atq; validũ.Sed ante omnia vellẽ mihi respõderet, sed humane, nec eo furore quo solet protinus ad conuicia descendere, nunquid hoc axioma ex euangelio aut ex N

sacris literis acceperit. Nihil esse diuinitus institutū, quin expressum sit in scriptura sacra. Quod cum affir mare non possit, sed illud solū quod Paulus testatur non esse excipienda, quæ aduersus contenta in illis, vel ab ipsis fidei fundatoribus prædicata esse videantur, etiam si Angelus de cęlo illa diceret, nec vnde sumpse rit afferre valeat, confiteatur oportet suum illud esse inuentum, & suo ingenio excogitatum. Et sic iam dogma Martini, quinimmo radix & fundamentum omniū eius placitorum quod nec est ex se euidens, nec ratione, nec testimonio sacrarum literarum compro- batur: Cum nusq̄ scriptura illud habeat, testimo- nio ipsius labefactatur: aut ipse fatebitur inuitus, ali- quid esse accipiendum a Christianis, quod non sit li- teris diuinis explicatum, cum hoc ipse accipi velit, nisi forte (quæ est eius impudētia) iactet hoc sibi ora culo diuino esse reuelatum: De qua re dicam in men- tione secundi fundamenti, nunc satis habeo ipsum ad- dixisse aliquid esse tenēdum vt solidum a Christianis, qđ in sacris literis nō sit expressum: Quod tamē per- spicuū erat, vt cōfessione illius nō egeret: Quis em̄ du- bitat, modo sacras literas accuratiꝰ legerit, institutaq; religionis Christianę, ꝓgressumq; ipsius ab infantia perpēderit: nō oīa q̄ fecit dixitve seruator & redēptor noster Iesus cōscripta fuisse in euāgeliis? Quod grādi loquus Ioannes in calce euangelii sui testatus, Sunt inquit, & alia multa, quę fecit Iesus, quę si scriberētur, mundus non caperet libros. Quod & verbis ipsi- us domini confirmatur, in eodem Ioanne, dicentis.

Hęc locutus ſum vobis apud vos manēs. Paracletus autē quē mittet pater in nomine meo, ille docebit vos omnia: Et rurſus: Adhuc habeo vobis multa dicere ſed nō poteſtis portare modo: Cū aūt venerit ille ſpūs veritatis docebit vos oēm veritatē. Q̄ expreſſe his verbis declarat ipſum dn̄m, nō oēm veritatē explicuiſſe, ſed multa reſeruaſſe aperienda & inſtituenda virtute ſpūs ſancti. Sed & illud cōſtat, nō oīa quę fuerūt acta, aut inſtituta ab Ap̄lis fuiſſe deſcripta, & in ſacris literis memoriæ mādata. Q̄d teſtat̄ Paulus ad Theſſalonicen̄. ſcribēs, his verbis: Tenete traditiones quas didiciſtis, ſiue ꝑ ſermonē ſiue ꝑ epiſtolam noſtrā, & cętera. Expreſſius .n. declarare nō potuiſſet, non oīa fuiſſe ſcripta, cum ſeparet ſermone tradita ab his quę ſcripta in epiſtolis erant. Accedit illud q̄d in actis habetur, Paulus & Scilas cū ꝑtrāſirent ciuitates, tradebāt eis cuſtodire dogmata quæ erant decreta ab apoſtolis & ſenioribus qui erāt Hieroſolymis. Actoꝝ pręterea ſcriptor Lucas, quædam notauit communia, & prima quaſi in cunabula naſcentis eccleſiæ perſecutus: Primū principis apoſtolorum geſta, Deinde Pauli progreſſum diligentius enarrauit, nec hunc totum, niſi quouſq; Romā vinctus eſt perductus. Cæterorum apoſtolorum geſta parum aut nihil attigit, vt non ſit dubitabile plurima fuiſſe tradita voce viua apoſtolorum, & ſpiritus ſancti calamo in cordibus fidelium ſcripta. Non enim præcipit dominus Ieſus diſcipulis ſuis vt euangelium ſcriberent, ſed vt in vniuerſo mundo illud prædicarent, quod ore fiebat non ſcripto. Ipſe enim nihil ſcriptum

reliquit: & cum ex Apostolis vix duo scripserint euangelium, & ii quidem multis annis post Christi gloriosum triumphum, omnes verbo euãgelium promulgarunt. Si enim tm̃ scriptis lex diuina constaret, nec aliquid esset solidum ad fidem pertinens, nisi scriptura cõtineretur, fatendum esset lege & fide caruisse, & absq; religione fuisse omnes sanctos patres tum veteris, tũ noui testamenti, qui anteq̃ lex Mosis, aut euangelium scriberetur, vixerunt. Itaq; sanctissimũ Noe, Mechisedech, Abraham, Patriarchas omnes, cæterosq; primæuos patres (qui tamen vnum solum deum rite coluerunt, vsq; ad Mosen, primũ legis scriptorem) expertes fidei & legis fuisse: pariter & christianos omnes, qui anteq̃ euangelium scriberetur fuere, caruisse lege & fide dicendum esset, si lex & fides scriptura tm̃ contineatur. Non igitur christiani ad scripturã tm̃ obstringuntur, sed ad diuinam legem seruandam: quæ primo oretenus tradita est, deinde cum placuit diuino consilio, pars quædam eius scriptis ad nostram doctrinam & consolationem (vt ait Paulus) mandata ad proteruiam male sentientium redarguẽdam, ad hæresesq; cõuincendas, vt cum alii, tum Hieronymus, & Augustinus testantur: Qui tradunt Ioannem euangelistarum principem, postremũ oĩm euãgelium scripsisse, tribus annis anteq̃ naturæ concederet, cum quinq; ac sexaginta illud prædicasset, post domini ascensionem, scripsisse autem illud rogatu episcoporum Asiæ aduersus Cherintum, aliosq; hæreticos: & maxime contra dogma Ebionitarum tunc insurgens. Hac igitur de

cauſa editæ ſunt ſcripturæ, & vt eſſent infirmis & imbecillioribus ſolatium pluriumq; rerum notitia certior, memoria firmior, teſtimonium euidentius ad docendum, corripiendum, erudiendumq; grauius. Scriptura enim ad hæc præſtanda commodiſſima eſt, teſtimonio Pauli, cum ſit quaſi ſcopus, & regula, ad quã cætera non ſcripta, ſed per manus tradita, dirigi poſſint. Qua tamen non opus erat primis illis patribus, non magis, q̃ imaginibus, qui euangelium viuum impreſſum in corde tenebant. Quædam igitur ſunt ſcripta, plurima voce tradita: Sicuti em̃ diuinus ſpiritus non ſimul omnia aperuit, ita nec eodem modo omnia expreſſit. Quod etiam fateri cogitur ipſe Lutherus, niſi articulos fidei etiam reiiciat. Nam Chriſti deſcenſus ad inferos, in euangelio non deſcribitur, nec in apoſtolicis ſcripturis vſpiam ſatis plane exprimitur, inter fidei tamen articulos ſymbolo Apoſtolorum cõtẽtos annumeratur. Vel igitur hoc receptum eſt, vt oretenus traditum ab apoſtolis, vel vt a ſpiritu ſancto eccleſiam gubernante, deinde explicatum. Pari modo ſunt & pleraq; alia, vt ſanctum ſpiritum a patre & filio procedere, quod multi Græcorum proferre olim non audebant, eo q̊ in ſacris literis non ſatis eſſet explicitũ. Sunt igitur pleraq; firma, & ſolida eccleſiæ decreta quæ vel ſacris literis non continentur, vel in eis nõ ſatis habent̃ expreſſa: De q̄bus ꝑpetuo ambigeretur, & veritas eſſet in occulto, niſi eſſent eccleſię authoritate definita. Ad quæ ambigua tollenda, cum

alię multæ tũ in primis Nicena Synodus coacta fuit. Nunq̃ enim defuere, qui studio rerũ nouarum insana dogmata sua sacrarũ literarũ testimoniis confirmare niterentur. Quorũ testimoniorũ inani copia locupletissimus accessit Arrius ad diuinitatem Christi prætextu pietatis impugnandam. Qui in eadem Nicena Synodo dãnat9 est, definito cõmuni cõsensu homusion esse Christum cum patre.

O Sed nec illud vere dici potest cũctas leges in sacris literis expressas, eandem vim obtinere, vt ipsarũ nulla ab ecclesia possit immutari, aut ipsam ferẽdi leges, & quasdã conditas abrogandi facultate vacare: Cum sacrarũ literarũ testimonio constet, quædam immutata fuisse, nõnulla abrogata, & pariter aliqua denuo statuta. Quæ tamẽ omnia vti diuinitus instituta recipiũtur: q̃uis testimonio scripturarũ non cõfirmentur. Nã celebritatem sabbati, diuina lege institutã fuisse constat, coluisseq; sabbata apostolos, postq̃ Christus triũphans ad cęlos est assumptus vt apostolorũ acta testãtur. Hoc tamen antiquatũ est & translata solẽnitas in diem dominicũ: Quo in loco dicat Lutherus qui diuinis literis tãtũ insistit, qua authoritate hoc immutatũ sit, cũ sacrę literæ hoc non pręcipiant, q̃d si cõcedat legis Mosaicæ instituta, euãgelica lege fuisse abrogata & proinde sabbatum fuisse sublatũ, tamen cõprobet illud ex sacris literis noui testamenti oportet, omnia legis antiquę instituta, fuisse abiecta, cũ nedum Christus ea seruauerit, sed & apostoli ipso vita functo post triumphũ crucis, postq̃ iam glorificatus reuixerat ac

cęlos conscenderat. Apostoli et si non omnia, tamen plurima ex lege seruauerũt, & maxime ipsam sabbati festiuitatem. Quinimo Paulum cõpulerũt post regressum ipsius in Hierusalem, posteaq̃ gentibus prędicauerat Christum, purificari secũdum legem, & ingredi templũ, vt legis obseruatorem. Sed vt de hoc non sit controuersia, dominicę solẽnitatis institutum quomodo tueri valeat, quasi diuinitus sancitũ, si scripturis tm̃ modo sit innitẽdũ, cũ in eis nulla mentio instituti hui9 habeatur: et si referãt ea die dominũ reuixisse, at quid hoc ad antiquandũ sabbatum, quo memoria peractę creationis vniuersi, & cessationis ab opere creatoris agebatur, aut quid pertinet ad opus seruile ea die inhibendũ? Fateri igit̃ cogit̃, aut ore hoc ab Apostolis institutũ, & posteris traditũ fuisse, aut ab ecclesia decretũ, q̃q̃ in sacris literis non fuerit expressum. Præterea quomodo apostoli in primo concilio quosdã cibos in lege vetitos prohibuerunt, vt expressis verbis in actis habetur, visum est spiritui sancto & nobis, vt abstineatis a suffocato, fornicatione, sanguine, & immolato idolis. Si Mosaica om̃ia fuerãt abrogata dicat Lutherus, quonã legis euangelicę scripto testimonio, legem hãc restituerũt? qđ cũ nullũ afferre possit, fateatur necesse est, ore a Christo hanc eis potestatẽ, aut spiritus sancti afflatu fuisse traditã, quę tñ lex quãtũ ad esum sanguinis & suffocati, ac etiã quãtũ ad imolatũ idolis successu tẽporis est abrogata. Aut igitur hęc tũc primum sancita siue immutata damnet ac reprehendat oportet: aut cõfiteat̃ authoritate diuina decreta fuisse.

absq; tamẽ testimonio euangelii. Si autẽ humana au-thoritate dicat esse decreta, cur ipse qui tm̃ diuina re-cipere censet, & omnia ad priscum morẽ reuocare, hęc cuncta nõ peruertit? Cur nõ iubet tolli dominici diei celebritatẽ? hęreticosq; suos sabbata colere, & circũ-cidi? pręsertim cũ Paulus circunciderit Timotheum, vt acta testãtur? Quẽadmodũ pręcipit sub vtraq; spe-cie Eucharistiæ sacramentum assumi, & cęteros ritus tollit, quos diuinitus institutos non esse contendit? Cur pariter non iubet a saturis illud assumi & non a ieiunis? cũ dominus cœnatis illud prębuerit, & eum morem seruauerit primæua ecclesia, teste Paulo ad Corinthios. Cõueniẽtibus vobis in vnũ &c. Cur patiẽ vt ab impartiẽte sacerdote illud assumatur, cũ in euã-gelio non legatur, expressis saltem verbis, nec ipse san ctorũ patrum interpretationes siue enarrationes reci-piat, Dominũ illud distribuentẽ, partẽ vllã sibi sum-psisse? Qđ si existimat authoritate diuina illa sancita esse, nullo tamẽ testimonio sacrarũ literarũ, negare nõ potest aliquid diuinũ in Christiana lege esse sancitum qđ non sit ex sacris literis assumptũ: & ecclesiam spi-ritu diuino afflatam, facultatem habere interpretandi ambigua, explicandi implicita, leges promulgandi, & ex promulgatis quædam abrogandi: Cuius ecclesiæ quãta sit authoritas & facultas attestatur illud domi ni dicẽtis. Dic ecclesiæ: si autem eã nõ audierit, sit tibi tãq̃ ethnicus & publicanus &c. Quæ decreta ecclesiæ vt diuinitus instituta, sunt recipienda, & ob eã rem nõ sunt tollenda, quæ vniuersi populi Christiani cõsensu,

sacrorum conciliorum decretis, sanctorum patrũ sen-tentiis vt diuinæ sanctiones receptę fuerunt, licet in sacris literis aperte non fuerint expressa. Sed ne præ-tereã & illud, cũ ad primęuę ecclesię instituta, potissi mũ aũt quę in sacris literis habentur expressa, omnia esse redigenda contendat: cur non iubet suos assedas nil propriũ possidere sed in cõmune viuere? cum in actis apostolorũ sępius repetatur. illis fuisse omnia cõ munia, quæ distribuebãtur vti vnicuiq; opus erat. At forte veritus est offensionẽ animi diuitum qui in cæte-ris illũ sectãtur: quos arbitratus est huic placito neu-tiq̃ esse subscripturos: Sed indignum est ecclesiasten e cælo demissum (qđ se esse iactat) ad omnia corri-genda, vultum potentis pręferre veritati & pauperi-bus. Sed de his hactenus. Ex dictis quidem satis de-claratum esse arbitror q̃ infirmum, q̃ improbabile, q̃ falsum sit hoc potissimum Lutheri fundamentum, quo vniuersa eius doctrina nititur, Nihil esse recipiẽ-dum vt diuinitus institutum, nisi in sacris literis fue-rit explicatum: cum multa fuerint huiusmodi anteq̃ scriberentur. Nonnulla etiam sint quæ nunq̃ fuerunt scripta, & ex scriptis aliqua fuerint abrogata. Præ-terea & quædam constituta post legem euangelicam scripta: quæ literarum sacrarum testimonio nõ inni-tũtur, quę tamẽ authoritatẽ velut instituta diuinitus obtinuerunt. Qꝛ̃q̃ id quoq; ab eodem Luthero liben-ter sciscitarer, qui tm̃ sacras literas admittit, quas asserit sacras esse, eas, quonam pacto, ipsi constet esse sacras? Quãdo cõmunem cõsensum populi christiani.

decreta publica sacrorum conciliorum & sanctorum patrum authoritatem contemnat: Cum nullo alio argumento comprobari possit illas diuinas esse, nisi qa ita diffinitum est a catholica ecclesia, & receptę sunt vt tales, publico consensu. Ex omnibus enim euangelii scriptoribus, quos complures fuisse cōstat, quatuor tātum approbantur, & ipsorum scriptura inter sacras literas est recepta. Plurimæ item extant epistolæ apostolorum titulis prę notatæ, & alia huiusmodi cōmētariola, quæ inter sacra non admittuntur, sed scripturis apocryphis annumerantur. Quod si standum est conciliorum testimonio in asserendis scripturis, cur pariter nō stabitur etiam in cæteris, quæ diuinitus instituta fuisse definierunt, q̄uis scripta non essent? Quicūq; igitur conciliis authoritatem derogat, & Catholicæ ecclesię decretis stare non vult, is profecto authoritatem sacrarum literarum tollere conuincitur. Quæ res tam dilucida est: vt lōgiori disputatione (si verum quęrimus,) non indigeat. Nisi forte cū se iactet afflari spiritu sancto, dicatq; omnes aberrasse abhinc, CCC. & M. annis dicere paratus est sui iuris esse probare scripturas & reprobare: Hoc enim sibi iampridē arrogauit, & pro libidine sua ex probatis ab ecclesia eas reiicit, quas videt expressius suis ipsius dogmatibus aduersari: sed hoc ad alterum eius fundamentum pertinet. De quo tempus est vt nōnihil disseramus.

p Quo in loco, illud primū a Martino quærere in mētem venit. Vtrum iam tum spiritu sancto afflaretur, cum cœpit delirare? Qđ si affirmauerit, tunc præterea

percon̄ctabimur. Qui tandē spiritus iste sit tam leuis tam incōstans, tā secū ipse pugnans? Quæ vitia longissime abhorrēt a spiritu dei. Lutherus enim (vt ipsius monumēta testantur) pugnantissima dicit, & prius dicta, posterius impudentissime refellit: qui semper ad deteriora prolapsus est. Nemo enim repente fit turpissimus: Nō igitur in ipso statim initio afflatus est spiritu sancto, sed stultitia, & arrogātia propria delirare cœpit. At mirū est spiritum sanctum aspirare cœpisse iam furentē, contumacem, hęreticū damnatū, quē non aspirauerit prius q̄ damnaretur: quis enim tā hebetis ingenii? tam vecors? modo Lutheri priora scripta legerit, & cū posterioribus contulerit, qui nō perspiciat Martinū posteaq̄ damnatus est a Leone decimo tanta ira efferbuisse, vt ius omne atq; fas cōtemneret, modo se vlcisceretur, in odiūq; & vindictā sumendā de summo Pōtifice, omnia ecclesiastica dogmata euertere statuerit, vt prorsus pontificiam potestatē aboleret. Qui anteq̄ damnaretur, et si plurima insana temerarie ꝓtulisset, tamē illa non pertinaciter se asserere, sed scholastice de illis ambigere profitebatur: De quibus edoceri poscebat iudicioq; summi Pontificis, & ecclesiæ cūcta subiiciebat. Q đ literę ipsius & libellus ad Leonem transmissus testantur, q̄uis in ea sententia (vt est hominis leuissimi singularis incōstantia) non diu ꝑstiterit, sed admonitus humanissime rediret ad sanitatem, in pestiferis dogmatibus suis, quę semel promulgarat, tuendis pertinacissimus fuerit. Quamobrem cū damnatus esset, protinus in furorem & rabiem effe-

ratus, sacrilegũ libellũ edidit captiuitatis Babylonicę in quo plures est numerare blasphemias, q̃ sententias. A spiritu igitur domini illas contẽdet esse profectas: quas vix spiritus Sathanæ protulisset. Non enim spiritus domini, nisi similis ei sit, qui Saulem spiritu bono destitutũ inuasit: de quo est in primo libro Regũ contumax, peruersus, rebellis. Est enim spiritus sapientiæ, vt testantur sacræ literæ, bonus & suauis. Quam obrem etiam scriptum est. Super humilẽ & mãsuetũ corde requiescit spiritus meus, non autem super elatũ & superbum. Luciferi autem exemplo vsq̨adeo Lutherus intumuit, vt sperauerit se collocaturũ esse sedem ad Aquilonem (vt Hieronymus ait) habitationis hęreticorũ regionem, & maiorẽ fore summo sacerdote. Quem omnibus maledictis, conuiciis, blasphemiis petulantissime insectatur, tanto contemptu, vt eum Antichristum appellare non vereatur, nihil reueritus q̃d scriptũ est: Ne maledixeris Principi populi tui: & Qui maledixerit Principi, morte moriatur, Nec illud Deuteronomii: Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, morietur homo ille ex decreto iudicis, & auferes malum de Israel: Aut illud, Qui obedire contẽpserit, obruet illum populus lapidibus: Nec vlla ex parte Paulum Apostolum imitatus, qui coram Procõsule Romano cum summũ sacerdotem se accusantem & persequentem imprudens parietem dealbatum appellasset, quis ille esset, admonit9, excusauit se nescisse eum esse summũ sacerdotem, quasi nihil tale dicturus fuisset in hominem iniquissimũ, quem sciret esse sum-

mū sacerdotem. Et exclamans ad Hebræos, Obedite, inquit, prępositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim per uigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri. vt cum gaudio hoc faciant & non quasi gementes. Et Christum constat nunq̄ obtrectasse, aut maledixisse summo sacerdoti, homini scelestissimo, etiam cū ab eo iniustissime damnaretur. Quinimmo cōstat semper illum honorādū & reuerendum esse docuisse: tum q̄ a lepra sanatos ire iubebat ad summum sacerdoté, seq̄ illi ostendere, munusq̄ lege constitutū offerre: Tum etiam quòd sanari eodem morbo petentes ad summū sacerdotem transmittebat. Præterea q̄ ipsorum decreta seruari mandabat dicens: Quæ dicunt facite &c. Sed hæc ludi, iocíq̄ sunt, si ad nephanda scelera spectes, quibus incessit diuina sacramenta: de quibus non aliter differit, q̄ si essent figmenta, heri aut nudiustertius instituta, Tam arroganter loquitur, ac si potestatem haberet eadem pro sua libidine vel ingenio illa instituendi, confirmandi, vel abolendi. Nam quodam in loco, tria se duntaxat tunc ex institutis recipere profitetur, fore tamen forsassis, vt vnum tm̄ sacramentum esse constituat, magno ipsius impudentiæ ac vanitatis argumento: Nam si tria ipsi constant esse vera, quomodo duobus reiectis, vnum tm̄ verum esse monstrabit? Si tm̄ vnū verum est, quomodo tria nunc acceptat? Quod si ambigit & dubius est, quemadmodum eius verba sonant, Quid agit spiritus iste, qui sapientiam Luthero suppeditat? Neq; enim lubricus est, aut dubius.

spiritus Christi,sed certus & constantissimus. Sed furor est Lutheri furorem velle pluribus verbis aperire, qui per se apertus est & manifestus. Qui enim si quid modesti,si quid iudicii,si qd sani hominis haberet,hoc sibi arrogaret?hoc dicere nō erubesceret?Aut quis(nisi Luciferi spiritu non afflatus solum,sed prorsus arreptus)dicere auderet,sanctissimos patres, omnes celebres doctores,cunctos christianos catholicos, vniuersam ecclesiā,a vera pietate decidisse ante. CCC. & M. annos?nec rectum sensum sacrarum literarum quenq̄ horum toto hoc æuo percepisse?se nūc, tanq̄ e cælo demissum,venisse ad veritatem euangelicam aperiendā, ad castiganda & redigēda omnia ad rectum cultum? Quid magis absonum?quid arrogantius,improbabiliusve dici possit?Nōne hoc satis erat paulo modo prudētioribus hominibus ad huius sceleris intolerabilem furorem & superbiam inauditam deprehendendam? Nam quis hoc audito non affirmet,hunc alterum esse Heraclianum,qui quondam in Africa se deū esse prædicabat?aut in Martino Montanū reuixisse, qui tanq̄ Paracletus Cataphrigas edocebat, breuiq; futurū exspectet,vt quēadmodū ille Priscam & Maximillā,suas ab ipso Paracleto afflatas prophetizātes,prodidit: ita hic incestuosissimū scortū suum,qđ vxorem nominat, spiritus sui participem effectum, contactu sui immundissimi corporis,prophetantem, & docentem euangelium prodat.Nam quid indignius proferre potuisset de diuina bonitate,quā ipsam pmisisse vniuersum populum christianum,totā ecclesiam falli,& in caligine

tam longo tempore verſari,tot in rebus ad integrita-
tem fidei & religionis pertinentibus? Vbi enim pro-
miſſa Chriſti? Rogaui pro te Petre, vt non deficiat fi-
des tua.Ego vobiſcum ſum vſq; ad conſummationẽ ſe
culi: Non relinquam vos orphanos. Cum venerit ſpi
ritus veritatis, ille docebit vos omnia. Serua illos pa-
ter ſancte quos dediſti mihi:Non ſolũ autem pro illis
rogo, ſed & pro eis qui crediturí ſunt per verbum eo-
rũ in me. Quid eſt dictu nephas, ſi hoc nephas nõ eſt?
ſpiritum Chriſti deſeruiſſe vniuerſam eccleſiam.CCC
& M.annis,aut ſpiritũ mendacem fuiſſe, aut in dolio
latuiſſe, donec illum Martinus ebiberit: Qui ſi fidem
hominibus facere cupit,quod verbis aſſerit, cur ſignis
& miraculis non confirmat. Sic enim fecit Moſes, ſic
Chriſtus Ieſus,ſic Apoſtoli cũ legẽ promulgarẽt euan
gelicam,teſtibus euangeliſta Marco his verbis,Illi au
tem profecti prędicauerũt vbiq; domino cooperãte &
ſermonem confirmante ſequentibus ſignis: & hiſtoria
actorũ locis cõpluribus:Nam hoc ſibi verbis arroga-
re perinde fuerit in poteſtate impudẽtiſſimi cuiuſq; cir
culatoris.Ergo ne reiicientur ſacramenta,omnes ſacri
ritus,cuncta vetera antiquabũtur? miſcebũtur omnia,
vel in dubium reuocabuntur? non alia ratione, niſi q
ἀυτός ἔφη. Confirmet igitur ſermonem ſequentibus ſi-
gnis,quando rationibus nihil aſſequitur, etſi magno
impetu ac totis viribus enitatur detorquendo ſcriptu-
ras, mutilando, deprauando, inique interpretando,
inani profectò & irrita opera. Quanto enim magis
infirmare contendit catholicorum dogmata, tanto

plus apud solidiora ingenia confirmat, Quapropter nihil vnq̃ apud viros grauioris iudicii, authoritatis assequitur, nisi vanissimis verbis fidem veris miraculis faciat.

Q Quæ vero sint miracula & portenta Lutheri, fructusq́ doctrinæ ipsius, quibus docet dominus sectarum authores & peregrinæ doctrinæ assertores deprehendi cum ait, Ex fructibus eorum cognoscetis eos, si quis ab infelice Germania perquirat, respondere poterit, Contemnere leges, fas omne tollere, iudicia euertere, viuere pro libidine, nulli subiici potestati, ritus sacros abigere, omnia diripere, modo vis adsit, latrocinari, templa, & cœnobia prophanare, spoliare, solo æquare, Sacratas virgines constuprare, pudicitiam profligare, religionem euertere, cuncta in seditionem & tumultum excitare, pacem tum publicam, tum priuatam perturbare, rapere, depopulari, vastare, strages miserorum mortalium edere. Plures enim paucis mensibus crudelissime enecati, miserrime trucidati, in visceribus Germaniæ, tumultibus hæreticorum sunt, q̃ reliqua tota Europa omnibus abhinc XX. annis. Hos igitur fructus Germania tulit ex Lutheri prædicatione, nec adhuc finis, omnia ardent, & nunc cuncta tumultuantur, nusq̃ quies, nusq̃ securitas, omnia perturbata. Proh dolor si reuiuiscerent nunc priores Germani, quorum eximiæ pietatis tot præclara extant monumenta, cernerentq́ templa, aras, cœnobia, quæ ipsi fundarunt, struxerunt, tantaq́ pietate coluerunt, ab ipsorum filiis spoliari, pro-

phanari, incēdi, ritus sacros, & cerimonias, quibus ipsi castissime studuerunt aboleri, q̄ miserāter deflerēt calamitatem Germaniæ, quanta ira excandescerent: quę supplicia in hunc scelestissimū tantorum scelerum authorem excogitarent, quanta seueritate obiurgarent filios, q̄ obliti solitæ, grauitatis & constantiæ, firmitatisq; Germanicę, tam leuiter se deludendos permisissent vilissimo apostatæ, & vulpino præstigiatori: vt a moribus maiorum recederent, sacra abiicerent, religionem peruerterent eis traditam a tot sanctissimis & sapientissimis Præsulibus Germanorum: qui euangelium Germanis prædicauerunt, & religionē ab ipsis, ritibus his sanctissimis institutam, ipsi in primis obseruantissime coluerunt, & ipsorum plurimi testimonium sanguinis animæq; profusione reddiderunt: quorum aliquot non pigebit recensere, partim Antistites doctissimos & probatissimos, partim martyres & confessores clarissimos: omnes autem viros sanctissimos, & Germaniæ multarum ciuitatum parentes, & patronos optimos: vt sanctos Bonifacium, Kilianum cum sociis, Sebaldum, Gereonem cum infinita multitudine sociorum: Vdalricum, Conradum, Magnum, Othmarum, Gallum, Robertum, VVolfgangum, VVillibaldum, Carolum magnū, Seruantiū, Hēricū primū, & alios plurimos, quos molestū esset enumerare: Quos oēs spernūt pariter, & cæteros omnes celeberrimos doctores catholicę Ecclesiæ, tum Græcos, tum Latinos, vt Chrysostomum,

Hieronymũ,Nazanzenum,Augustinum,Origenem, Ambrosium,magnũ Basilium,Cyrillum, Gregorios, Damascenum,& alios innumeros,quos prudens prę-tereo, viros angelicos potius q̃ terrenos, cum his vi-delicet & communem sententiam populi Christiani contemnentes, cum hanc rabidam belluam,hunc ne-fandissimũ præstigiatorem sequuntur, admonerentq; ne diutius paterentur vniuersam Germaniam nefa-riis perditissimi hominis dolis hallucinari & pericli-tari: In qua iam nihil tutum est: nihil non in discri-mine magno versatur: Cum prius q̃ a vera reli-gione deflexissent, labeq; hac inficerentur, secura omnia, tranquilla, florida fuissent: Neque enim dubium est, quin huiusmodi pristinæ & pietatis, & pacis admonitione, & præteritorum ac præsen-tium temporum comparatione, facile filios, qui pa-rentum sana consilia admitterent, nec pertinaci-ter recta monentibus, vt nunc cæteris admonitori-bus resisterent,ad rectam viam & pristinam pietatem auocarent.

R Sed ad te redeo Erasme, satis enim longe su-mus in Lutherum digressi, Quo me nominis causæ q; ipsius admonitum rei indignitas prouexit: Quo tamen digressu tibi indicatum esse videtur, intelli-gi etiam a minus eruditis, q̃ infirma, q̃ fallacia sint huius hæretici dogmata furiosa,vt tibi viro doctissi-mo facillimum futurum fuisse appareat illa proster-nere, modo ad illud animum induxisses: Quod cum omiseris, effecisti, vt tanto minori iniuria a plerisq;

accuſareris. Non enim Lutheri ſcientia, nec furibundi ſpiritus vehementia deterritus, in eum ſcribere prȩter miſiſti, quem, multis eſt cõpertum, te in penetralibus animi tui nihili facere, & vt par eſt, deſpicere, ſed alio cõſilio prȩteriſſe, aut diſtuliſſe. Quid enim in eum poſſes, modo velles, declaraſti libello tuo de libero arbitrio, quo Lutherũ nõ exagitas, non ꝑturbas modo, ſed proſternis, enecas, Bone deus quæ copia argumentorum, q̃ ea efficacia, q̃ propria, quæ diuitiȩ teſtimoniorum ex ſacris literis, quanto ingenio, induſtria, paucis complexus es multa? Quanto nitore res dictu difficillimas expreſſiſti: Quo libello etſi tantum diſputes, nihil definias, qđ tamen magis expetebatur: Lutherum tamen peremiſti, etſi mitius cum furioſo egeris, q̃ argumentum ipſum & hæretici pertinaciſſimi veſania expoſcerent: Quippe illi nimium indulges blandiriq; videris. Da veniam meȩ libertati, indecora, inepta & timida viſa mihi eſt cum multis modeſtia tua. Quamobrem non vt cætera item principium ac calx libelli probari poſſunt: ſed quibuſdam in locis, ita hominem torques, coerces, vt exanimes: quod ſi idem præſtiteris dogmatibus in cæteris, iam non erit quod ſuſpicari poſſint homines, vllo pacto, conuenire tibi cum Luthero: Si autem prætereris, hoc edito libello potius ſuſpicionem adauxiſti: Putabunt enim multi, ſi æque in cæteris diſſenſiſſes, pariter cætera te fuiſſe refutaturum, quæ ſilentio probare videaris, hoc vno tm̃ improbato. Quamobrem omnes, qui te amant, omnes qui pro catholica veritate contendunt, hoc valde cupiunt, a

te petunt & flagitant: Quibus si morem gesseris nihil erit quod ad perpetuam commendationem nominis tui magis facere possit, nihil acceptabilius omnibus bonis, nihil gratius Deo Optimo Max. Quod si non libebit, quod nec forte te deceret, singula persequi argumenta in tanta ipsius, tamq; infinita insania, quorum plurima nimis inepta sunt & puerilia, modo persequaris potiora, iniquiora, præcidas radices, quæ vt magis latent, ita plus lædunt stolidum vulgus. Satis officium tuum Reipub. christianæ præstabis: Neq; enim satis est ad laudem tuam id quod ad me scribis, te nec precibus amicorum, nec blanditiis, conuiciisve impiorum adduci potuisse, vt in verba Lutheri iurares, vt ab ecclesiæ catholicæ gremio discederes: si enim secus fecisses, vt diuinum iudicium omittam, quod te vt hominem pium vereri non dubito, tibi perpetuam ignominiam inussisses, nomenq; tuum funditus perdidisses, deuouererisq; semper ab vniuerso orbe christiano, non secus atq; Lutherus: Ne interim dicam q̃ nihil dignitati Erasmi congruebat militare sub Luthero duce. Studuisse autem hæreticos quàm diligentissime te in partes suas trahere omni diligentia ac arte, nemo dubitat qui te nouit: nec quàm ardens in propagandis hæresibus studium eorum sit, vt semper fuit omnium hæreticorum, quantumq; accessisset causæ ipsorum authoritatis, præsidiiq; & fauoris, si te socium habuissent. Plurimos enim crediderim adhuc in officio constare pietatis, qui forte animo lababantur exem

plo tuo maxime admonitos. Quamobrem laudi tuę hoc tãtum debetur, quòd longe minor est facta iactura, quàm si ad partes impiorum deflexisses. Sed non putant homines magnam esse laudem a sceleribus abstinere: sed tunc aliquis laudatur, cum ab ipso præclara & honesta peraguntur: Cum officium non deseritur, cum publica causa omnibus commodis cunctis priuatis affectibus antefertur. Qui enim Reipub. labenti operam non præstat, cum valeat, eam perdere videtur. sancta quippe rusticitas accusatur, quod non ecclesiæ præstet, nec præstare valeat id quod valeret si sacris literis incubuisset: quanto magis accusandus homo doctissimus cum non præstat quod valet, præsertim in tanto discrimine? At docuisti te naturæ instituto impotentem esse silentii cum curiosissime censura tua omnium errata notasti: Tu vero ne vita quidem functis pepercisti, quin de eorum monumentis iudicares: Nunc autem viuens viuentem, præsens præsentem, tacitus patieris blasphemum debacchari Martinum, nec virga tua cohibebis? Erras profecto Erasme, si putas impune hoc tibi licere, nec piaculo esse ascribendum hoc importunũ silentium. Habes vtramq; causam, quę te in hanc suspicionem obtrudit. Quòd autem excusas, si quam occasionem acceperint Lutherani ex monumentis tuis, id tibi nõ ascribendũ, cũ itidem imputari possit Paulo & Augustino, vnde sua fere confirmat dogmata Lutherus: Istam excusationẽ complures non accipiũt, negã-

tes, illos occasionē vllam pręstitisse, sed Lutherum nequiter arripere quasdā eorum sententias a se videlicet detortas, vt suas insanias confirmet. Te autē magnam pręstitisse, cū ipse plurima sumat ex his quæ tu prius notaueras, & in dubium reuocaueras, Illud autē tibi plurimi credūt, quod scribis, nūq̄ te fuisse suspicatum, cum illa scriberes huiusmodi tumultū exoriturum.

S Quod vero ad alterā partem tuarū literarū attinet, quod primum fontem huius mali fuisse interpretaris, sacerdotū quorūdā palam corruptā vitā. Theologoꝝ quorūdā superciliū, Monachorū quorūdam non amplius ferendā tyrannidē, haud equidē tibi repugnabo. Puto enim cōplures fontes originē dedisse huic rapidissimo torrenti, & ex his quæ enarrasti huiusmodi aquarum plurimam colluuiem influxisse.

T Sed alia profecto magis fecerūt locū huic tēpestati quæ & tu non inficiaris cū ais, Principio erat cum linguis ac bonis literis bellū theologorū &c. Illa enim verius origo fuit, inde cōflata inuidia inter Themistas & Theologos, ob eorū symbolum & politiorū literarū authores: Inde exorta controuersia Reuclinica, ex quo fonte primæ aquæ scaturiere. Nō enim illius causæ expers fui, immo & mea erga viros doctos cōsuetudine non vulgariter faui Reuclino apud Leonem. X. Pont. Max. quod literæ ipsius ad me testantur: & sępe monui, deterruiq; accusatorē ipsius hoch stratū, ne tā vehemēs esset, mitiusq; in ipsum ageret. Ex quæstione illa prodiere primū epistolæ obscurorum virorū, quibus festiuissime ridebantur theologi minus elegātes,

quas me fateor legiſſe,non ſine quadã voluptate,ludũ tamen nunq̃ probaui.Inde igitur demũ factum eſt,q̃d & tu ingenue fateris, vt quotquot veſtratũ amabant bonas literas,ſe Lutheri naſcenti furori fautores exhibuerint.Hæc cauſa tantorũ malorũ fuit. Hinc enim Luthero natura temerario, audacia creuit & arrogãtia, tantis videlicet auxiliis confidenti. Quanto,bone deus, fuit optabilius,vt hi qui ſe Luthero addixerunt, quaſi nacti opportunũ ducem ad profligandos theologos,non tanto ardore bonis literis fauiſſent? Quanto ſalubrius,vt illas nunq̃ didiciſſent, q̃ vt earum occaſione tam vaſtum incendium excitaſſent, quo fere vniuerſa Germania conflagrauit? Quanto commodius Germaniæ, vt hæ bonæ literæ alpes nunq̃ tranſcendiſſent, vt & Germani contenti materna lingua, vel vtcũq; latina, tam atrocia diſſidia non concitaſſent?Quanto commodius barbare loqui, & bene ſentire, q̃ polite & ornate impia dogmata prædicare, & vniuerſam Rempublicam Chriſtianam perturbare? barbariſmoſq; ac ſolœciſmos committere,q̃ veram religionem, ſacras cerimonias,ritus catholicos, mores maiorum abolere?Anteq̃ enim Germaniam bonæ literæ inuaſiſſent, pax, quies, tranquillitas, ſingularis grauitas Germanis aderat,conſtantia, modeſtia, ſtudia optimarum diſciplinarum, Philoſophi non ignobiles.Mathematici clariſſimi,Theologi egregii,Religio admiranda,pietas eximia,felicitas ſumma. Nunc omnia in diuerſum cecidere. Pro pace bella,pro quiete tumultus,pro tranquillitate tẽpeſtas ſucceſſit.Quę

ciuitas pace fruitur: immo quæ domus domestico bello non ardet? Dissentiunt viri ab vxoribus, patres a filiis, fratres a fratribus, domini cum seruis pugnant: Hic permanet in fide catholica, ille ad hereticos deflexit: Hic catholicus Christianus est, ille Lutheranus: in qua regione pro legibus, rapinæ, latrocinia, homicidia, castrorum euersiones exercentur. Pro pudicitia sacrarum virginum, incestus & lupanaria: pro grauitate, leuitas & scurrilitas: pro disciplina, licentia: pro optimis artibus, dicacitas & maledicentia: pro modestia, arrogantia, rixę & contentiones: p integra religione, hęresis, blasphemię: pro vero cultu & sacris ritibus, ineptię, nouitates execrabiles: pro felicitate, summa miseria.

V Sed nunquid hæc bonis literis imputabuntur? Minime, absit, vt bonis artibus nota talis inuratur: quarum professores multi sunt, qui in eximia pietate persistunt, ac pro vera catholicaq; religione propugnāt. At increpandi sunt ipsorum nonnulli, q illis fuerint abusi, quos scribis mox nato Luthero penitus adhæsisse. Grāmatica enim & Rhetorica, poesisq; peregregię & vtilissimæ artes sunt, & necessariæ, verūtamen studia earum sapientem non efficiunt, quinimmo & plurimi ab ipsis arrogantes, & temerarii euadunt, si illis tm̄ incubuerint: Nec mirum cum doceant cōgrue & cōmode proloqui, concinne dicere, dictione oblectare, non autem res ipsas recte existimare. Quamobrem (vt scis) perantiqua fuit quęstio, an studium eloquētię reipublicę magis obesset q̄ posset pdesse: Defini-

tū́qꝫ eſt,plus incōmodi afferre ſolere,q̃ commodi, niſi cum ſapientia fuerit coniuncta: Qđ nouiſſimo exemplo cōprobarunt iſti diſerti magis q̃ vere eloquentes Germani,qui Luthero ſe dediderunt: Qui ſi æque ſapientiā ac elegantiā ſermonis coluiſſent, nō apud eos plus valuiſſet inuidia in quoſdā theologos,q̃ reuerentia veri & honeſti:non plus cupiditas vindictę, q̃ religionis cauſa & amor patrię.At vt furētes gladio , ita ipſi eloquētia abuſi Germaniā cunctā in ſeditionē induxerūt:Cui facultati ſi parcius operā pręſtitiſſent,& partem aliquam tribuiſſent Sapientiæ , neutiq̃ tanti ſceleris ſocietatem iniuiſſent.

Quamobrē nequaq̃ aſſentior illis, qui contendunt hoc ſtudiū bonarū literarū opportunius eſſe adveram theologiam aſſequendā,ſtudio diſciplinarū ſolidiorū, ſine quibus conſtat myſteria plurima in ſacris literis cōtenta,nullo pacto capi poſſe: defendi autem multo etiā minus,ſi impugnētur ab hęretico quopiam,aut a religionis cōtemptore. Accedat diſertiſſimus Rhetorum,Grammaticus diligentiſſimus,Poeta ingenioſiſſimus,& omnes eloquētię neruos cōtēdant: poterunt ne profundiſſimū myſterium trinitatis ὁμούσιον videlicet tres perſonas vnam tm̄ rem eſſe ex parte quapiam explicare:quomodo illud verū eſſe poſſit:Ego & pater vnū ſumus,cū ſint perſonę diſtinctę: Philippe q videt me & patrē meū videt.Aut illud: Ego in patre, & pater in me eſt: Aut declarare quomodo nectantur duæ naturę tā diſpares,diuina ſcꝫ & humana in vna pſona Chriſti docere, vt non repugnet corpus Chriſti ſimul

esse in cælo,& tot in locis sub speciebus mystici panis & vini,& quomodo potuerit Christi corpus exire sepulchrum,lapide magno ostium obstruēte, subire cœnaculum ianuis clausis , & quomodo in rebus creatis posita diuina prouidentia,& prædestinatione, pleraq; fiant contingenter:ac plurimas alias similes quæstiones intellectu difficillimas disputare , exponere vitiorum ac virtutum discrimina, scelerum ac erratorum species.

Y Sed quid moror in re nimis per se dilucida,cum infinita sint in sacris literis quę absurda repugnantiaq; videantur,nisi ea disciplinarum intelligentia distinxeris & explicaueris:qđ præstare valebit vel balbutiens philosophus,simul & Theologus , vbi facundissimus Rhetor aut obmutescere cogatur, aut ineptias effutire. Sed vt pedissequas esse sacræ Theologiæ omēs bonas artes,cunctas disciplinas nemo eruditus negauerit,sic eloquentiam cōmodam illi esse certum est: opportuniorē tamen ad edocenda & experimenda Theologica,q̄ ad scientiam ipsam comparandam . At philosophiam tum ad hanc comparandā, tum ad illa explicanda,prorsus necessariam esse constat:tametsi nō inficiemur quandam rudem Theologiā posse solo adminiculo istarum artium leuiorum comparari,qualis est,qua res gestę narrantur,parabolæ & huiuscemodi generis plurima traduntur:sed hæc non exacta Theologia,sed crassior est, vtpote,qua mysteria non capiūtur,quęstiones nō dissoluuntur, ambigua non enucleantur & est tamen hæc ad pietatem , & ad mouendos

affectus accommodata.

Quapropter mihi nec ſententia eorũ probatur, qui putãt ſacras literas in vniuerſum cũctis paſſim cõmunicãdas, ac prophanãdas eſſe, explicatas quocũq; idiomate plebeio etiã & barharico, vt habeat tam rudis & idiota, q̃ prudens & doctus vnde illas legere poſſit, a quibus verã doctrinã euãgelicam addiſcat, & ſincera religione imbuatur. Quis em̃ plurima ſint in ſacris literis, quę cuicũq; ordini nõ niſi cõmoda eſſe poſſunt: (Sũt em̃ multa plana, quæ a quolibet puſillo & ignaro capi poſſunt, ſaltem pinguiori Minerua, plurimũ erudientia & ꝓmouẽtia.) Sũt tamen in illis & pleraq; alia abſtruſa & nimis inuoluta atq; implicita, q̃ue ingentia myſteria complectũtur. Sunt & quædã ambigua, lubrica & verborũ quodã inuolucro ꝑplexa: quę quidẽ niſi diligenter perpendãtur, niſi ſcite & docte cõferãtur, & explicẽtur, longe plus obuferint indoctis & ineptis, q̃ prodeſſe valeant, ſi ab ipſis legãtur, Quod animaduertentes antiquiſſimi Hebręi, penes quos ſolos ſacras literas fuiſſe certũ eſt, eas habita ætatis hominũ, & perinde iudicii ratione, diſtinxerunt, portionẽ quãdam dũtaxat permittentes imbecilliori ætati legendã: quã illi, videlicet congruere iudicarũt, cũ alia prohiberẽt, quę tm̃ perfectis legere ꝑmittebãt. Vt em̃ in alendo corpore, etſi quidã cibus cõmunis quoquo modo vtilis eſſe poſſit omnibus, non tamẽ omnis alimonia, omne obſoniũ, qđ hominem alere valeat, omni ætati, omni corpori, & omni hominis ſtudio idoneum eſt: Sed lac quidem infantibus accõmodatũ, Solidior

aūt cibus adultis.humidior senibus,tenuior delicatis, crassior robustis: Ita in alēdo spiritu,et si in sacra scri ptura, quidā sit spiritualiū cibus omnibus cōmunis, nō tamē omne gen9 alimēti in ipsa cōprehēsi cōgruit omni spiritui:Sed qđ alicui aptissimū,est alteri nocē-tissimū. Quod Paulus Apostolus agnoscēs scribit ad Corinthios,Quasi paruulis in Christo, lac vobis potū dedi,nō escam:nōdū enim poteratis, sed ne nūc quidē potestis &c.& rursum:Sapientiā autē loquimur inter perfectos:Et ad Hebręos.Facti estis,quib9 lacte opus sit nō solido cibo: omnis autē qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitię.Paruulus enim est:& rur-sus,ad eosdē.Perfectorū autē est solidus cibus eorū, q pro cōsuetudine exercitatos habēt sensus ad discretio nem boni & mali. Qz expresse his verbis docet, non eodē cibo spirituali alendos esse oēs Christianos? Scri bebat eñ Paulus illa Corinthiis & Hebręis fidelib9, & iāpridē cōuersis: sed quibusdā lac tenue cōuenire, aliis solidiorē cibū.Hoc idem & ipse Seruator noster Iesus Christus expressius declarauit, tū instituto,tum exēplo.Turbis enim & plebi in parabolis loquebať. Discipulos autē & Apostolos apertius quędā edoce-bat qđ cū admirarētur Apostoli, vt refert Matthęus, percōctati sunt dominū, cur in parabolis loqueretur illis,quibus respōdēs ait: eo ꝙ vobis datum est nosse mysteria regni cęlorū,illis aūt nō est datū &c. Atta-mē nec ipsis ab initio ita apte est locutus,vt deinceps; sed quędā seruauit aperiēda vsq; ad nouissimā mor-tis horā,peractis illis sanctissimis epulis spiritualib9.

Alia postq̃ a mortuis reuixisset, & plurima vsq͂quo misisset paracletũ. Q̃d manifestissime declarant verba ipsius apud Ioannẽ, quũ ait: Hęc in prouerbiis locutus sum vobis, venit hora quũ iam nõ in prouerbiis loquar vobis, Id est, non locutus sum vobis explicite, sed in parabolis, quia sic expediebat. Non enim tunc valuissetis portare illa: Nũc autẽ expedit vt apertius, loquar vobis iam idoneis ad illa capienda. Et rursus apertius, quum ait: Adhuc habeo vobis multa dicere, sed non potestis portare modo: Quum autem venerit ille spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem. Hæc dicebat illis, qui q̃q̃ erant non solum baptizati, sed etiam sacerdotes instituti, & sacramento corporis ipsius & sanguinis tunc sanctificati, discipuli Christi, immo electi Apostoli: Tamen a tãto magistro vti adhuc non idonei ad maiora mysteria, de pluribus dogmatibus diuinis nõ imbuebãtur. Plurima enim supprimebat sapientissimus magister, donec acciperẽt spiritũ veritatis vt donũ sciẽtię & intellectus. Quę cũ ita sint, putabimus nos oẽm sacrarũ literarũ sapientiam rudi plebeculę, morionibus & mulierculis passim legendam conuenire tradi? Quã si legerint, quomodo portare valebunt? cum prorsus ignari sint, & ineptissimi ad diuina mysteria intelligenda: Cum Apostoli anteq̃ dono scientię & intellectus illustrarentur, illa capere non valuerint a tam perito doctore? Ex quo rudium hominũ genere, etsi quidam peculiari dono proficere quoquomodo possent, perspicuum tamẽ ꝙ q̃plurimi lęderẽtur: propterea ꝙ tam dispar cibus ab

eis concoqui nō valeret, quāobrem plurimi cruditate perirēt. Non enim tutū est omnibus sulcare mare, pō-tū nauigare, sed vix peritis & expertis. Nā si nauta im prouidus altū petat, periculū est ne in scopulos ipsum impingat, ac eis elidat, deinde in voragines incidat & Syrtes, a quibus tandē absorbeatur, cū sese explicare nequeat. Vastū est aūt & profundissimū scripturarum mare, infinitaq; extant exēpla: nec ea longe petenda, eorū, qui ex stulta æquoris scripturarū sulcatione errā tes, iactatiq; tandē in earū gurgite immersi sunt. Nec putandū Paulū Apostolū (& si scriberet ecclesiis) vul go dirigere epistolas omnes, sed ꝑfectioribus presby-teris, & ꝑpositis, Qui prout vsus ferret, eas plebi & vul go recitarent, simul & interpretarentur. Sic & in eccle siis, veteri instituto, leguntur plebi diuersæ portiones, tū euangelii, tū scripturarū, exponūturq; a presbyteris & concionatoribus. Quibus, vulgus cōuenit esse con-tentum: cui magis expedire videtur, sacros cōcionato res frequenter audire, sanctorūq; cōmentaria quædam permouētia affectū: & quibus aliquid scripturarū ex-plicatur videre, q̄ sacras literas in eorum idioma ver-sas, sine delectu legere. Quid enim cōmodi capiet ru-dis, & expers literarū homo, delirus senex, aut garrula mulier, ex lectione (exēpli gratia) Apocalypsis Ioānis aut primi capitis euangelii ipsius: quum cælos exupe rans illud tā altū intonuit, In principio erat verbū, & verbū erat apud deū, & deus erat verbū &c. siue episto læ Pauli, in quibus q̄plurima difficilia intellectu cōti nentur, Qđ Apostolus Petrus animaduertens, vt nos

huius rei admoneret, sic in secũda epistola sua scribit, vt frater noster Paulus secundũ sibi datã sapientiã scripsit vobis, in epistolis: in quibus sunt quædã difficilia intellectu, quę indocti & instabiles deprauãt &c. scrupos enim & nodos plurimos offendere rudẽ hominẽ, qui illa legerit oportet, a quibus mirũ in modũ lędat. At esse q̃dã in scriptura, quorũ lectio cõmunis esse possit, cũ nemini nocere valeat cõpertũ est: Sed nõ iccirco sine discrimine scripturas omnes ꝓphanare oportet, sed potius quædã excipi, qualia nõnulla sunt, quę sine crimine nemo ignorare potest, & quę vniuersis nõ nisi cõmodo esse possunt, & in quandã formulã redigi, tradẽda cõmuniter oibus, qui lectione oblectãtur, ex qua erudiri & pasci eorũ animus possit. Pudet.n. dicere q̃ multi sint christiani prorsus ignari earum rerũ, quas cognoscere obstringuntur: quos tamen non omnino cõdemnãdos esse puto, dũmodo in fide ecclesię ambulẽt, q̃uis excusari nõ possint, quin grauissime negligẽtia peccẽt, cũ ipsi, tũ illi ad quos ipsos erudire pertinebat. Sed nec ob id, vniuersum scripturarũ gen9 vulgo videt esse disseminãdũ, nec margaritas porcis spargẽdũ, nec sanctũ (vt dñs ait) dãdũ canibus: Qđ si primi naturę interpretes, & sapientię humanitus repertæ inuentores, ne ipsam, secretaq; naturæ prophanarent, illã fabularum inuolucris, vel numerorũ rationibus, aut metaphoris & ęnigmatis, aut dictione abstrusissima tradiderunt, vt iis tñ, quibus magnum ingenium cõtigisset, in illa versari liceret, tardiores autem arcerentur: Et libri Sibyllini apud Romanos nõ vulgo lege

bâtur,sed prudẽtibus viris quibusdã,ad id munus delectis,perspiciẽdi ꝑmittebantur: Quãto magis conuenit diuinę sapiẽtiæ,sacras literas nõ attrectari,nisi ab iis q ad illas capessendas sint idonei? Qđ cũ apertũ sit. indoctũ vulgus ad id nõ esse aptũ,nec illi esse tradendas,nemo debet dubitare:Qđ si secus fiat, pręter cætera,ex huiusmodi tractatione,hoc proueniet incõmodũ vel maximũ, ꝙ omnis reuerẽtia sacrarũ literarũ peribit.Domestico enim vsu & familiaritate,ipsa diuulgata doctrina contemneretur ab istis : & de illis pro suo quisqꝫ sensu,quo multi plus æquo abundare sibi videri solẽt,iudicare auderet : Permagna est quippe vulgi temeritas,ingens imperitoꝝ arrogantia.Quapropter æque disserere, æque statuere de diuinis dogmatibus putabit agricola, & coquus sibi licere,modo scripturas lectitauerit,ęque stupida anus & cerdo,ac doctissimus Theologus:vt illud taceam,ꝙ nullus honor haberetur eruditioni , clarorũ virorum nulla esset authoritas:Quæ si quis alta mẽte considerauerit,is potius statuet multa esse tegenda,& indignis occultãda, q̃ cuncta cunctis propalanda.Nõ enim ab re sacri Prophetę tã abstruse & obscure,oracula sua pronũciarũt,nec temere nomẽ mysterioꝝ sacris ritibus inditũ a maioribus fuit,sed vt vel solo nõie declararẽt, sacra minime esse ꝓphanãda:sed ad propositum iam redeamus.

A Tanto igitur philosophiæ studia,q̃ eloquentię præstantiora sunt,quãto vtilius recte sentire, q̃ commode loqui:sapientem esse,q̃ disertum:vti ratione,q̃ lingua. Taciti enim,muti, elingues sapientes esse possumus:

absq; rerum vero cognitione,sine philosophia,nec homines quidẽ,nisi nominis cõmunicatione esse valem9. Ne igitur pręposteгe rebus vtamur,seruiat vox rationi,eloquẽtia philosophię; sit eius organũ vel condimẽtũ:nec par est iacturã in obsonio pati,ob cõdimentũ:sapientia fęlicitatem assequimur,elegantia sermonis nequaq̃.Pythagoras philosophiæ mysteria,voce, nõ scripto,vt essent occultiora tradebat,& silentium sapientiæ professoribus indicebat, nõ quomodo loquerẽtur docebat.Et si enim pulcherrima res sit eloquentia, per commodaq; ad ciuilem vitam: interdum tamen obest eius studium sapientiæ,cũ imbecilla mens mortalium multiplicibus rebus, præsertim tam diuersis,non valeat æque intenta esse , ac si vni tm̃ incumberet:Vnde fiat oportet,vt qđ vni tradideris alteri detrahas.Auocari enim necesse est qui plus æquo indulserit ei a causis naturæ,diuinisq; rebus contemplandis, ad linguæ proprietates, vocabulorum deriuationes, elocutionis obseruationes annotandas , ad Ciceronis colores , & Quintiliani præcepta imbibenda: Itaq; a rebus maximis ad verba, a seriis ad ludicra , a veris ad apparentia transibit: historicos pro philosophis, ethnicos poetas pro Theologis, fabularum scriptores pro grauissimis disciplinarum authoribus legere cogetur.Quãobrem nisi caute , & sobrie huiuscemodi studiis opera nauetur, ꝑfecto iactura lucro non pensabit̃. qđ in prouerbiis sapiẽtissimus Salomon his verbis cõprobauit , Qui tm̃ verba sectet̃ nihil habebit: qui aũt possessor est mẽtis diligit animã suã . Valebit qdẽ sermonis

volubilitate, rerum autẽ notitiã, aut nullã, aut exilem comparabit, licet isti loquacitatis professores sui esse iuris arbitrentur, de omnibus rebus disserere, putãtes, eo ꝙ sermo in rebus omnibus versetur, oportere q verbis abundet, hũc omniũ quoqꝫ rerũ notitiã habere: fieriqꝫ non posse, quũ texere quisq̃ orationem & vicissim in partes suas dissoluere valeat, quin & sensum ipsius percipiat. Ad summam isti, omnes disciplinas sine magistro, se assequi posse arbitrantur: & Bone deus, quid non audent profiteri? quid sibi non arrogant literatores isti & Grammatistæ, qui modo quatuor dictiones græcas interpretari valeant, & clausulas aliquot sonoras claudere, disciplinas docere quas nunq̃ didicerunt audent, de omnibus rebus libros scribere non verentur, magnificis titulis prænotatos, quos fere edunt anteq̃ scripserint, scribunt prius q̃ conceperint? In quibus tamen nihil propemodum nisi nugas & verba inania, nihil succi, nihil solidi reperias. Quid enim effundere possunt, q̃libet vehementer exprimantur inflati vtres, nisi ventum & inane? Quid proferre de studiis sapientiæ, qui tantum voces eorum quasdam agnoscunt, vt picæ, & psittaci dictiones, quas lõgo vsu didicerũt: Quas tamẽ quãto sæpius ꝓferũt, tanto minus intelligũt. Attamẽ ipsi oẽs minus eloquẽtes rident, cõtemnũt, et si philosophi exactissimi sint, theologiqꝫ sapiẽtissimi: indignosqꝫ putant sacras literas attrectare, eo ꝙ trilingues, aut saltem bilingues nõ sint, Quamobrem & id munus ipsi vsurpant, sacrasqꝫ literas æque arrogãter interpretantur.

ac si Æsopi apologos, aut Aristophanis fabulas tra-
ctaret: sed intumescāt sane atrogātia: Inuidi saltē & in
grati esse desināt: Qui cū bonas literas ab Italis fonti
bus hauserint (qđ velint nolint fateri cogūtur) cur tā
topere nomē Italicū exhorrescūt, ac Romanū ferre nō
possunt? Cui tñ parcere debuissēt, vel ob ipsius maie-
statē, vel ꝙ deliciis tm̄ Romanæ linguæ, ipsi sibi belli
esse videātur. At prędicant bonas literas ex Italia ad
Germaniam migrasse: qđ Romani, vt verum non esse
contendunt, sic gaudent illas propagatas esse, & Ger
manos earum effectos esse participes. Dolent tamen
ꝙ nō æque grauitatem & iudiciū imbiberint Roma-
num, & sapientiam Italicam, vt sermonis elegantiam.
Qđ si fuissent consecuti ad Lutheranam certe impie-
tatem nunq̄ deflexissent. Quo factum est vt ex vno hæ
retico Martino iā cōplures extiterint, plurimis tamen
in dogmatibus, minime inter se consentientes, vt mo-
ris est hęreticoꝝ, teste Hieronymo, quo grege coacto,
& nūc apud Germanos euenisse ꝑspicuū est, qđ eccle-
siæ euenturū, in epistola sua, apostolorū princeps præ
dixerat, his verbis: Sicuti vero fuerunt & pseudopro-
phetæ in populo, ita & in vobis magistri mendaces
erunt; qui introducent sectas perditionis, & multi se-
quentur eorum luxurias, per quos via veritatis blas-
phemabitur.

Sed istos, inquis, Theologorum quorūdam super- B
bia, sacerdotū perditissimi mores, Monachorū quorū-
dā hypocrisis & insolētia in hūc labyrinthū inextrica
bilē coniecit: cū tamē minime putarent in ipsius nego

cii exordio rē eō seditionis & tumultus euasuram:Credo equidē plurimos imprudētes in has voragines incidisse,q sibi initio hoc tm̄ ꝓposuissent,vt hac via Theologorū quorundā peruicaciam atq; arrogantiā infringerent:Qui quicqd ipsi ignorāt,vti suspectū accusant, male sonare dicūt,hęreticū sapere predicāt.Nō igitur inficior quosdā Theologos sibi ipsis nimiū placere, & hoc titulo plusq̄ decet gloriari, insulsos hoies ineptos & morosiores:Nec inficias ibo multoꝝ sacerdotū corruptos esse mores,& magna ex parte recessisse ab illa veteri,& seuerioꝝ sanctoꝝ patrū disciplina:plurimosq; perditissimos esse homines,nihil sacerdotis habentes, præter nomen & characterē,ipso honore, ipsoq; munere prorsus indignos:& nōnullos monachos prauos & elatos esse, ac fere omnia prępostere agētes assentior: sed quid tum? An non sunt multi modestissimi Theologi,& plurimi sacerdotes optimi,& monachi sanctissimi? Qꝫ si prauorum inuidia vestrates isti bonarum literarū professores tā inflāmati erant, vt se continere non possent, quin eorum probra & ineptias insectarētur & illuderent,cur hoc contēti nō fuerūt? Hic enim sermo,hi conatus,hę voces nō admodū piorū hominū aures offendissent,cū nemo inueniatur pia mēte prędītus, quin periniquo animo ferat sacerdotes multos,q morum magistri esse debent populis, & quorū innocentia,nitore vitæ,splendore virtutis,cæteri omnes in christiana disciplina continēdi dirigendiq; sunt,turpissimos esse,inquinatissimos,cūctisq; sordibus atq; probris obuolutos:quorū auaritia inexplebilis est, ambi-

tio infinita, libido effrenata, sacra & diuina oia cōtēnē tiū. Quis enim nō angat aio? quū videat salē datū ad cōdiēdas aias infatuatū esse, lumina mūdi obtenebrata, Duces itineris ad cælorum regna perducentis obcæcatos, pastores gregem e vallibus imis ad sublimes pastus atq; cælestes ꝑducere debētes, in diuersum oia facere, & ad aridissima queq; & prærupta, aut cœnosissima loca & paludes deducere, in quibus greges suffocētur? Nemo est.n. recti amator quin hęc defleat, & sacerdotū reformādos esse mores existimet, qn oibus votis exoptet, vt oia ad pristinā disciplinā sanctissimarū legū & canonū reuocent: Qd̄ ꝑstabit Deus Opt. Maximus quū sibi videbit magis opportunū: Si enim hoc prædicasset Martinus, si hoc socii eius egissent, & sibi hāc cēsurā arrogassent, etsi imodestius, licētiosius, ac etiā ꝓcacioribus verbis egissēt, a ꝓbis tñ viris quoquomodo excusarent, putātibus zelo quodā bono permotos, carceres modestiæ, ac legū terminos excessisse. Sed (proh nephas) corruptis sacerdotū moribus pepcere, qbus ipsi nihil mouebant: Dignitati aūt authoritati, potestatiq; ipsoꝝ bellū idixere: qn etiā legib9 ipsis, quibus mores atq; disciplina oīs cōtinet: Quāq̄ id non puto fuisse prioris instituti horū literatorū, q se Luthero imprudēter addixerūt, paucis exceptis furiosis, & eo forte nequioribus, ꝙ iā a norma vitæ, ab ordineq; suo desciuerant, anteq̄ Martinus deficeret. Qui in ipso maloꝝ initio, cum primū se gratiosos multitudini, & plausibiliter scripta sua excipi cognouerunt, effigiesq; ipsorum tabellis vndiq; per Germaniam circumferri,

ſuperbia turgidi in catholicam eccleſiã coniurauerũt:
Et is ante omẽs cuius fuit illud elogiũ, iacta eſt alea,
vere iacta ad cõfundendã vniuerſam Germaniam, ad
euertendã omnem eccleſiaſticã dignitatem, & ad reli-
gionem perdendã. Hac mente, hoc animo ſanxerunt
fœdus Lutherus furioſiſſimus, ac Huten facũdus qui
dem alioquin, & acuto ingenio, at inſolentiſſimus ho-
mo, & turbulẽtiſſimus, ad omne facinus accõmoda-
tus, Catilinæ ſocius aptiſſimus, ſi eius tẽporibus vixiſ
ſet, vt ex eius geſtis ac ſcriptis deprehendi põt. Quis
hęc coniuratio illa Catilinæ tanto iniquior, & execra-
bilior perſpiciatur, quãto ſceleſtius: & magis impium
eſt vniuerſum orbem, q̃ vnã vrbem inflammare: Chri-
ſtianam religionẽ euertere, q̃ ſtatũ vnius ciuitatis im
mutare, catholicæ eccleſiæ & Chriſtiani populi pacẽ
excindere, q̃ Rempu. Romanã perturbare. Sed facem
illam iam dominus e medio ſuſtulit.

C Illo igitur & pauciſſimis apoſtatis ſimilibus exce-
ptis, perpaucos initio tot mala puto mente cõcepiſſe,
quorũ tamen culpa non poteſt excuſari, quia ne tunc
quidẽ reſipiuere quũ Lutheri furor ad quantã perniciẽ
ſpectaret, animaduerterẽt: & q̃to longius ꝓcederet, q̃
ipſi putaſſent, quorũ partes erant ſic Martinũ cohibe
re: Amice ſiſte gradum: Iam nõ in mores ſacerdotum
inueheris, ſed ſacram religionem inuadis: Tantæ nos
perfidiæ participes nunq̃ efficies, qui te impium non
putabamus, ſed audacem, Quod nobis vſui eſſe pote-
rat pugnantibus cum Theologis quibuſdam arrogã
tibus, vt nacti ducem opportunũ, vehementem ſcilicet

& temerariũ, ac omnino illis simillimum, cõmodius dimicaremus: Iam nimiũ eueheris, sublimiora petis Cognoscimus nihil tibi pensi esse, modo nomen magnum compares, & Pont. Maximum ꝗ te damnauerit vlciscaris. Nos enim quos tibi iocularis propemodum causa coniunxerat: iam magnitudo negocii a te seuocat, religionis causa, fides, pietas ipsa seiungit. Christiani sumus orthodoxi, non didicimus politiores literas, vt in tantam perniciem illis abuteremur, non in obsequium tui, sed Christi. Nolumus illas tanra impietate diffamare. Quamobrem, nisi tu quoqꝫ resipisces, quos in ioco sodales habuisti, eos iam senties in re seria, & tanto discrimine, hostes acerrimos. Quod tãtum abest vt isti præstiterint, vt semel lapsi, quãto magis hæreticum Martinum delirare cognoscerent, tanto pertinaciores in eo tuendo fuerint. Quod puto tribus potissimũ de causis euenisse: Vna ꝗ turpe putarent eas partes deserere, quas semel suscepissent, ac sibi esse dedecori mutare videri sententiam, quam notam ita nonnulli reformidant, vt, dum illam euitant, sæpe indecentissima faciant & patiantur: Ita fit, vt dum tenaces constantesqꝫ videri volunt, inconstantissimi euadant: Aduersus enim propriam sentẽtiam multa dicere & facere coguntur, vt alienam tueãtur. Altera causa est exulceratus quorũdam animus, in sacerdotes omnes, & inuidia quędam inexplebilis in cucullatos cuiuscunqꝫ generis, odium quodãmodo intestinũ in sanctę sedis apostolicæ dignitatem. Postrema, ꝗ nonnulli plurima ex.

placitis Lutheri probabant: Frequenter enim euenire solet, vt studio sua defendendi homines, plurima etiam aliena, quæ animo prorsus improbant tuentur. His igitur de causis existimantur isti obstinatius in Lutherana perfidia perstitisse. At profecto illud est admiratione dignum, istos in vniuersum tam esse infensos monachis & sacerdotibus, Theologisq; & Apostolicæ dignitati, etsi enim quorundam iniuria prouocati essent. iniustissimum tamen fuit in vniuersum genus sæuire, & plurimis iniuriam facere, vt de paucis iustas pœnas assumerent, Cunctos enim ordines eorum hominum, qui religiosi dicuntur insectantur inuidia inexplebili: omnes sacerdotes perditos cupiunt: Apostolicam auctoritatem penitus abolere contendunt.

D De quibus rebus, vt nonnulla verba faciamus, & primum de Monachis, libenter ab istis audirem, quid nam sit, in horum vita, qđ ipsi tātū oderint, obhorreant, detestentur. Vtrum accusent viuendi formulas, quibus ad præscriptum ii viuunt: An q̄ illis abutantur earum professores corruptissime viuentes. Qui si vtrunq; a se dicerent improbari, profecto qui eas institutiones damnat, is magnum Basilium, Augustinum, Benedictum, Franciscum viros sanctissimos, partim & doctissimos ipsarum authores improbant: Quo si parum isti mouentur, qui sanctos omnes contemnunt, præter Apostolos & martyres, q̄q̄ ne his quidem omnino parcunt, reddant tamen rationem, cur sanctas institutiones condemnent? Q̃z

prauę & aduersę sunt bonis moribus? An quia super-uacaneæ & superstitiosæ? At neutrum horum dicere, aut afferre possunt, cum euangelium & sacras literas recipiant, manifestissimūq; sit ex ipsis institutis nihil in eis turpe contineri. Quid enim in ipsis normis decretum est, qđ non ex fonte sacrarum literarum haustum sit? quid sonant aliud nisi aut dominica præcepta, aut consilia? Quid monent, quid docēt, nisi vt illa seruētur quæ ab illis statuūtur, & quæ ad eorum obseruationem conducunt? Si castitatem, cęlibatumve, quem viri isti profitentur, condemnant, Paulum accusent, qui verbo & exemplo illum mirum in modum comprobauit. Ait enim ad Corinthios scribens: Volo autem vos omnes esse sicut me ipsum: Dico autem non nuptis sed viduis. Bonum est illis si sic permanserint sicut & ego, Et rursus. Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem: Item & alio loco: Qui sine vxore est, sollicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat deo: Qui autem cum vxore, sollicitus est quæ sunt mundi quomodo placeat vxori: & diuisus est. Et rursus: Qui virginem suam non iungit matrimonio, melius facit q̄ qui iungit. Item beatior erit vidua si sic permanserit secundum meum consilium: puto autem ꝙ ego spiritum dei habeam: Accusent cæteros quoq; Apostolos, postq̄ in collegium illud cooptati sunt: maxime autem Ioannem euangelistam perpetuæ virginitatis exemplar, Iacobum quoq; fratrem

domini, Ioannem precursoré cõdemnent: Hieremiã & Ezechielé, qui celibem vitã, teste Hieronymo duxerũt vt Mariã Deiparã omittã, & sponsum ipsius Ioseph, quinimmo & ipsum Dominũ Iesum increpent, laudan tem eos qui sese eunuchos fecerunt propter Regna ce lorum, subiiciẽs hec verba (vt refert Mattheus) Qui po test capere capiat &c. Et qui virginitaté ipsam in suo mũdissimo corpore consecrauit. Pretereo innumeros alios sanctos posteriores Antistites, Sacerdotes, Mona chos, Anachoritas, & alios confessores, ac etiã Marty-res q̃plurimos, qui celibatũ exactissime coluerunt, & maximis laudũ preconiis celebrarũt. Cuius tantus est nitor, tãtaq; est virtus & præstãtia, vt ne paganos qdé & gentiles latuerit. Apud Romanos enim, vestales vir gines, maxima habebãtur reuerentia: Apud Athenien ses cicuta epota castrabãtur Sacerdotes: Apud Ægy-ptios pariter continentissimi erant sacerdotes: Apud omnes gentes, semp castitas cõmendata, & iudicatum maxime eã mũditié conuenire sacerdotibus, & illi ho minũ generi qui diuinis obsequiis essent addicti. Apud Hebreos quoq; q̃q̃ is vnus populus esset, qui nec ser-uari poterat, nec propagari, nisi sobolis procreatione, ob idq; celibatus non æque cõmendabatur: virginalis tamen priuilegii fuit, vt sacerdos qui cadauer virginis contingeret, non pollueretur, cum in contactum cæte rorũ mortuorum omnino infectus redderetur. Si fortu-narũ omniũ abiectioné & voluntariam paupertatem damnent, vt philosophos taceã, quorum plurimi diuitiis egestaté pretulerũt, Apostolos omnes & Christũ dñm

qui eam verbo laudauit, & opere probauit: docuitq; vnã esse viarũ tendendi ad perfectũ, capessendãq; ab illis quorum ordini non reluctetur, & illa esse gradiẽdum. Si obedientiã improbant, pariter Paulum reprehendere poterũt, qui prępositis parere iubet, & obediẽtiam sibi ipsi pręstari ab his qui ei subiiciebantur voluit. Ad Thessalonicenses enim scribens ait: Si quis nõ obedierit verbo nostro, per epistolam hunc notatæ & non commisceamini cum illo, vt confundatur. Et scripturam quoq; increpẽt, quę obedientium victimis anteponit: vt rationẽ ipsam naturalẽ pręteream, quæ docet sublata obedientia ordinẽ tolli, sine quo nullus hominũ cœtus, nulla societas, nulla respublica cõstare potest. Nisi enim sit qui pręcipiat, sint item qui pareant, stare societas non valet. Porro eũ qui liber sit, subiicere se alterius potestati, & formã serui accipere propter deum, quis nõ laudabit, si dominũ Iesum Dei filium se ipsum exinanisse, & formã serui accepisse, vt nos liberos redderet, & factum esse obedientẽ vsq; ad probrosam mortem crucis, cõsiderauerit? Accedit q̃d scriptũ est: Subiiciamini omni creaturæ propter deũ. Et inobedientes vehementer scriptura detestatur. Iam vero si in cõmune viuere non probãt, Apostolos pari ratione cõdemnabũt, qui hoc instituerũt faciendũ esse: iis qui celsiora petũt. Erant enim illis omnia cõmunia vt in actis habetur, sępe repetitũ. Hęc enim fuit primitiuę ecclesię consuetudo. Quid dicam de Alexandrina ecclesia, quã Euangelista Marcus instituit: nõne in cõmune viuebat? De qua tam multa Philo Hebræus in

laudem gentis suæ cõmemorat. Si q; segregatim vi-
uant monachi a cæteris mortalibus accusantur, quid
dicent de Helia, & Heliseo filiisq; pphetarũ qui a po-
pulo seiũctã vitã traducebãt? Quid de Ioãne Baptista,
qui desertũ incolebat? De Nazareis omnibus legis, &
Mose qui eis viuẽdi formulam institutã dedit? De tot
deniq; millibus monachorũ solitudinũ Syriæ Ægy-
ptiq; incolis, qui ad prȩscriptã formulã viuebãt? ex q-
bus fuerunt Paulus, Antonius, Hilarion, Macarius,
Honophrius, & multi alii cȩlestes magis q̃ terreni ho
mines: & hoc in ipsius nascẽtis religionis Christianæ
initiis. Nõ igitur noua sunt hȩc, nõ superuacanea, nõ
superstitiosa, quȩ a sanctissimis patrib9 diuinitus aspi
ratis instituta sunt, descriptis institutionibus, qbus cõ
modius diuina cõsilia seruare possent ii, qui ad pfectũ
tenderẽt, terrenis deliciis renũciãtes: sed ab ipsis incu-
nabulis Christianȩ religionis instituta, ad quã tamen
vitã nemo inuitus cõpellitur, sed iter monstratur volẽ
tibus ad cacumen virtutis perueniẽdi: Vt nõ satis mi-
rari valeã, qua fronte, noua hȩc schola bilinguis theo
logorũ sacratissimos religiosorũ ordines sectas quasi
hȩreses audeat appellare, vt aliquid de ipsorũ autho-
ritate detrahat, quas semper a Christo damnatas esse
cõfirmat, eo argumento q; sȩpe Pharisæos increpaue-
rit. Qđ q̃ leue sit atq; futile docet Paulus qui se defen-
dens apud Festũ Præsidem Romanũ Agrippæ Regi
dixit: Secũdũ certissimã sectam nostrȩ religionis vixi
Pharisȩus. & rursus se Pharisȩum esse testatus est pro
concione dicens: Viri fratres, ego Pharisȩus sum filius

Phariſęorum,vt eſt in actis,& rurſus ſe in Hieruſalem eruditum ad pedes Gamalielis.q ſecta erat Phariſęus. Et ad Philippēſes ſcribēs:Ego,inquit,ex genere Iſrael, de tribu Beniamin,Secūdū legem Phariſeus &c. Nec vſq̄ comperies dominū Ieſum ordinem ſectamve Phariſęorum improbaſſe,ſed eorū deprauatam vitam, hypocriſim,ac perditiſſimos mores incuſaſſe. At approbaſſe potius,cum ex eorum ordine,nonnullos diſcipulos delegerit,vt Ioſephum & Nicodemū, quos dignatus eſt miniſterio ſui ſacratiſſimi corporis tumulandi vt taceam qđ ex eorū placitis quædā confirmauit, vt reſurrectionem mortuorū,& qđ Gamaliel Phariſæus fuit,qui in conſeſſu Iudęorum magnopere fauit Apoſtolis (vt acta teſtātur) .Qꝫ ſi Chriſtus ſeparatā vitā ducere damnaſſet, Ioannē Baptiſtam quē prę cęteris omnibus prophetis laudauit,& diſcipulos eius improbaſſet,legiſq; oēs Nazaręos.Ad pręſcriptā igitur formulā viuere,dūmodo ea recta ſit,& ſequeſtratā vitam ducere,atq; ad domini conſilia ſeruāda ſe obſtringere nequaq̄ reprehendendū eſt,ſed laudandū. Si enim ſeruari poſſunt per liberū arbitriū,quāobrem nō licebit obſtringere ſeſe ad ea pagēda,quę optima ſunt,& opitulāte diuina gratia perfici poſſunt?

Si.n.Nazareis licuit ſe vini vſu,& aliis plurimis rebus in lege cōi nō vetitis voto priuare? ſi licuit idē Samueli,ſi licuit Ioāni Baptiſtę, nō ſolū carnibus,ſed pane & vino perpetuo abſtinere,vt teſtatus eſt dn̄s ꝑ Lucā in euāgelio. Venit aūt Ioānes Baptiſta,neq; māducans panem neq; bibens vinum &c. Si licuit Iacoba- E

fratri domini nec vino, nec carnibus vnq̃ vti, sed illis semper sibi interdicere, post domini triumphũ, vt de eo testatur Egesippus author probatissimus, & apostolorum tẽporibus proximus: Cur non licebit monacho sibi carnes & alia id genus ꝓhibere, & ad ieiunia se obligare, quę tot testimoniis scripturarũ comprobantur? Ieiunauit enim Christus seruator noster quadraginta diebus, Ieiunauit Moses. Instituit etiam legẽ ieiunii in die expiationis: Ieiunauit Dauid septẽ diebus, audita morte Saulis: Ieiunauit pariter quũ infans eius ex Bersabea ægrotaret, & iacuit super terrã: Ieiunauit Neemias diebus multis: Hester quoq; & Mardocheus, Filii quoq; Israel in ciuitate Susis iussu ipsius: Ieiunauit Iudith, super lumbos habẽs cilicium: Ieiunauit Achab Rex: & misertus est dominus eius: Ieiunauerũt viri Niniuitę, & vestiti sunt saccis, & Dominũ placauerũt: Ieiunauit populus Israel sępe, & propitiatus est ei dominus: Ieiunabant Ioãnis præcursoris discipuli, vt euãgeliũ testatur: Clamat Iohel ꝓpheta: Sãctificate ieiuniũ, vocate cœtũ, & exclamate ad dominũ: & rursus: Conuertimini ad me in ieiunio & fletu: Ieiuniis & orationibus Anna prophetissa octogenaria seruiebat Deo: Nocte ac die ieiunauit Paulus & cæteri apostoli & discipuli Dñi glorificato ipso, iuxta id quod dixerat in euãgelio Marci, futurũ videlicet vt quũ auferretur ab eis spõsus, ieiunarẽt: Exclamat psalmographus, Humiliaui in ieiunio animã meam: Et rursus: Genua mea infirmata sunt in ieiunio: Meminerũt & ieiunii sępe, Isaias, Hieremias & Zacharias: Probauit insuper dominus

ieiuniũ,quũ docuerit,quomodo sit ieiunãdũ dicẽs apđ Matthęũ:Quũ ieiunas vnge caput tuũ: Et rursus: Cũ ieiunatis,nolite fieri sicut hypocritę tristes &c.Pręterea & quũ declarauit quoddã genus esse dęmoniorum, quod non eiiceretur nisi in oratione & ieiunio : Exclamat Paulus ad Corinthios:Exhibeamus nos in omnibus,sicuti dei ministros in orationibus,ieiuniis & vigiliis.In actis quoq;,multis in locis, ieiuniorũ fit mẽtio, Ieiunantibus illis,& ministrãtibus domino:Et rursus: Et quũ orassent cum ieiunationibus cõmendauerunt eos domino. Qui mos ieiunandi perpetuo seruatus & cõmẽdatus ab ecclesia fuit: vt enim ecclesiastica refert historia,qđ & Hieronymus testatur, cum a fratribus cogeretur Ioannes Apostolus,iam senio confectus,vt euangelium scriberet,ad cõuincendos hęreticos,qui in ecclesias Asiæ irruperant,ita se facturum respondit, si indicto ieiunio, in cõmune omnes deũ deprecarentur, quo expleto,reuelatione saturatus,in illud prœmiũ e cælo veniens eructauit: In principio erat verbum &c. His igitur tot tantisq; testimoniis abunde concluditur,ieiunia nõ esse damnãda, nec eos qui se ad ieiunandum & orandum obstringunt, ac proinde religiosorum instituta , viuendiq; formã non esse reprehendendam,sed omni laude prosequendã.Nam si dicant esse nõnulla morosiora,quæ sibi parum probentur, Tunc non incõmode ipsis respondebitur, eos nimis esse delicatos & fastidientis stomachi, qui tã paruis rebus offendãtur, Quum forte nihil sit inter mortales tam exactum, tam perfectũ, quin quoquomodo corrigi pos-

sit: Si quis enim omnia scrupulosius perpẽderit, & ad viuum vsq; resecuerit, inueniet semper quod reprehendat, & in quo dicere valeat: hoc melius se haberet, illud cõmodius esset: Sed quid ꝓbare possit Momus, immo quid non vituperabit? Oderunt, diceres, tot monachorum discrimina, tã varios ipsoꝝ amictus, Iterũ dicam, nimis eos esse delicatos, quibus nauseam faciant, quæ nec stomachũ quidẽ mouere deberent. Illud addo, Iniquos esse humanarũ rerum æstimatores, qui accusant varia viuendi instituta, in tanta ingeniorũ varietate, Cum sit nemo mortaliũ, qui quosdam proprios & genuinos mores, quædam propria vitæ instituta non habeat. Licet enim ingeniorũ discrimina, vel ex ipsis tam diuersis artibus, & ipsis vitę generibus tam variis contemplari. Quãobrem consentaneũ fuit in spirituali vita, formulas viuendi, & instituta varia esse, vt cuilibet parata esset via, quæ moribus suis magis congrueret: Siquidem ad Regna cælorum (vt scriptura testatur) alius alia incedebat via. Conueniũt tamẽ formulę illę omnes in rebus maioribus, & in ipsa quasi summa, discrepant vero in quibusdã leuioribus: Propterea q; alia aliis magis cõueniũt, & cuiusq; moribus aptiora sunt. Apud patres Ægypti Syrięq; & primores illos monachos, quot erant cœnobia, quotq; Abbates, tot erãt instituta quoquomodo inter se ipsa diuersa, vt testatur Cassianus & alii, qui de eorum moribus scripserunt. Cum nihil igitur sit quod reprehendere valeant in institutis ipsorũ ordinũ: si forte dicant se odisse non viuendi formulas, sed homines perditorũ morum, qui

turpiter prętextu illatū viuant:Qui poteſt huiuſmodi cenſura probari?Nam &ſi quidam ſint in tanta turba qui a recta via deflectant,iniqui tamen hominis eſt, ex quorūdam improbitate, cunctorū mores & vitam exiſtimare. Conſtat enim in eodem cœtu plurimos perfectiſſimos viros eſſe,potius inter heroes, q̄ inter homines recenſendos . Sed iſti videlicet cenſores non æque curioſi ſunt in virtutibus indagandis, ac in vitiis perquirendis.At nobis natura duplicē oculū largita eſſe videtur,dextrum vt probanda ac laudanda proſpicere mus:ſiniſtrum,vt turpia ac vituperanda. Sed quidam homines importuni velut orbati dextro lumine, virtutem cernere non poſſunt:nec viros perfectos,qui pluri mi ſunt in ſingulis monachorū ordinibus:quorum vel ſolum vita & exemplo intelligi poteſt, q̄ celſa, q̄ diuina ſit Chriſtiana religio , cum ad eum perfectum ſtatum vitæ perducat , ad quē nulla humana diſciplina, nulla doctrina gentilis,philoſophorūve p̄cepta p̄ducere quēq̄ poſſūt:Perſeuerātia p̄fecto in ea rigiditate diſciplinę toto vitę tēpore,vel ſola cōprobari valet, ipſū genus vitę,ſummo Deo acceptiſſimū eſſe:cū facultatē humanā trāſcēdat,hominē in carne p̄ter carnē viuere. Quę iniq obtrectatores nō cōſiderāt, ſed oīa inique interpretantes,odio,quos imitari nequeūt, proſequūtur. Nullos aūt religio atrociores patitur hoſtes iis,qui ab ea defecerunt: Quod & in cæteris rebus accidit . Damnat enim vnuſquiſq; ſtudium ,qđ deſeruit, & ne ipſe accuſetur , aut Syndęreſi agatur ,omnes condemnat qui illud proſequuntur , Maximum autem impietatis

indicium esse videtur, odisse in vniuersum viros, Christi militiæ, peculiari quodam auctoraméto ascriptos, vere Aminadab, qđ interpretantur, qui sese sponte offerunt Deo, qui se tradiderunt in perpetuum eius famulatum: solummodo eius piis obsequiis intenti, cęteris rebus posthabitis. Qui enim Imperatorem colit, is profecto milites eius non odit, sed ducis reuerentia etiam obseruat, quos minus strenuos cognouerit. At isti huiusmodi vita cęlesti prorsus indigni, quum ab ea defecerint illam accusant, & insaniam esse deprædicant: Sed de his hactenus.

F Nunc ad sacerdotes venio: Quos isti pari temeritate cõdemnant: eo magis accusandi, ꝙ ipsorum nonnulli, sacerdotio funguntur: Quo in loco mirari satis non possum Lutheri sacrilegam insaniam, sacerdotium omne tollere conantis: profanosq; homines & laicos sacerdotibus æquare. Qđ enim maius delirium bone Deus? Quid rationi magis dissonum? Quid sacris literis, antiquissimæ consuetudini omniũ Christianorum mori, & decretis non catholicorum modo sed etiam schismaticorũ magis aduersum? Ex quo vel solo videre licet quid possit liuor, quid audeat malignitas consumata, Vt Pont. Maximi authoritaté aboleat, sacerdotes omnes catholicos, quos papistas per ludibrium appellat, deiicit: Vt autem eos excludat, omne sacerdotium abiicit: per derisumq; eos vnctos appellat, quasi sacra vnctio cum impositione manuũ diuino instituto perinde signum sensibile diuini muneris insensibiliter collati, vt lotio aquæ in

baptismo cũ verboꝝ expressione esse nõ valeat: Quasi in sacri olei vnctione mysteria cõtineri nequeant, ac si oleũ vti ꝓfana res & polluta, nõ esset in sacris ritibus admittẽdũ, immemor tot testimonioꝝ sacri vtriusq; testamẽti oleũ in sacris ritibus cõprobãtiũ. Sed vt cætera omittã, nõne in Cãticis habetur oleũ effusum nomẽ tuũ? Christiq; nomẽ nõne vnctus interp̃tat? Quid igit vnctos ludibrio habet? Sed aut fallor, nec hoĩs ingeniũm recte noui, aut cito aderit tẽpus, quũ palã ꝗque ridebit sacra vnda lotos Sycophãta impiissimus, quod nũc clam facit, vt aperte vnctos sacerdotes ridet, quasi sacra vnctio nõ fuerit diuinũ institutũ. De qua frequẽs (vt dixi) mẽtio est in veteri testamento, nec siletur in nouo: q̃q̃ hoc insanissimũ dogma vniuerso orbi christiano, oĩbus q hoc gloriosissimũ nomẽ cõfitẽtur, nõ catholicis modo & ecclesiæ Romanæ cultoribus, sed & aliis qui propriis obediunt Patriarchis, aduersetur Æthiopibus, Abbascenis, Iacopitis, Cophtis, Armeniis, Nestorianis, Georgianis, Moscouitis, & cæteris id genus schismaticis christianis: Qui omnes sacerdotes vnctos & sacro ordine insignitos a laicis discretos habent: quæ gentes omnes & nationes, Syriam, Ægyptum, Mediam, Cappadociam, Persidem, Bactrianam, Arabiam, Æthiopiã, Cyrenen & Libyam, Pontum & regiones illi ꝓximas aquilonares incolunt: De Græcis nihil dico, cũ eos nõ in vniuersum existimẽ schismaticos esse censendos. Ex quibus & si nõnulli quandoq; de quibusdam dogmatibus cũ latinis dissenserunt, de sacerdotio tamen & sacris ordinibus, deq; cæteris sa-

cramentis nunq̄ dubitarunt: Quinimmo ratum per-petuo sanctissimũ apud ipsos sacerdotiũ fuit, & in ma-iore fortassis reuerentia, q̄ apud ipsos Latinos. Nunq̄ enim a temporibus Apostolorũ, cum tot & tãtæ quæ stiones fuerint apud Christianos de dogmatib9 fidei, de hoc fuit controuersia, sed cunctorũ semper consen-sus, sacerdotium sacro ordine a profanis esse distinctũ. Nec ab hac sententia hęreticorũ sectę, quorũcũq; me-moria maneat, dissenserunt: Quoniã appellati Aeria-ni & si presbyteros episcopis æquarent: nec discrimẽ esse inter episcopũ & minorẽ sacerdotẽ contenderent, qđ & Arrius primũ fecit, non tamen profanos sacerdo tibus ęquabant: Quinimmo nec ipse Vicleff, nec q̄sq̄ Hussitanorũ, quorũ tñ dogmatibus Lutherus magno pere sibi fauet, huc insanię in dogmatibus excogitan-dis processit. Si enim christiani om̄es sacerdotes sunt, & aliud nihil, q̄ figmẽtum sit ordo ille sacer, solaq; fi-des aut baptisma sacerdotẽ facit, cum omnes baptize mur, sequitur omnes sacerdotes effici, & mulieres nõ secus atq; viros. Quo qd põt absurdius excogitari? Prę terea efficitur vt in nouissima cœna, qua primũ sacra-mẽtũ Eucharistię institutũ est, Dominus Iesus Aposto lis nihil contulerit potestatis, qđ prius nõ habuerint, dicẽs: Hoc facite in meã cõmemorationẽ, cũ lõge an-tea ipsi fideles essent, & baptizati: quinimmo & mune re apostolico insigniti: Si quis aũt dicat in institutiõe ipsius sacramenti tributã esse potestatem conficiendi illud, qđ antea nõ poterant, & si baptizati essent, cum illud prius non fuisset institutum, sed illis verbis absq;

alio,ordinis munere illã nudam potestatem indiscrete omnibus Christianis passim fuisse collatam verbis illis:Quotiẽscũq; feceritis hoc: facite in meam commemorationem. Si quis igitur hoc affirmet,pari ratione cogitur confiteri, cunctis absq; discrimine communẽ fuisse,& vulgo omnibus tributam facultatẽ. Quã deinceps cum videlicet a mortuis resurrexisset illis eisdẽ Apostolis, sacratissima illa afflatione contulit cũ verborum adiectione:Accipite spiritum sanctum.Quorũ remiseritis peccata &c. vt sit consentaneum dicere, facultatem remittendi peccata pariter cõmunem esse omnibus Christianis, non autem quorũdam propriam. Sed isti qua sunt impudentia ne hoc quidem confiteri dubitabunt, cum afferre non possint cur posterius,q̃ prius magis ad discretos & certos homines pertineat. At verborum Christi seruatoris sensus & vis ipsa, ac series huius sermonis tali sententiæ omnino aduersari percipitur,modo diligẽter verba perpẽdantur: Si enĩ quilibet æquam haberet potestatem condonandi peccata,potius dixisset:Accipite spiritũ sanctũ ad remittẽda vicissim peccata, q̃ Quorũ remiseritis remittentur eis,& quorum retinueritis retenta erũt. Qua verborũ serie declarasse constat discrimen esse inter eos,a quibus hoc tm̃ pręstari debebat,& eos qb9erat pręstãdũ: Iudicesq; delectos & discretos esse a reis q nõ valẽt eẽ iudices,quasi illis verbis dixisset:Vos,vos inquã,quos populi mei instituo iudices,quos gregis mei volo esse pastores:Accipite spiritũ sanctũ.Cui9 virtute valeatis illũ iudicare,errata dimittẽdo,aut retinẽdo,ꝑut vobis

myſterium prophanari, tam viliter tractari, vt igno-bilisſimus ac ineptisſimus quiſq;, miniſter illius eſſe valeat. Abhorrent enim hęc nimis a cōmuni ſenſu, rationi penitus repugnant, Q; autē munus imponendi manus certis miniſtris fuerit cōmisſum, teſtatur illud quod in actis habetur: Quū audiuiſſent Apoſtoli qui erant Hieroſolymis Samariam recepiſſe verbum dei, miſerūt ad eos Petrum & Ioannem &c. Qui cum inuenisſent eos tm̄ baptizatos eſſe in nomine domini Ieſu, nondū autē accepiſſe ſpiritū ſanctum, imponebāt manus ſuper illos, & accipiebant ſpiritū ſanctum. Et rurſus in eiſdem actis, a Paulo hoc idem factitatum eſſe traditur, qui Epheſi .xii. viris iam baptizatis in nomine domini Ieſu, impoſuit manus, & acceperunt ſpiritum ſanctū. Et rurſus in eiſdem actis: Simon Magus in Samaria prædicationi Philippi diaconi crediđiſſe cum cæteris multis & baptizatus fuiſſe commemoratur: Quum autem vidiſſet a Petro & Ioanne per impoſitionem manuū ſpiritum ſanctum tribui, obtuliſſe pecuniam eis, vt ſibi eam impertirentur poteſtatem, quam emere ab eis nō ſtuduiſſet, ſi ipſe in baptiſmate illam accepiſſet: Quibus exemplis conſtat illam in baptiſmate non tribui. ſed certis miniſtris, Apoſtolis videlicet fuiſſe tributam: qđ eſt propoſitum noſtrū. Non tamen id munus eamq; poteſtatem Apoſtolicæ dignitati tributam fuiſſe declaratur ex hoc, q; longe antea ad Apoſtolatum fuerant aſſumpti, q̄ poteſtatem acciperent manus imponendi. Hanc enim liquet eos accepiſſe iam glorificato domino, poſteaq̄ iidem

spiritum sanctũ acceperaint, quem aliis impertiri non valuissent: nisi illius ipsi participes iã fuissent: Ac perinde constat ipsos ea potestate præditos fuisse potius ex ordine episcopalis sacerdotii: cum aliud in eis non possit assignari. Qua facultate cũ careret Philippus, eo ꝙ solum diaconus esset, vt Acta testantur, nõn poterat Samaritanis, quos sacra vnda perfuderat, manus imponere, & spiritum sanctum dare, ob idq; Petrum & Ioannem missos esse constat: Atq; his quidem testimoniis, apertissime conficitur, imponendi manus facultatem non esse vulgo permissam omnibus Christianis, quinimmo nec diaconis quidem, sed quibus ordine quodam potioribus: quos sacerdotes maiores nominare liceat per hæreticos, si concedere nolint alios sacerdotes esse seiũctos a profanis. Ex hoc enim saltem efficitur quod ipsi cauillari non possunt, non omnes Christianos pares fuisse instituto diuino in sacris ministrandis, neq; recte ab istis concludi, qđ quibusdam dictum est. Hoc, videlicet, facite in meam commemorationẽ, omnibus fuisse permissum, ac proinde nec sacerdotes diuino instituto, aliquo ordine a cęteris Christianis esse seiunctos.

G Impositionem autem manuum multiplicem fuisse, hinc planum efficitur, ꝙ in Actis non semper vnius, sed duarum fit mẽtio: vnius, qua confirmabatur & incrementũ suscipiebat gratia baptismatis, scilicet, qua spiritus virtute, conferebantur dona linguarũ & prophetiæ: Alterius, qua consentaneum est characterem sacerdotii fuisse collatũ: De qua est in Actis, vbi nar-

ratur Antiochiæ, Paulo & Barnabæ segregatis in opus, ad quod assumpserat eos spiritus sanctus, anteq̄ dimitterentur, manus fuisse impositas. Ait enim scriptura, Tunc ieiunantes & manus imponentes dimiserant illos: Qua impositione, aliquam facultatem eis tributam fuisse par est, quam antea non habebant, opportunam videlicet ad opus peragendum, ad quod a spiritu sancto mittebantur, quæ alia esse dici non potest, nisi quæ sacerdotibus vel episcopis peculiariter tribuitur nisi figmentũ aliquod excogitetur: Quo mysterio, cum id fuerit peractum Antiochiæ, in cuius ecclesia non aderant Apostoli, vt Acta referunt, aperte declaratur non fuisse Apostolici muneris, quatenus esset Apostolicum, imponere manus. Sed potius ordinis sacerdotii. Loquor autem de altero genere impositionis, quoniam de priori, quo linguarum donum tradebatur, iam superius disseruimus: De quo genere posteriore sępe Paulus meminit, ad Timotheũ & Titum scribens: Sollicitus enim Timotheum admonet, caueat, ne temere cuiq̄ manus imponat. Manus (inquit) cito nemini imposueris, nec cõmunicaueris peccatis alienis: Qđ superuacaneũ fuisset si illis nullum munus iniũgeretur, nulla tribueretũ facultas. De priore autẽ genere, ipsum non loqui manifestũ est. In eo enim delectus nullus requirebatur, quin promiscue omnibus imponerentur manus, modo crederent & baptizati essent in nomine dñi Iesu: Sed de altero, in quo par erat habere delectũ. Quũ instituerentũ sacerdotes, & proinde iudices retinẽdi aut dimittẽdi

peccata. De qua sacerdotum & episcoporū institutio-
ne, Idem Paulus ad Titū Cretę episcopū scribens, plu-
rima præcepta tribuit, & multa q̄ diligentissime sta-
tuit: De qua te etiā sollicitus Mileti, vocatis maiorib9
natu ecclesię Ephesi, hæc verba ꝓtulit: Attēdite vobis
& vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit
episcopos regere ecclesiam Dei, quā acquisiuit sangui
ne suo: Quæ quidē nō protulisset, si episcopalis ordo
nihil esset aliud, q̄ figmentū & tyrannis. si nullū esset
sacerdotiū, vt hęretic9 iste asseuerat: sed indiscrete qli
bet ꝓfanus, quātū ad institutū diuinū idē posset qđ sa
cerdos & episcopus: Atq; his argumētis manifeste col
ligitur, certis viris esse peculiarē facultatē diuino in-
stituto tributā ministrandi sacra, ipsosq; tm̄ prærogati
ua quadam institutos esse ministros ad ea peragenda.
Præterea efficitur sacramentū cōfirmationis, qđ impo
sitione manuū episcoporū administratur, certū esse ac
venerabile sacramentū: Qđ tamen hæretici, sicut sacer
dotiū, euertere conant̄. Sed licet ad hęc vsq; tēpora sa-
cerdotes sine cōtrouersia sacro ordine distinctos, a ꝓ-
fanis habuerimus, Lutherū tamē non pudet christianū
populū ad Hęresiarchæ primęui Iereboam tā in scri-
ptura detestati, ac ethnicorū & gentiliū morē in sacer-
dotibus instituendis reuocare, sacerdotiumq; perfectę
legis & gratiæ vilius reddere sacerdotio legis Mosai-
cæ, in qua delecti sacerdotes & ministri sacrorum di-
uino decreto fuerant instituti: cum tamen eorū sacer-
dotiū typus tm̄ esset & figura sacerdotii legis euange
licę. Qđ institutum Apostolus Paulus referens ad sa-

cerdotiũ nouæ legis ait: Nemo assumat sibi honorẽ: sed sit vocatus a Deo tanq̃ Aaron. Non fuisse antem sublatum sacerdotiũ lege euangelica (etsi illud legis Mosi fuerit abolitum) sed translatũ idem Paulus his verbis ad Hebręos scribẽs, aperte declarat. Translato enim sacerdotio, necesse est vt etiã legis trãslatio fiat. Q̃ ratum autẽ & honorificũ optimus & Maximus Deus voluerit esse sacerdotium, delarauit seuerissimo illo iudicio, quo tam atrociter eorũ temeritatem vindicauit, qui ausi fuerant sacerdotalis dignitatis ac officii sibi partẽ arrogare, aduersusq; institutos sacerdotes seditionẽ populi cõmouere: Qui partim terrifico miraculo, dehiscente terra, mox cum tabernaculis & omni substantia sua sunt absorpti: Cæteri emisso cęlitus igne, quũ ausi essent thure libare coram omni populo conflagrauerunt. Nec in sontes tm̃ sæuit ira dei, sed etiã in eos est peruagata, qui interitum illorũ deplorabant, & iniuste Mosen & Aaron accusabant: edita strãge septingentorũ & quatuordecim millium (vt liber Numerorum testatur) confirmatumq; deinde sacerdotiũ est portento illo mirabili virgę Aaron nõ solum germinantis, sed etiam amigdalas parturiẽtis. Qđ rursus & alio prodigio, multis post seculis confirmatũ est, Ozia Rege Iuda munus sacerdotale vsurpãte, qui quũ tẽplũ ingressus, incenso adolere ausus esset reclamantibus sacerdotibus id non esse officii ipsius, statim est lepra correptus: qua, donec vixit laborauit, & qui Rex sacerdotiũ vsurpare voluit, munus Regiũ amisit. Nec illud prætermittẽdũ est magnæ seuerita-

tis exemplũ, quod in Ozia gestum est, quũ manũ ad Arcam sustẽtãdã admouisset, quę inclinare videbatur cum id ipsi nõ liceret, eo ꝙ sacerdotio nõ fungeretur. Percussus est enim a domino ob temeritatẽ suã: & statim iuxta Arcam extinctus, vt liber Regum testatur. Sed mihi non est propositum, integra disputatione, execranda furiosi Martini placita refutare, et si obiter quędam attigerimus. Illa enim a compluribus pręclarissimis viris copiosissime cõfutata, & egregie redarguta sunt. At nũc eos accuso, qui etsi sacerdotes agnoscant a profanis discretos, eos tamen inuidia mirabili consectantur.

H Illa enim mea quidẽ sentẽtia, hominũ genera affectibus prauis permota, nomina dedere Martino, vt ii cõnumerẽtur, qui ruditate aut stoliditate quadã, quasi attoniti nouitate rei, & blãdis verbis, pietatis videlicet speciẽ pręferentibus allecti, concidere, vel deprauatos mores clericoꝝ perosi, primũ zelo quodã, sed qui non erat secũdũ scientiã, permoti sunt. Quibus nõ incõmode diceretur, qđ Paulus ad Galathas scripsit. O simplices & insensati Germani, qui tam bene currebatis: Quis vos fascinauit veritati nõ obedire? Persuasio hęc nõ ex eo est, qui vos vocauit ad vitã. Modicũ fermẽtũ totã massam corrupit: Qui auẽ cõturbauit vos, portabit iudiciũ. De his igitur nõ loquor, qui leuitate sunt seducti, sed de illis qui odio, liuore, aut cupiditate, vltionisve desiderio, aut impietate quadã ꝑmoti sunt. Quorũ primũ genus est illoꝝ vestratiũ qui studiũ eloquẽtię, studio sapiẽtię pręferũt. De quo multa supra dixi-

mus, propter bellũ q̃d vigebat inter ipsos & theologos. Alterũ est, qui suapte natura osores sunt sacerdotũ, vel genuina quadã impietate, qua diuina cũcta negligunt, & homines religioni prępositos, sacrorumq; ministros fastidiunt: qui ferre nõ possunt, eos fortunis abũdare, honoribus fungi, authoritate pollere, libertate ecclesiastica perfui. Quibus auget inuidiam disparilitas vitæ, morũ discrimen, studiorũ diuersitas: Vt em̃ harum rerũ similitudine animi cõciliantur, ita dissimilitudine seiunguntur. His de causis plurimi a sacerdotibus tam auersi sunt, quasi nesciant sacerdotes humanę sortis esse participes: tãtũq; est atrox dissidium, vt multis videatur q̃cquid sacerdotibus commodorum, dignitatisve tributum sit, id sibiipsis esse detractum: tantoq; obcęcantur liuore, vt cogitare non valeãt, hoc rationem dictare, & hoc apud omneis gentes & nationes etiam barbaras tam esse cõmune. vt lege quadam naturæ institutum esse videatur, q̃d etiam omnibus seculis seruatũ est: vt homines videlicet, qui sacris præessent, ipsaq; administrarent, colerẽtur a cęteris, cõmodisq;, dignitate, & honoribus amplissimis honestarentur. Antiquissimus enim sacerdos Melchisedech Dei altissimi ante traditã legem, idem aũt & Rex Salem. Apud Ægyptios Reges erant sacerdotes: Apud Hebręos primo instituto idem sacerdos & iudex populi, penes quẽ sũma rerũ esset. Sacerdotes em̃ erãt Moses, & Aaron, vt Psalmographus testatur: & Samuel inter eos q̃ inuocãt nomẽ ei9 &c̃. Nã ab hoꝝ tẽpore, vt plurimũ ad Heli summi sacerdotis, & Samuelis ministri

eius ætatẽ,summa rerũ & iudicia ad sacerdotẽ deferebãtur:Quinimmo populo Israel declarauit dominus, quantũ indignaretur, ꝙ Regẽ peterẽt, vtq; sacerdoti summa potestas sublata,alteri mãdaretur respõso Samueli tradito his verbis, Audi vocẽ populi,nõ te abiecerunt,sed me,ne regnẽ super eos : Expressioribus eñ verbis explicare non potuisset, sacerdote rebus moderãte Deum per ipsum vti ꝑ ministrũ propriũ in populo regnare:Et qui detrectãt sacerdotis principatũ,hos imperiũ dñi detrectare,Quę potestas tẽpore Regũ intermissa ab ipsis Hebręis sacerdotio restituta est tempore Matathiæ sacerdotis & Maccabęorũ principũ: quę demũ sublata ipsis fuit a Romanis accedẽte tẽpore translationis sacerdotii,& aduẽtus illius magni sacerdotis æterni, secundũ ordinẽ Melchisedech: tamen post etiã susceptos Reges,semꝑ fuit sacerdotibus præcipuus locus. Apud Romanos sacerdotii maximã dignitatẽ fuisse declarat ingẽs cõtẽtio ab initio summorũ viroꝝ,qui in collegiũ Aruspicũ Pontificũve peterẽt cooptari, in quo tãtũ honoris & auctoritatis sitũ esse putarunt,vt nemo Princeps Imperatorve sibi satis tutus esse, satisve potestatis habere videretur , nisi Pont. Maxi.creatus fuisset. Qđ etiã ipsoꝝ elogia marmoribus insculpta testantur.Nulla eñ gens tã inhumana fuit,tã barbara (modo religionis vllius,particeps esset,& numen aliquod,cuius nutu cætera administrarẽtur,agnosceret) quæ sacerdotibus suis primos honores nõ habuerit,& dignioribus illud munus nõ tribuerit.Quãobrẽ & Prisci moris fuit, vt primogeniti sacer

dotio fungerentur: & Principes diceretur sacerdotes, teste Hieronymo. Ac ne plura exempla repetã, penes Gallorũ sacerdotes, qui Druidę nũcupabãtur, Iudicia erant, leges, cõuentus publici, animaduersiones, potestas omnis, summa Reipu. Apud Germanos maiores vestros tãta erat sacerdotũ authoritas, vt animaduertẽdi, vinciẽdi, verberãdi ius, qđ Regibus ac Ducibus etiã in bello negatũ erat, ipsis solis esset ꝑmissum, idq; nõ quasi Regis aut Ducis iussu, sed velut Deo imperãte. Vñ igit̃ nõnullis Christianis tãtus extitit contemptus sacerdotũ? Tã sęuũ odiũ? Quasi sacerdotes nõ homines, sed pestes & erinnyes sint: ex hoĩbus tñ assumũtur sacerdotes, ꝓ hoĩbus cõstituũtur: in his quę ꝑtinẽt ad Dei cultũ, vt offerãt sacrificia ꝓ populis, & eis sacra ministrẽt. Iã vero sacerdotũ census cur isti tãta inuidia prosequũtur? cũ nõ a mortuis, quibus illi iusta ꝑsoluũt, nõ a sublimibus spiritibus, quibus ipsi supplicãt, sed a viuẽtibus hominibus eisdemq; profanis pars ipsorum amplior absumatur. Ferunt profani ęquo animo cuiusuis generis, cuiusuis ordinis homines ab inferioribus dignitate, studio, diuitiis, honoribusq; superari: Fert ciuis rusticũ ditiorẽ se, nobilis ciuẽ, Princeps mercatorẽ, sacerdotũ facultates a malignis non feruntur? Quæ profecto minime inuidia dignæ sunt, si cum laicorum facultatibus conferantur, modo ratio ordinũ & dignitatum habeatur. Facessat igitur tam turpis inuidia in sacerdotes, cum eos profani, potẽtia, diuitiis, honoribus lõge excedãt: patiaturq; sacratos homines, & diuino cultui mancipatos, q̃ plurimis & ma-

ximis cōmodis vitę priuatos, Quibus ipsi profani per fruuntur, bonis ecclesiarū perfrui. Nā etsi liberius quidam illis vtantur qđ cōplures nō iniuria reprehendūt, optanda quidē est vitiorum correctio : sed nō tā vehementer excandescendū, iis pręsertim ad quos nō pertinet huiusmodi castigatio: sed eo animo ferēdū, quo ne perturbetur Respub. plurimorū Principū toleramus Tyrannidē, Iudicū iniustitiam, Nobiliū insolentiā, Militū rapacitatē, mercatorū auaritiā, artificum fraudes, colonorū negligentiam: Ad summā cū omniū hominū cuiuscunq; generis, cuiuscūq; ordinis sint, vitia, memores humanę imbecillitatis toleremus: cur sacerdotum errata ferre nō possumus? Quorum si quidam sint dissoluti, & tali munere multum indigni: sunt tamen alii perhonesti, & in optimis viris numerandi, complures autem mediocres. Sed Deus immortalis, quid ad literatos istos, aut alios sycophantas pertinet castigare sacerdotes? Aut cur tā morosi sunt in horum erratis indagandis, tam curiosi in ipsorum vita perscrutanda? An tali obtrectatione nō declarāt se inuidia ferri præcipites: & iccirco sacerdotes odisse, q pares illis dignitate atq; opibus esse non valeant? Et cum ipsi turpissimi sint, & elephantū (vt est in euangelio) deglutiāt, Sacerdotes tamen accusant q culices non excolant. Magnę profecto superbiæ si non etiam argumentum impietatis est: illis publice detrahere, & eorum audere iudicem agere, apud quos reus existas. Sed nihil faciunt isti præter morē hæreticorum, quorum (vt Hieronymus testatur) proprium est despicere ecclesiasti-

cos, & in eorum ruina gaudere. Neq; vero fuerit qđ quisq̃ suspicetur, me in sacerdotũ gratiam talia comme-morare, cum mihi laico nihil sit cũ sacerdotibus commune: sed veritatem meditatur guttur meum, & labia mea impios detestantur.

Sed dicent fortasse isti hæretici, se hoc potissimũ in sacerdotibus criminari, ꝗ opes possideant, cum instituto Christi illas aspernari & paupertatem sectari debeant: Quibus respondere in promptu est, Dominum Iesum sacerdotibus nũq̃ diuitias interdixisse, & si ipse verbo & exemplo paupertatem probauerit, ac inopem vitam cum Apostolis & discipulis duxerit, vt vndiq; omnia eius mysteria consentirent. Venit enim sapientissimus cœlorum ac terræ opifex, potentissimus cælestium exercituum Rex, humanũ genus captiuitate Sathanæ liberaturus, non cultu Regio ornatus, non potestate terribilis, non rerum copia splendidus, non maiestate verendus, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, virtute diuinus, at specie humillimus: Infirma quæq; deligens, vt fortia prosterneret. Venit non in humanæ sapientiæ persuasibilibus verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt sapientiam terrenam perderet, prudentiam reprobaret, comprehendens sapientes in eorum astutia: Non venit in potentiæ humanæ robore, sed in debilitate: Principem mundi profligaturus non in deaurato curru, sed in eculeo crucis ipse triumphaturus. Decuit igitur Christum Iesum, ac eius discipulos ante adeptum triumphum, pauperem vitam ducere. Decuit

etiam Apostolos quum euangelium prædicarent, ac rempublicam Christianam vndiq; propagarent eisdem institutis vitæ incedere: & quum adhuc bellum vigeret, eisdem telis pugnare: vt paupertate diuitias, patientia potestatem, humilitate superbiam, imbecillitate authoritatem deuincerent, simplicitate prudentiam humanam confunderent, vi deniq; spiritus vniuersam facultatem & gloriam terrenam perderent. Congruebat præterea ipsos paupertatem sectari, quum regna cęlorum petenda esse prædicarent: vt viribus contrariis iis quibus innitebatur qui principatum huius mundi tyrannice occupauerat, illum prosternerent, & contraria contrariis debellarent, vt etiam tum verbo tum exemplo homines ab his rebus, quibus plus æquo studebant, auocarent: Declarantes ex his terrenis, caducisq; rebus, felicitatem non esse petendam; sed ex cælestibus, illucq; anhelãdum esse. His igitur de causis paupertas probata est a Christo Iesu, & ab Apostolis: Sed ita approbata. vt tamẽ vsus diuitiarũ nõ fuerit interdictus. Q đ si pertinacius vrgeas ad apicẽ tẽdentibus prohibitas fuisse opes, Christo dicente: Si vis perfectus esse, vẽde quæ habes & sequere me &c. Et rursum: Difficile est diuitem intrare in regnũ cęlorum: & illud quod magis vrgere videtur, Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus: Respõdebo, consilium illud non tam commune esse nec tam late patere, vt omneis vias adipiscendę perfectionis complectatur, sed illam quam exprimit, vnam

earũ esse declarare: quę tñ nec in vniuersum omnibus conuenit, nec cuilibet statui est accõmodata, nec omni tẽpori cõgruit, nisi secundũ spiritũ, nõ aũt si secũdũ literã Iesus verboꝝ cõsilii accipiat nisi quãtũ ad affectũ & cupiditatẽ: Nec mirũ hoc cuipiã videri debet. Non enim omnia quę a domino Iesu fuere ꝓbata aut instituta perpetuo seruãda fuerũt, sed quædã ad destinatũ tẽpus, quædã autẽ perpetuo. Misit enim dominus discipulos ad prędicandũ sine sacculo, pera, zona, sine calceamẽtis: nõ tamẽ voluit perpetuo his rebus, ipsos esse priuatos, sandalia enim demũ habuerũt, & loculos: sed congruebat, vt ad eã rẽ peragendam, ad quã tũc mittebantur, sic incederẽt: Qua peracta non opus erat idẽ seruare. Tempora enim diuersa negociaq́, varia expetunt instituta. Cũ igitur Iesus Christus pauperculam duceret vitã, consentaneũ erat eo tẽpore, vt qui ad eius doctrinam accedebant, ad cacumen tendentes, se diuitiis abdicarẽt, vt discipuli magistro similes essent. Nec tamen omnes discipuli tunc fortunis omnibus renunciarũt: Discipulus enim fuit Lazarus, Ioseph ab Arimathia nobilis Decurio, & idẽ diues. Nicodemus quoq; & multi alii, de quibus non legitur ꝙ abiecerint diuitias, quinimmo, ꝙ de suis fortunis, Domino ministrabant: Vt is qui cœnaculum ad nouissimã cœnam commodauit. Et Petrus in Actis, non de retento agri precio, sed de fraudulento mendacio, Ananiã increpauit dicens: Nonne manens tibi manebat, & venũdatum in tua erat potestate? Quare mentitus es spiritui sancto? Illud igitur, Nisi quis renũciauerit &c. non de

vniuersis discipulis intelligendũ est, sed de iis dũtaxat qui familiarius pauperẽ dominũ tũc essent secuturi: & præcipue de Apostolis, q̃uis illud ad sacerdotes ꝓprie referri nõ possit, neq; ad bona ecclesiarũ, quorum ipsi nõ dñi sunt sed administratores: Propagata vero religione Christiana & spiritu de carne iã triũphãte, non amplius oportuit, immo forte nec decuit qdẽ, vt in eisdẽ institutis pauptatis ꝑsisterent oẽs q ad fastigiũ cõtenderẽt: sed vt caro spiritui seruiret, ancillarent opes pauꝑibus, famularet potestas terrena humilibus: Nõ enim oĩa, quæ ad exactũ & summũ ꝑtinẽt, omĩ ordini, omĩ statui, cõuenire possunt: quinimmo plurima sunt quę inter se pugnãt. Nã prędicare euãgeliũ ad ꝑfectionẽ ꝑtinet: Colere deserta, & Anachoritarũ vitã ducere, more sanctoꝝ patrũ, summę virtutis & ꝑfectionis est: nõ tamẽ vtrũq; simul ꝑfici potest. Inopibus subuenire, hospitalẽ esse, hominis est ad ꝑfectionem tẽdẽtis: Inopẽ esse ꝓpter Christũ ad ꝑfectionẽ spectat: inops tamẽ elargiri necessaria egenis nõ valet. Q̃uis igit paupertas ad perfectionẽ pertineat, ordini tamen sacerdotũ in vniuersum, hoc pręsertim tempore, non cõuenit, compluribus de causis. Abiectis enim fortunis, nec sacerdotii maiestatem, aut decorẽ tueri possent, nec multa præstare, quæ ipsorum exigit officiũ: q̃q̃ illud sacerdotes semper meminisse debent, se sacerdotiorum census ministros esse, non dominos, petiturumq; ab ipsis Dominũ Iesum dispẽsationis rationem, & si vti ac frui liceat ipsis bonis ecclesiasticis pro dignitate & conditione cuiusq;, quum sit dignus mercenarius mercede

sua, ac scriptum sit. Non alligabis os boui trituranti: & voluerit Christus, teste Apostolo, vt qui seminat spiritualia, metat tẽporalia: & qui ministrat altari, ex altari alatur. Placuit igitur sapientissimo Monarchæ Christo ecclesiam suã affluere diuitiis, pollere potestate iam constituta Repu. vt se omniũ verũ Regẽ declararet: cœlestiũ pariter ac terrestriũ, omnẽq; potestatem sibi tributã esse doceret nõ solũ in cœlo, sed etiã in terris, vt habeat facultates ecclesia, qbus valeat debellare supbos, cõtumaces cohercere, in officio cõtinere audaces, benemeritos premiis afficere, inopibus subuenire, oppressos ab iniuria vindicare: solẽnia sacrificia, & cetera id genus plurima, quæ a sacerdotibus suppeditante facultate peraguntur, cum decore & dignitate facere. Qua re instituta, pterea declaratum est, vtrũq; genus hominũ, in quos vniuersa natura distribuitur, egenorũ videlicet ac diuitum æque ad felicitatis apicem pertingere posse, nec virtuti diuitias, nisi quis circa illas nimis sit sollicitus, obesse. quod peccatum quia multum in diuites cadit, idcirco difficile esse dixit seruator illos ad cælestia regna penetrare, nec vicissim paupertatẽ illi esse impedimento, dũmodo vnusquisq; rebus his diuersis, opportune ac diuersimode vtatur. Hac igitur de causa existimandum est, diuino consilio vtrumq; statum in ecclesia constitutum esse: vnum paupertate florentem, alterum opibus proficientem: quasi parata materia exercendæ virtutis. Sunt enim in ecclesia plurimi eximie paupertatem colentes, illamq; verbo & opere, tum pri

uatim tum publice profitētes. Inter quos primas partes obtinere sacrū ordinē minorum certū est. Sunt & alii fortunas in cōmune possidētes, priuatim pauperrimi, & cōmunibus vtentes parcissime: Sunt & sacerdotes ecclesias administrantes locupletes, potestateq; & opibus affluentes, & vterq; status ab ecclesia sic retinetur atq; seruatur, vt alter alterū non impediat, sed mutuo adiumento sit. At de his satis multa superq; diximus, & fortasse nō necessaria. Constat enim improbos istos calumniatores nō tā improbare opes ecclesiasticas, q̄ dolere q ipsi participes illarum esse non valeāt. Itaq; magis sacerdotibus opulētis infensi sunt, q̄ ipsis opibus, quas diripiendi omnes occasiones & quęrunt & arripiunt.

K Pari autē furore, hoc vtrūq; genus hominū sautio animo, hęretico Martino fauentiū, ferūtur ante omnia in Pon. t. Maximi dignitatē & Apostolicę sedis authoritatē. Sed de altero genere cui sunt odio sacerdotes, non est qđ magnopere demiremur: Quibus enim vniuersum genus est odio, ii consentaneū est, vt sacerdotū Principē maxime oderint & insectētur. Sed primū genus, literarorū dico, hoc est in maiore culpa, q cum odium ipsorum in sacerdotes ortum maxime fuerit ex dissidio eorū cū quibusdā theologis, tātū virus cōceperint, in Pontificiam maiestatē, vt omnes vires cōtenderint, omnes machinas adhibuerint, ad eam prorsus euertendā. Cum tamen Apostolica sedes bonis literis, ipsarūq; studiosis nūq̄ infesta fuerit. Quinimmo bonis artibus perpetuo fauerit, earūq; professores, honoribꝰ

& cõmodis semper affecerit. Plures enim in Romana aula ex eruditorũ cœtu ad maiora euehuntur, q̃ in vniuerso orbe. Romæ, Bononiæ, Perusii, academię celeberrimę sunt constitutę. In quibus professores doctissimi omniũ linguarũ, cunctarũ disciplinarũ, publice docent, salariis amplissimis cõducti sanctę sedis Apostolicę sumptu, & beneficio. Romæ vero aluntur fouenturq; ingenia, & optimę artes magno habentur in precio. Vnde igitur tam inexplebile istorũ odiũ in Romanã vrbẽ, in hanc principem sedẽ extitit? Qui cũ nulla iniuria, nullo incommodo, a Pont. Maximo, quẽ episcopum Romanũ, vt scilicet minuant eius authoritatem appellant, affecti fuerint, nec ab hac aula Romana quicq̃ se indignum passi sint, vt Tertuliano cõtigit: Quem scribit Hieronymus, inuidia & contumeliis clericorum ecclesię Romanę, ad Montani dogma delapsum fuisse. Quomodo, factum odiumq; suũ excusabunt, quin ab inuidia & improbitate fuerit profectum, in hanc sacrosanctam sedem, quæ erga omnes nationes, erga omnes gentes, semper benigna, beneficaq; fuit: nemini nocens, commodis omnium studens, salutis omniũ solicita, & omni generi literarũ perpetuo fauens, Sed isti cum priuatas iniurias expostulare non valeant, fingũt se publica causa cõmoueri. Quasi æquo animo Ro. episcopum tyrãnice sibi hanc summã comparasse potestatem ferre nequeant: Itaq; detegendã esse veritatem & cætera quę in hanc sentẽtiã per summã calumniã iactant. Sed hęc missa faciamus. Neq; enim mihi propositũ est verbis Pontificis,

Maximi summã potestatem asserere, cõprobatam tot sacrarum literarũ testimoniis, tot argumentis efficacissimis doctissimorũ virorũ, tot sanctissimorũ & eruditissimorũ patrũ sententiis, tam cõmuni consensu orthodoxorũ oim, tã vetusta consuetudine Christiani populi, vt nemo sanus, nemo in religione bene institut9, nemo nisi cui mala mens malusq; animus sit, de hoc quicq̃ possit dubitare. De qua re quoties disceptatũ est, toties definita quęstio, & oppugnantiũ exprobrata sententia, & decretis publicis damnata, cũq; hęreticis suis authoribus sepulta, vt stultũ sit ipsam reuocare, vt de ipsa rursus differatur, etsi Lutherani cũctis viribus cõtendãt eandẽ a putridis cadaueribus vetustiorũ hęreticorum excitare. sunt enim hyenis similes succo corporũ mortuorũ e sepulchris effossorũ viuentibus: dicẽtes oẽs episcopos pares esse facultate: cum tamẽ ipsos paulo post priuent omni authoritate, vt sunt in suis placitis incõstãtissimi, summũq; sacerdotiũ merã esse tyrannidem dicãt. At ii quicũq; summi Pont. maiestatẽ impugnare cõtẽderũt, tam male habiti sunt ab his clarissimis viris, qui causam hãc indignatione potius defendẽdã susceperũt, q̃ q; ipsa defensionẽ desideraret, vt esset, si qd cordis haberẽt, cur nõ solũ eos temerarii cœpti pœniteret, sed prę pudore, ad sepulchrorũ tenebricosissimas latebras e qb9 hęc impia dogmata eruerãt, refugerẽt. At impudẽtia erubescere nescit, nec ptinacia cõtẽdere vnq̃ cessat, Q̃ q̃ istos opęprecíũ esset interrogare, qua ratione fulti, quo testimonio sacrarũ literarũ muniti cõtẽdãt, summũ sacerdotiũ e po

pulo Christiano tollere, velintq; verũ Israeliticũ populum, Iudæorũ plebe, hac cõditione in re tã opportuna tã necessaria ad rempu. bene gerendã esse deteriorem. Nusq̃ enim Iesus Christus in euãgelio, nusq̃ Apostoli hoc sanxerunt: nihil vnq̃ aduersus summũ sacerdotiũ protulerunt, nunq̃ illius amplitudinem minuerunt. Quinimmo vt supra meminimus, illud maxime reueriti sunt. Cum igitur diuina lege etsi prisca summũ sacerdotium institutum sit, nouaq; non fuerit improbatum, et si ea expresse sancitum esse non constaret, & certe illius imitatione vel exemplo a populo Christiano videretur esse constituendum, præsertim si comperiatur easdẽ rationes illius cõstituendi Christiano esse quę Iudęis fuerint: quarũ nõ minima cẽsenda est quæ in Deuteronomio habetur, vt cõstitueretur iudex qui valeret definire, quæ in controuersiã venissent, & quorum magis ambiguum & difficilius esset iudicium, cuius sententia tam rata esset, vt ab ea prouocari non liceret, & aliæ q̃plurimæ. Præterea vt recte sit respu. constituta, sitq; in ea ordo congruus & nulla confusio. Cum igitur tam consentaneum rationi sit, vt si nõ esset sancitum, tamen sanciri debuisset, quanto magis retinendum, cum iam tot seculis, vt a Christo Seruatore institutum publico consensu fuerit receptum. Quod si nec veteris legis exemplo, nec nouæ decreto institutum fuisset, constituendum tamen foret a Christianis, vel solo rationis naturalis iudicio, ne populus Christianus acephalus maneret, careretve sũmo magistratu, in rebus q̃ ad religionẽ ptineret. Veteres

enim Romani,& ſi verę religionis cultus eis nõ fuerit reuelatus, ſapiẽtiſſimi tamẽ viri quũ optimis legibus Rempu.fundarent,hoc vel in primis ratione ducti naturali cauiſſe videtur, vt omnis cuiuſq; ordinis multitudo ad vnitatẽ redigeretur: Ita quũ collegiũ ſacerdotũ & Pontificũ haberent, vnũ eſſe voluerũt cũctis præpoſitũ qui maximũ gereret põtificatũ & pręcipuũ inter Pontifices locũ obtineret.Lutherus aũt aduerſus rationis iudiciũ,aduerſus exemplũ antiquę legis, aduerſus decreta patrũ,cõſenſum publicũ oĩm catholicorũ, conſuetudinẽ vetuſtiſſimã populi Chriſtiani,inſtitutũ Ieſu Chriſti,Chriſtianũ populum obtrũcat, expoliatq; capite, & oẽm eccleſiaſticã hierarchiã, dũ inde ſcelerũ ſuorꝝ iudiciũ pœnãq; timet,ſubuertit. Cum tamẽ apertiſſime conſtet,nõ ſolũ populi Chriſtiani conſenſu,aut veteris legis exemplo, ſed & filii viuentis Dei decreto ſummũ ſacerdotiũ fuiſſe inſtitutũ. Primũ quia ipſe ſacerdos maximus fuit. Tu es ſacerdos in ęternũ ſecũdũ ordinẽ Melchiſedech. Qđ & Paulus ad Hebręos ſcribẽs confirmat fere tota epiſtola. Primũ quippe ait. Dominus Ieſus ſecundũ ordinẽ Melchiſedech Põtifex factus in ęternũ:Et rurſus. Talis enim decebat, vt nobis eſſet Põtifex & deinde: Talẽ habemus Pontificem,qui cum ſedet in dextera ſedis magnitudinis in cælis &c. Et iterum.Chriſtus aũt aſſiſtẽs Pontifex futurorũ bonoꝝ peramplius & ꝑfectius &c. Probatq; ipſe idẽ Apoſtolus longo ſermone,eadem epiſtola,hunc ipſius Pontificatũ longe maiorẽ & ſublimiorem eſſe pontificatu Moſis vel Aaron.Ex his igit' cũ efficiatur ipſum Pont.

Maximũ fuisse cõstitutum, ecclesiãq; eum habuisse in terris Pontificem, coniicitur, qđ & terras relinquens, cęlos inhabitaturus, aliũ substituerit in terris, qui pontificia munera, loco illius, in ecclesia perageret. Quẽadmodũ enim Apostolis & discipulis praesules successere & sacerdotes, ita conueniebat, et si Christus immortalitate donatus sacerdotii quoq; perpetuitatem fuerit consecutus, vt aliquẽ sibi in terris substitueret, qui illius vices perageret, ne ecclesia priuata capite in terris administrãtę degeret: cũ ille in cęlestibus sacerdotiũ exerceret, vt ait Paulus. Nõ enim in manufacta sancta introiit Christus exẽplaria verorũ: sed in ipsum cęlum, vbi ecclesia militans non est constituta. Quae proprio & terreno ministro indiget, Hunc autẽ fuisse institutum Petrum sacrae literae attestãtur, plurimisq; testimoniis, eũ sibi subrogasse dominũ apertissime demonstratur: vt ipsi antea fuerat pollicitus, quum post illam synceram & sanctã confessionẽ, ipsum videlicet esse filiũ Dei viui, Simonem voluit Petrũ cognominari dicens: Beatus es Simon Bariona &c. Tu es Petrus & super hãc petram aedificabo ecclesiam meã, & portae inferi nõ pręualebunt aduersus eã, & tibi dabo claues regni cęlorũ: tibi dicens, non autẽ caeteris, quia illi primo & plena cũ potestate erat daturus, caeteris nõ eodẽ modo, Et quodcũq; ligaueris super terrã &c. Quod promissum adimpleuit imminẽte suo discessu. Posteaq̃ a mortuis reuixit, post interrogationẽ, an se diligeret magis q̃ cęteri, hanc curã & potestatem cõtulit ter verbis repetitis coram caeteris Apostolis in-

quiens: Pasce tu Petre agnos meos, Pasce Petre agnos meos, Pasce Petre oues meas. Quibus verbis tā expressis ipsum proprii gregis pastorē instituit, vt æque paucis significantius explicare non potuisse videatur. Cū solius pastoris officium sit gregem pascere ac regere, quasi diceret: Cum me diligas plus q̄ cæteri, suscipe amorē mei hoc onus, munusq; ac solicitudinem quam tibi impono, gregem meum, qui tanto mihi constitit pascendi, quem tam ardenter amaui, vt eius causa sanguinem profuderim, meā animam perdiderim: Fidei ergo tuę, amori tuo erga me pręcipuo illum cōmitto. Doces enim tua responsione mei gratia, te illius singularem curam habiturum.

Hęc igitur, duobus his verbis significātissimis, Pasce oues meas expressit, quę sacri doctores, tū Græci, tū Latini perpēdētes, oēs testātur consentiētibus sententiis: Petrū verbis illis, Apostolorū Principē, sūmūq; pręsulem fuisse constitutū, cū ad illud munus obeūdū longe antea designatus fuisset, & quasi pręparatus, vt magis idoneus, & aptior esset, quemadmodū plurima erga ipsum a domino Iesu facta dictaq;, manifestissime declarant. Primū quia dominus lintrem Petri cōscendere dignatus est: & Petrū quasi naucletum iussit altū petere, rete laxare. Qđ ille nihil moratus, aut hęsitans, in nomine eius executus est, iecitq; rete, qđ oppletum magnis piscibus, retraxit. Quo miraculo stupefactus, agnoscens diuinam virtutem, & suā vicissim humilitatem, ipsi supplicauit vt recederet: Nam suam cimbam indignam esse tanto conscensore. Quo facto

dictoq; meruit, vt ei Christus polliceretur facturum se eum esse hominũ piscatorẽ. Quæ si quis singula perpendat, declarabant ipsum esse clauo nauigii Christi pręficiendum, & eiusdem retis iaciendi præcipuũ ministrum, piscationisq; prępositum fore. Deinde Petrus quasi primogenitus discipulorum primus vocatus est a domino, primusq; cum Andrea fratre, relictis nauibus & cæteris rebus secutus est dominũ: Tamen quia Petro cui nomẽ erat Simoni, anteaq̃ vocaretur ad apostolatum, quũ primũ vidisset eum dominus deductũ ab Andrea fratre, prædictum est fore, vt vocaretur Cephas, Syriace, hoc est, Petrus. Post eius vero confessionem, Iesum Christum videlicet esse filium Dei viui, ipsum cognomen est inditum: & quid significaret interpretatum, promissæq; claues Regni cęlorũ. Petrus multis discipulorũ domini ab eo deficiẽtibus, & abeũtibus, dicente domino ad Duodecim Apostolos: Nũquid & ipsi abire vellent? Solus respõdit: Domine ad quẽ ibimus? Verba vitę æternę habes, & nos credim9 & cognouimus, qa tu es Christus filius Dei. Ad hæc Petrus semp ordine primns est, quũ in euãgelio Apostolorũ nomina recẽsentur. Ad Petrũ magna ex parte sermo dñi dirigebatur. Petrus primus rogabatur sentẽtiã. Petrus frequẽtissime pro cęteris Apostolis respõdebat: Petrus cũ discipulis aperuisset dominus, se opprobria & mortẽ esse perpessurũ in Hierusalem, solus amore ardens, ausus est increpare dominũ dicens: Absit a te domine, non erit tibi hoc &c. Pro Petro dũtaxat, vt pro se ipso dominus persoluit tributũ: Petrus

solus cōmisit se mari viso Domino, pressitq; aquas pedibus & quū ingētē flatū timuisset, mergiq; cœpisset, sacratissima manu Domini subleuatus, illęsus trāsfretauit. Petrus cæteris in pcunctando Domino confidētior fuit. Petro dictū est: Rogaui p te Petre, vt non deficiat fides tua, sed tu aliquando cōuersus cōfirma fratres tuos: Quid potuit expressius significare ipsum futurū esse pręcipuū fidei doctorē cæterisq; præpositū? cū præpositi munus sit cęteros cōfirmare? Petrus cum Ioanne & Iacobo a domino selectus, ad intuendā diuinā illā transformationē in monte Thabor, solus Dominū alloqui ausus est, dū illud ageretur mysteriū, ac dicere. Faciamus hic tria tabernacula, Tibi vnū, Moysi vnū &c. Petrus amore feruidus inflāmata illa protulit verba: Ego in carcerē, & in mortē paratus sum ire tecū: & si oportuerit me mori tecū, non te negabo. Petrus nō ferēs profundissimā humiliationē Domini recusauit solus, quū ei vellet lauare pedes, dicens: Nō mihi lauabis pedes in ęternū, licet statim cognita Domini volūtate paruerit: solus Petrus impatiēs iniuriarū domini, ardēs animo, fortiter pedē conferens, conatus est tutari magistrū, dum caperetur, educto gladio, aduersus cohortē, ac per magnā armatoꝝ multitudinem, ipse inermis, serui pontificis capiti vulnus incussit. Petrus fere semꝑ indiuiduus comes domini erat: Petro secretiora pādebātur, & si dn̄o neq; cognatus, neq; ꝓpinquus esset, vt alii cōplures discipulorū. Petrus primū excitatus est somno, regrediēte dn̄o ab oratione, quūm ipsum & Iacobū, Ioānēq; dormiētes inuenisset, vt testa

tur Matthęus dicens: & quũ inueniſſet eos dormiẽtes dicit Petro: Non potuiſti vna hora vigilare mecũ &c. qđ Marcus quoq; cõmemorat his verbis, & ait Petro Simon dormis? non potuiſti &c. Petrus captũ Dominũ, amore victus penit9 deſerere nõ potuit, q̃uis cęteri fere fuga ſibi cõſuluiſſent, ſed vſq; in atriũ Põtificis ſacerdotũ Dñm comitatus, illic permiſſus eſt Dominũ negare, vt cognoſceret proprię virtuti nõ magnopere fidendũ eſſe: & quũ ipſe deliquiſſet, cęteris quibus pręficiendus erat indulgere addiſceret: de qua re & antea fuerat edoctus a magiſtro: cũ Dñs eum admonuiſſet, Non tm̃ ſepties, ſed etiã ſeptuagies ſepties peccatum eſſe dimittẽdũ, modo pœniteat qui deliquerit. Mulieres ad ſepulchrũ Dñi, cũ aromatibus ꝓfectę iuſſę ſunt ab angelis vt in primis Petro nũciarẽt Dñm a morte reuixiſſe. Quo audito, Petr9 cucurrit ad tumulũ & Ioãne prior intrauit audacter: A Petro ante alios Apoſtolos cõſpectus eſt Dñs, poſteaq̃ reuixerat: Teſtatur eñi Lucas referẽs regreſſum diſcipulorũ in Hieruſalẽ, quibus apparuerat vt peregrinus, dixiſſe eis Ap̃los, Reſurrexiſſe Dñm vere, & apparuiſſe Simoni: Quod Paulus quoq; refert ad Corinthios ſcribẽs his verbis: Reſurrexit Dñs, tertia die, ſecundũ ſcripturas, & viſus eſt Cephę, & poſt hęc vndecim, & deinde viſus eſt plus, q̃ qngẽtis fratribus ſimul: Deinde viſus eſt Iacobo, deinde Apoſtolis oĩbus, nouiſſime aũt oĩm tanq̃ abortiuo viſus eſt mihi. Petrus ad mare Tyberiadis, viſo Dño morę impatiens iecit ſe in vndas, relicto nauigio & piſcatione, & iubẽte Dño, vt afferret de piſcibus quos cepe

rant, ipse traxit rete in terram plenũ magnis piscibus: quorũ maxima copia, rete nihil est discissum: Qđ non sine mysterio videt accidisse: & quũ pransi essent, collatum est ei pastorale munus, qđ oibus prędictis mysteriis ei fuisse designatũ, nemo q altius illa mente perpenderit, valebit dubitare. Singula enim inter se tã bene cõsentiũt, examussimq; quadrãt, vt cũ nulla re possit altera magis cõsentire, de solo enim Petro lõge plura referunt in euangelio, cũ ipsius nominis expssione q̃ de cęteris oibus Apostolis, tamq; frequens ac solicita ipsius peculiaris mentio, non sine causa sed magno quodã mysterio factitata fuisse a spiritu sancto pspicitur. Neq; vero tãtũ hæc vsq; ad collationẽ muneris gesta principatũ eius ostẽdũt: sed ea nihilo obscuri9, quæ post susceptũ onus, post adeptã facultatẽ ipse peregit (vt Apostolorũ Acta testãtur) Primũ omniũ in primo discipulorũ cõsessu, quũ esset qspiã in Apostolicũ collegiũ loco Iudę pditoris sufficiẽdus, Petrus exurgẽs, in medio fratrũ, rem ad eos retulit, primusq; sententiã dixit, & negociũ confecit: Petrus in die Pentecostes, post spiritus sancti acceptũ donũ, cõcionẽ primã habuit ad populũ, qua rationẽ dedit miraculi: declarauitq; nõ se ebrios esse (vt Iudęi suspicabantur) attoniti nouitate rei, quũ viderẽt eos loq linguis peregrinis, quas nunq̃ didicerãt: Petrus pariter primus in cõcione testat9 est ppło, Dñm Iesum a mortuis reuixisse, seq; sanasse claudũ in eius noie & virtute: Cuius verbis & testimonio, eo die quinq; millia hoim cõuersa sunt: Petrus cõstãtissime repletus spũ sancto testatus est Principibus sacer-

dotũ & senioribus, Iesum Christũ esse verũ Messiã,& se virtute illius sanasse claudũ:Petrus damnauit morte Ananiã cũ Saphira vxore,ꝓpterea ꝙ ausi fuissẽt de precio agri sui mẽtiri spiritui sancto:Petr9 primus gẽtibus ꝑdicauit euangeliũ,easq; recepit in gremiũ ecclesiæ(vt Acta testãtur)vbi ea referũtur quę ab ipso gesta sunt Cęsareę erga domũ Cornelii Cẽturionis : Petrus temerariã petitionẽ magi Simonis precio sibi venũdari petẽtis spm̃ sanctũ,solus repressit:Petrũ adiuit Paulus,postq̃ peragrauerat Arabiã,vt cũ illo cõferret euangeliũ.Petro reuelatũ in cibis nihil esse cõmune,nihil immũdũ,omnia a deo ꝑ Christum purgata & sanctificata esse:Qđ nõ est putandum temere Petro fuisse mõstratũ, sed ꝙ ipsius muneris esset,ad eũq; ꝑtineret ꝓmulgare leges iuxta illud, Interroga sacerdotem legẽ,& aliud,labia sacerdotis custodi &c.Petrus prim9 omniũ,in primo illo cõcilio qđ Hierosolymis coactũ est,vt definiretur controuersia,an gentes quę ad sacra Christi,& fidem accedebant,pręceptis Mosaycę legis obstringerentur,protulit sententiã:& cæteri omnes pedibus in eandẽ iuerũt;cũ tamen Iacobus adesset Hierosolymorũ Episcopus,Qui & idem cẽsuit: quo vel solo argumento Petri principatus confirmatur : Cuius qd potest manifestius documentum esse , q̃ ꝙ semper fere in sacris literis , quum quicq̃ refertur ab Apostolis communiter actum dictumve,Petrus præponitur,vt in Actis habetur illud,Petrus & Apostoli dixerunt:obœdire oportet magis Deo q̃ hominibus : nec sat esse visum est spiritui sancto Apostolos dixisse

debit negare quisq̃,Petro prę cęteris collatã fuisse potestatẽ? Ad summã,mea quidẽ sentẽtia,si de aliq b9 dogmatibus religioni Christianę quę p ecclesiã ex sacris literis definita nõ essent, eo q nõ omino expressa pspicue in illis habeant,quicq̃ ambigi posset: de hoc certe videtur,nullo pacto posse dubitari,qđ tã pspicuũ & apertũ est,vt quęrẽti veritatẽ,nullus scrupus relinquatur. Legat qsq3 sedatis animi pturbatiõibus diligẽter scripturas,singula perpõderet,cõferat & metiat,fateri cogetur,luce clarius ex ipsis cõcludi, Petrũ summũ sacerdotẽ Christiani populi,pręcipuũq3 pastorẽ a Christo fuisse cõstitutũ,ipsumq3 potestatẽ sibi traditã, quũ oportuit, quãtũq3 illa primęua nascẽtis ecclesiæ tẽpora poscebãt exercuisse. De qua nemo sanus,nemo rerũ ęquus existimator,nemo doctus vnq̃ dubitauit:sed solũ supbus aliqs aut cõtumax qui nullius vellet subiici potestati,aut inuidus & malignus vel indoct9 & ingenio tardus.Qđ si quis cõfiteat ex his cõprobari Petrũ a Christo summo episcopatu fuisse auctũ, eiq3 vniuersi gregis summã curã datã: hic si sibi cõstare velit, fateri coget eandẽ facultatẽ in Petri successores fuisse transmissam.Neq3.n.ppetuę gubernationi ecclesię suę perinde cõsuluisset, si gregi multa in secula duraturo summũ pastorẽ vnius ætatis præfecisset. Adde q qua ratione, hoc in Petri successoribus quisq̃ assereret, eadẽ pariq3 impudentia affirmare conuincetur alias facultates & officia, cęteris discipulis a Christo concessas,in posteros non transiuisse:ita qua ratione summũ Pont.auctoritate expoliamus, eadem episcopos oẽs

& sacerdotes dignitatibus, ac facultatibus priuabi-
mus,& ecclesiã militantẽ omni terreno ministro,'& sa
cra in illa peragẽte,vacuã esse & spoliatã cõstituem9.
M Neq; vero ignoro q̃ valde laborent hæretici vt his
testimoniis occurrant,quãto sudore tergiuersentur,vt
hæc quoquomodo euadãt,sæpe a suis placitis discedẽ
tes,distorta glossemata & falsas interpretationes affe
rentes.Nam licet alias cõtendãt scripturã plane secũ-
dũ grãmaticæ sensum esse intelligendã,vbicũq; circũ-
stantia expresse non cogat oppositũ & interpretatio-
nẽ non pati,cũ nõ abstrusa sit, sed aperta omnibus le-
gẽtibus:Hoc tamẽ in loco,ꝑsępe repetũt verbũ, id est
vt nunq̃ finem faciãt interpretãdi nugas videlicet me-
ras,& inania verba effutientes,sed nihil ꝓficiũt,rẽ dilu
cidã obscurare conãtes.Detorque quantũ vis Martine
scripturas,operã tamẽ & impẽsam perdes,in tãta rerũ
claritate,nec efficies aliud,q̃ quod insidias tuas ꝓpala
bis,tã expressa sunt testimonia sacrarũ literarũ:quæ si
nulla essent,aut obscuriora,tamẽ nefas esset dubitare,
quin esset diuinũ institutũ Christi ipsius ore traditum,
cũ tot seculis,tã cõmuni cõsensu fuerit receptũ, & ap-
probatũ.Q đ qui oppugnãt hęretici, cur nõ producũt
aliquod sacrarũ literarũ testimoniũ, quo vel suspicio
sit,summo sacerdotio priuatũ fuisse,& tãta cõmodita-
te populũ Christianũ fuisse fraudatũ?Hoc tñ nũq̃ effi
ciẽt,cũ stet a nobis tota ferme scriptura diuina,& oĩm
sãctissimoꝝ doctissimorũq; viroꝝ auctoritas:Ab ipsis
nulli,nisi minuti quidã hęretici iidẽq; turpissimi nebu
lones,q vt Petri tollãt principatũ,illud præcipue affe

rũt,eccl'iæ caput Chriſtũ eſſe, quaſi vero nos id inficie mur,q Petrũ vicariũ ipſius eſſe aſſeueram9,vt ipſi9ab ſentis vices gerat.Neq;.n.Petr9 dũ Chriſt9 ĩ terris ver ſabaẽ caput ſiue princeps cæterorũ fuit inſtitutus:Sed tũc cũ relictis terris cęlos eſſet cõſcẽſurus:Petro Dñs Ieſus vices ſuas cõmiſit,pſpiciẽs videlicet ſapiẽtiſſim9 Monarcha, nõ bene ſe habere poſſe Rẽp. quã precio ſiſſimi ſãguinis ſui pcio cõſtituiſſet,ſe recedẽte,niſi ali quẽ ſibi principẽ ad ſummã rerũ adminiſtrãdã ſufficeret,quę nũq recte poſſet eſſe cõſtituta,ſi principe quaſi capite careret:vt.n.nõ cõſtat exercitus ſine Duce,nec Regnũ ſine Rege, ita nec grex ſine pricipe paſtore po teſt gubernari. Cũ igitur vna ſit Reſpublica Chriſtiana,vnus grex Chriſti,oportet vnũ pręcipuũ habeat paſtoré qui ſupremã vniuerſi gregis curã gerat:cui cęteri paſtores,q neceſſarii & ipſi ſunt ob gregis amplitudiné,obtẽperẽt,& q maximis in rebus cõſulaẽ. Quis em̃ Chriſtũ eccleſię paſtoré pcipuũ, & primariũ caput eſſe nõ dubitemus:ob id tamé nõ tolliẽ quin expediat eccleſiã alterũ caput habere: quaſi ,ppriũ ipſius myſtici corporis ſub ipſo primario capite Chriſto eius vices gerens : ex quo nec ſequitur ipſam monſtroſam, quaſi bicipitem eſſe:cũ myſtici corporis ratio hoc requirat: & Reipublicę bene inſtitutę ſtatus hęc poſcere videatur,vt pręter Principẽ adſit:& q eius vicariũ agat,potiſſime eo corpore abſente. Nõ indecere autem vnius corporis duo eſſe capita doctoris gentium teſtimonio cõprobatur,cũ dixit, virum mulieris caput eſſe:cuius tamen ſui corporis caput proprium extare conſtat,

Ecclesiam igitur propriũ caput habere, sub pręcipuo tamẽ capite poscit omnis ratio. Hoc testãtur sacrę literę, hoc sancti patres approbarũt, qui vnico consensu, Petrum principẽ Apostolorum fuisse cõfitentur. Hoc receptũ est ab vniuerso orbe Christiano: hoc decretis publicis definitũ, & declaratũ, & sine controuersia retentũ postq̃ fuit promulgatũ & cognitũ. A quo scopo & certissima regula quotquot declinarunt, in errores inexplicabiles prolapsi sunt. Sed hoc Christianæ religionis columen, hanc orthodoxę fidei arcem, hoc splẽdidissimũ iubar ad omnes tenebras errorũ pellendas, hanc solidissimã veritatis petram hęretici omnibus seculis expugnare sunt conati. Huc neruos omnes intẽderunt, putãtes videlicet sibi, hanc munitissimã arcem demolitis liberũ fore vndiq; vagari, hęreses serere, & cætera pro libidine peruertere: Nec alia de causa Lutherus tã vehemẽs pręcepsq; fertur in hãc sanctã sedẽ prosternendã: quo primũ vindictę cupiditate, velut furia quadã agitatus processit. Quã vt euertat nihil non euertere constituit: Sed dissipat Deus consilia impiorũ. Nec est consilium contra dominũ. Perstat enim dignitas Põtificia: perstat authoritas summi pastoris, semperq; perstabit contra impias nefandorũ hominũ molitiones. Fremãt igitur, & latrent Lutherani, nihil vnq̃ tanto furore proficient. Fluctibus nãq; Cymbam Petri iactari permittit dominus, ob peccata hominũ, & vt sacerdotes agnoscant errata sua, & nihil ex sese authoritatis habere intelligant: sed dormiente domino, aut absente, modico flatu Cymbã eorum pericli-

tari:mergi tamen nunq̃ patitur, quũ ad illum cõuertuntur clamantes se perire, nisi opem tulerit. Nã tunc ille quasi e somno excitatus imperat mari & ventis, tranquillitatemq; restituit.

Non pretergressa est adhuc Germaniã Lutherana impietas, sed ne vniuersam quidẽ peragrauit. Reseruauit enim sibi omnipotens multa millia hominũ, quæ nõ curuauerũt genua ante Baal: Qui scilicet fuerunt memores precepti spiritus sancti, per os vatis Hieremię dicẽtis: Nolite audire verba mendaciter prophetantiũ, vt eiiciãt vos & pereatis. Nõ enim misi eos, ait dominus. Quorũ fidẽ, cõstantiã & pietatẽ, in tã cõmuni perturbatione, in tãta defectione, in tã ingentibus periculis, in tãtis furentiũ hęreticorum minis & iniuriis, conferendã puto cõfessioni & virtuti veterũ martyrũ. Manet. n. integra vniuersa Gallia, Christianissimum Regnũ. tũ Francisci Regis pientissimi & parentis sapientissimę cõstanti fide, solerti studio, religione precipua, tũ populorũ illorũ perpetua, & syncera pietate, sapiẽtissimiq; Parisiensis Senatus & sacræ academiæ authoritate & diligẽtia, licet cũctis viribus contẽderint hęretici, cũctis artibus & dolis machinati fuerint vt Galliam finitimã Germaniæ inficerent. Conuersis etiã sermone gallico & excussis libellis pestilentissimis. Perstat itidẽ illęsa, incontaminataq; Britãnia, quę nũc Anglia & Scotia nũcupatur, Henrici Regis sapiẽtissimi virtute & doctrina, illustrissimiq; & amplissimi patris Cardinalis Heboraceñ. prouidentia, & consilio, Anglorũq;, & Scotorũ pietate. Permanet intacta

 N

Hispania, eius populi solida fide, & iudicio, & Catholici Regis ac inuictissimi Imperatoris Caroli exēplo & grauitate, Perstat Vngaria, Polonia. Quinimmo & ab ipsa Boemia, tametsi iāpridē infecta Hussitanorū labe, reiectus est Lutherus, licet ipsam sibi omni studio, & diligentia conatus fuerit cōciliare, & literis ac libellis solicitauerit. Constat Italia incōcussa, memor suę grauitatis, sui iudicii, suę cōstantię, suę fidei syncerissimę. Hæ omnes pręclarissimę nationes, & populi persistentes in solida & antiqua pietate puritatis fidei, & orthodoxorū dogmatibus dolent, & ingemiscunt Germaniam nobilissimam & ornatissimā regionem, ab his pestibus, & hoc armento ignobilissimorū apostatarum ita perturbari. Quæ omnes prudētissimę nationes, & populi summū sacerdotē, & Pont. Maximū agnoscūt, ac eū esse confitentur, quē hæretici episcopū Romanū appellant, & tāq̄ Christi vicariū, Petriq; successorem (vt par est) reuerentur, eiusq; decretis obtēperant: Qđ omnes catholici semper fecerūt. Qui Romanus Pontifex, etsi cęteris episcopis par sit ordine, tamen sublimior est munere & potestate, Nec minuitur eius amplitudo, ꝙ sit Romanus episcopus, & idē summus & Max. Pont. Quinimo in hoc aliquid mysterii latere reperietur, si quis rē diligēter perspexerit. Nam vt oportebat hunc cōmunem pastorem alicubi sedem habere firmam: Sic nō decebat, vt eodem loco quisq̄ alius sederet atq; præesset. Ad sedem autē Petri constituendam nullus opportunior locus deligi potuisse videtur q̄ vrbs Roma, vt in qua vrbe situm erat

domiciliũ terreni Imperii,in ea & vicarii cęlestis constitueretur habitaculum.

Neq; putandum est sine numine diuũ,hanc sibi Petrum sedem postremo delegisse, vt etiam ex loco ipso collocatę sedis declararetur,non ciuitatis vnius priuatũ,sed publicũ totius orbis& summũ esse pastorẽ quãdoquidẽ in qua vrbe solium Imperii terrarũ & corporum haberetur, in ea,sedes etiã Imperii animorũ esset collocata,vt illud Imperiũ ideo institutũ fuisse videretur,vt huic alteri tanto maiori quãto animi corporibus pręferũtur,locũ præpararet: & huic iam non sine illius opera constituto & propagato cederet loco, qđ ipm diuino decreto fecit,victasq; dedit manus posteaq̃ acerrime depugnarat, prius q̃ diuinũ arcanũ cognosceret,seq; intelligeret fuisse institutum, vt huius præcursorem ageret,& figuram illius & typum gereret, cui demum subministraret, vt quidem par erat, cum omnifaria facultas diuino decreto huic tributa esset. Domino enim nostro Iesu Christo datam fuisse omnẽ potestatem in cęlo pariter & in terra, testatur ipsemet quum dicit: Data est mihi omnis potestas in cęlo & in terra:Quem cęlestium,terrestriũ, & infernorũ Regem cõstitutum, perspicuũ esse videtur, nõ minus corporũ q̃ animorũ fuisse dominũ.Verum autẽ Regẽ se fuisse terrarum semper professus est, quum interrogaretur de huiusmodi regno,quod omnes Euangelistæ testantur. Ait enim Matthæus. Interrogauit eum Præses dicens: Tu es Rex Iudæorũ? Dixit illi Iesus: Tu dicis, Marcus quoq; refert ipsum idem respõsum

dedisse cum interrogaret Preses, esset ne Rex Iudæorum. Idem quoq; refert Lucas: Qđ & apertius explicat Ioãnes, quũ ait: Dixit itaq; ei Pilatus: Ergo Rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis quia Rex sum ego, Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundũ, vt testimoniũ perhibeã veritati. Nec huic sententię aduersatur id qđ antea dixerat eidem Pilato, Regnũ meũ nõ est de hoc mundo: Qđ declarãt verba quę subsequũtur: Si ex hoc mũdo Regnũ meũ esset, ministri mei vtiq; decertarẽt vt nõ traderer Iudęis, nũc aũt Regnũ meũ nõ est hinc. His enim verbis non negauit se Regem esse, qđ deinde affirmauit, vt testimoniũ redderet veritati: sed non esse eum Regem, quẽ Pilatus vereri deberet, quasi ab hominibus a Cæsare deficientibus, & rebellantibus cõstitutus & electus, de quo percunctatus eũ fuerat Pilatus. Quamobrẽ illis prioribus verbis potius respondisse constat ad id qđ Pilatus mente conceperat, q̃ ad ipsa verba: Quibus tamẽ demũ respondit: Quasi diceret, Non est qđ formides Pilate, Nõ enim a temetipso hanc habes solicitudinẽ, an Rex sim ego, cum perspicias me omnibus huiusmodi præsidiis & satellitibus Regis esse destitutũ: sed alii tibi hoc suggesserunt de me: sed desine timere, hanc solicitudinẽ depone: quandoquidẽ Regnũ meũ non est de hoc mũdo, id est, mũdana ope non est constitutũ, Qđ tibi perspectissimum esse debet hoc argumẽto, q; minstros mihi non esse vides q decertassent, ne traderer Iudæis: si ex hoc mũdo esset Regnũ meũ: hoc est si ipsi homines me in Regẽ delegissent: Nunc aũt Regnũ meũ non est hinc, id est

ab hominibus cõstitutum. Quamobrẽ nihil tibi timẽ dũ esse cognoscis. Si autẽ dominus se esse Regem in terris negare voluisset, vtiq; dixisset: Regnũ meũ non est hic. At hoc non dixit, ne mẽtiretur, qđ nephas fuisset: sed hinc, id est, ab hominibus nõ pendet Regnum meũ in terris, qđ tu times: Sed aliunde prouenit mihi potestas Regia: Sed de hac tu nihil solicitus esse debes nunc, etsi vere Rex sim, vt tu dicis, quod fateor: Quia ex hoc natus sum, & ad hoc veni vt testimoniũ perhibeam veritati. Quã veritatem etiã Pilatus licet imprudens, attestari vi diuina cõpulsus est, cũ ꝑ tituli causa præscripserit: Iesus Nazarenus Rex Iudęorũ, & confirmauit responsione data Iudæis, quod scripsi scripsi &c̃. quod & futurũ longe antea fuerat vaticinatum Psalmographo dicente: Ego autẽ cõstitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctũ eius &c̃. & ab ipsis cunis mox nato Christo a Magis Regibus comprobatũ, non verbis solum, cum sese e cœlo edoctos, Regem Iudæorũ esse natum asseuerarent ac profiterentur, sed & re ipsa, cum illũ in Betlhem cognitum vti Regem adorauerũt: ad quod testandũ inter munera, aurũ quoq; obtulerũt. Nec obluctatur his testimoniis, ꝙ se in Regem eligi a turbis id volentibus renuisset, quãdo Regem a Deo constitutũ non par esset ab homunculis nec multis nec eã habentibus facultatem, Regem denuo institui: pręsertim cũ (vt iam diximus) nõ venisset cultu Regio ornatus, nec tũc Regiã exerturus potestatẽ erga homines, apud quos habitu humillimus, cũ formã serui assumpsisset ignominio

sissimam ac acerbissimā mortē esset obiturus, vt eos e captiuitate Sathanę erueret. His autem testimoniis planū fit ipsum dominū Iesum fuisse Regē, licet noluerit, quoniā nec expediebat ad id quod venerat peragēdū, eo tēpore, alterius generis omnifariam exercere potestatē, Quæ semper tali moderatione temperanda esse videtur, vt spiritualem nō impediat, sed ei potius subministret, iuxta dictū Apostolorum in Actis. Non est æquum nos dimittere Regnum Dei, & ministrare mensis: eligamus igitur septem viros &c.

P Sed non temere quidā suspicātur, nōnullis vestratū inuidiā accreuisse ex loco sedis collocatę, propter insitum quoddam odiū, quo nomen Romanū, Iudęorū more, prosequūtur, propterea q; hic splendor Italiam illustrat, hoc decore Roma in primis honestať. Hinc lachrymæ, videlicet, hinc liuor, hinc canini latratus, hinc sæuę obtrectationes, hinc voces obstrepentes authoritati, nominiq; Romano. Quibus Romanæ aulæ ministri, Papistæ dicūtur, Romanistæq; & Curtissani per ludibriū nūcupantur: Sed rumpātur licet inuidi, ferant tamē necesse est, qđ spiritus sancti decreto constat esse cōstitutū. Quid diuinis aduersantur statutis? Non enim Italia sibi hāc gloriā vendicauit: Neq; Roma propria virtute & viribus nixa, vt orbē subegerat, sic hoc maximū decus, hāc summā potestatē sibi comparauit, Qđ decus Antiochiam prius, vbi Petrus residebat illustrarat. Sed ita voluit Deus, qui hūc locum prę cæteris potissimū ad summū sacerdotium elegit, vt priscæ legis tempore Hierusalem elegerat præ

omnibus Iudeæ ciuitatibus. Cum hoc igitur decreto Dei peractum fuerit, qui vrbem Romã summo sacerdotio insignem esse voluit: Isti tamen per summã inuidiam non cessant in ecclesiam Romanam, Apostolica voce laudatã, nec recipientẽ prestigia (vt Hieronymus testatur) & summi Põtificis maiestatẽ adlatrare. Qđ si ferre nõ possunt, Petrũ accusent, spiritui diuino irascãtur, Cuius afflatu, ipse Romę sedẽ sibi cõstituit. Quę tamẽ sedes, erga omnes nationes, gẽtes, populos, æquissima est. Nã quũ Romæ sita sit, tamẽ nõ magis Romana est, aut Itala, q̃ Germana, q̃ Hispana, q̃ Greca, vt facile cognoscas diuũ Petrum longe antea summũ Præsulem, Christiq́; vicarium fuisse, q̃ episcopum Romanũ. Quamobrem cõmunis est Romana sedes, omniũq́; mater, æquo iure, pari charitate, omnes gentes, vniuersum populũ Christianũ complectens. Quæ neminem respuit, non est personarum acceptatrix, sed omnes pariter, pro sua quéq; conditione, statuq; honestat: Vbi ad senatoriã dignitatem, & amplissimũ ordinẽ, ex omni gẽte absq; discrimine prouehũtur. Fuerũt semper & nunc sunt plurimi ex Germanis senatoria dignitate fulgentes: ex Gallis item, & Hispanis, cęterisq; nationibus. Sed quid de Cardinalibus dico? cum ex cunctis gentibus pariter absq; discrimine Pontifices Maximi creẽtur? Greci, Afri, Galli, Hispani, Germani: Nihilo enim plus tribuitur Italo q̃ cæteris. Pari iure, omnibus patet iter, nullo priuilegio, nulla prærogatiua Romanus Germano antefertur. Quod recenti memoria nostra, ante quatuor annos, clarissimo,

exemplo fuit declaratum: Cũ Adrianus sextus, Germa nus homo, vir alioqui doctissimus & innocentissimus absens, patrũ omniũ suffragiis Pontifex Maximus est creatus. Cesset igitur iniustissima Romani nominis inuidia: Desinant hęretici, Germanos, aduersus hãc sanctã sedem, Romæ collocatã iritare: Quæ de Germanis tã bene merita est, vt eã natione ōmibus aliis Christianis gẽtibus prętulerit, amplissima facultate tributa eligendi profanoꝝ Principẽ, præcipuũ Christianorum videlicet Imperatorem, nihil verita Græcoꝝ inimicitias suscipere, cęterarũq; nationũ inuidiã in se concitare, vt vnã Germaniã illustraret: Cuius amplissimi beneficii, vt cętera, taceã, quę plurima & ꝑmagna sũt, semper Germania debuit grata memoria meminisse: Cũ nulla natio sub cælo sit, quæ pluribus rationibus obstringatur ad huius sanctę sedis dignitatem & auctoritatẽ tuendã, q̃ Germanorũ, quorũ gloriã & fastigium ab hac sancta sede cõstat esse profectam, & huic esse annexã atq; coniunctam. Stare enim Imperiũ, apostolica sede labefactata, non potest, sed statim corruat necesse est: Ita qui sedem Apostolicã oppugnat, eũ imperiũ oppugnare certũ est, Quare si Germani Imperium saluũ esse volunt atq; legitimũ, vt huius sanctæ sedis auctoritatẽ saluã esse velint, & laborent, oportet, & ab oppugnantibus illã defendant. Neq; est quod ferãt iniquo animo hoc decus sacerdotiiq; fastigiũ apud Italos, & Romę sitũ esse, quãdo Itali apud Germanos solium Imperii esse nõ dedignãtur, sed potius auctores fuerunt, vt ad ipsos deferretur. Beneficio em̃ Romanę

sedis illud acceperunt, Cuius auctoritate & maiestate perstat Imperii dignitas, constat cæterarũ ecclesiarũ reuerentia, verusq; religionis cultus: Cuius soliditate & sapientia stat fidei integritas, constantia & fortitudine reprimit̃ impiorũ audacia, arrogantiũ furor infringitur, studio & diligentia oẽs bonę artes & disciplinę conseruantur, liberalitate pauperes pascuntur, iustitia & iudiciis subleuantur oppressi: cuius fulgore vniuersus orbis illuminatur: cuius deniq; opera seruatur vniuersa Respu. Christiana.

At forte dicẽt Germani, ęquo aīo pateremur, vt apd̃ Italos, posteaq̃ sic cõtigit, hęc dignitas emineret, sed p̱ graue est subire tot onera, & exactiones, & qđ tam ingẽs copia Germanici æris, Romã trãsferat: sed ex tali calumnia facile sit cognoscere astũ, malitiã, artesq; hæreticorũ, qui ad cõmouẽdos Germanorũ aīos, cõmunẽ iacturã in mediũ attulerũt. Propterea q̄ plurimi verborũ cõtrouersias, & scripturę quęstiones, vt quũ quæritur de auctoritate Pont. Max. de institutiõe sacramẽtorum, & aliis eiusdẽ generis negligũt, aut quia nõ intelligunt, aut quia arbitrantur ad se minus illa pertinere. At quum de censu, de cõmodis agitur, nemo est qui aures non arrigat. At si oĩbus pateret, q̃ exiguũ, q̃ exile sit, quod ex vniuersa Germania (q̃uis tam vasta, tam opulẽta regione, ex tot ipsius Regnis, tot opulentissimis Prouinciis ęrario Pont. Maximi, quotannis inferatur, agnoscerent q̃ indigne irascantur, & q̃ maligne libelli grauaminum Germanię editi fuerint, quibus ad rem exaggerandam & inuidiam faciẽdam,

libellũ taxationũ adiũxerũt: quasi nõ semel tm̃ in vita, sed quotannis summa taxata pẽderetur, aut tota summo Pontifici tribueretur: Nec maior pars inter patres distribueretur, & ministros ꝑpetuo laborantes. Cũ sit alioquin tam parua, tam exilis, vt fidem nisi eorũ q viderint non capiat. Sed quę tandem iniuria est, sacerdotes minores sũmo sacerdoti, maxima quęq; onera subeunti, & maximos sumptus perferenti, sacroq; senatui semper cooperanti & insudanti, aliquid contribuere, & quasi subsidium legitimũ soluere, cum ipsi sacerdotiis pręficiũtur, qui tamen perpauci sunt, cũ fere oẽia sacerdotia minora ab episcopis vel Abbatibus a Collegiisq; Germanię, nõ a summo sacerdote conferãtur. Qz si Germani populi profanis Principibus annua vectigalia pendent, Cęsari tributa soluũt: Quãobrem sacerdotes summo sacerdoti legitima semel in vita non pendant? At decimarum, decimę ipso diuino iure antiquę legis, summo sacerdoti pendebantur. A profanis hominibus nihil exigit apostolica sedes. Cur isti tãto dolore clamãt, quasi ipsorum sanguis deglutiret? Sed apparent fraudes & maliciosa consilia sycophantarũ quærentium causas ad iritandam imperitam multitudinem, quæ plane intelligeret nullam esse causam inuidendi, si animaduerteret nullam Rempu. absq; censu seruari posse, cognosceretq; tam exiguum esse sedis apostolicę censum, vt ne sumptus quidem necessarios suppeditare valeat. Nam etsi nõnullas subiectas habeat ciuitates, titulo etiam tenus regiones & Regna, iugum tamen ecclesiæ leue est & suauissimum: Itaq; ex

illis ei parũ ex his, præter honorem nihil cõmoditatis accedit. Non enim hic Regum ſunt copiæ, non Crœſi opes, etiam ſi auro nonnulla laquearia niteant: ſed oĩa perexigua, ac ſi ad ſumptus ſpectes, egeſtate plena. Quę ſi maligni ea diligentia perquirerẽt qua cætera vt maledicãt, veritate perſpecta, reperirent id quod multis incredibile fortaſſe videatur, plurimos in Germania Pręſules Põtifice Maximo, ſumptuũ habita ratione, longe ditiores: Nullamq; ſubeſſe propter opes inuidiæ cauſam: qua excitata fuit effectum, vt prologus Tragœdiæ Lutheranæ lætanter adeo (vt ſcribis) ſpectaretur, non tm̃ a laicis, ſed etiam a q̃pluri mis Sacerdotibus & Epiſcopis: Cum Lutherus nihil aliud agere, nihil petere videretur, q̃ vt derogaret, infringeretq; ſummã Pont. Maximi poteſtatem: ob idq; epiſcopos omnes pares eſſe prædicaret, nihilq; tribui debere ſummo ſacerdoti. Qui ſermones compluribus mirum in modum arridebant. Quoniam compertum eſt, impares ſemper potioribus inuidere, & ſubiici tã eſſe graue, q̃ pręeſſe iocundũ. Quamobrem excipiebã tur hę voces a multis iocundiſſime, nec præuidebant cæci præſules, ſtulti ſacerdotes, hac expugnata arce, hac proſtrata authoritate, qua ſtat omnis eccleſiaſtica poteſtas omniſq; honor, cunctam dignitatem ſacerdotum & omnẽ facultatem euerſum iri: Quod probe intelligebat verſipellis vulpecula. Perſpiciebat eñ infirmato capite, cętera mẽbra lãguere oportere. Quã ſuã cæcitatẽ tarde miſeri & cũ ſua magna iactura, & quãtã prologus ille perniciẽ ipſis attulerit, ſenſerunt.

Ac duo quidem genera exposita sunt eorũ qui pra-
R uo affectu in verba Lutheri iurarũt:sequitur vt tertiũ
explicemus. Quod quidẽ est partim eorum qui auari-
tiæ & cupiditatis impotentes, ad bona ecclesiarũ oc-
cupanda inhiabant, partim eorum quibus freno legũ
arceri, Magistratibus subiici, sub disciplina viuere,
molestum erat & pergraue:nihilq; dulce, nihil optatũ.
nisi ad libidinẽ viuere pro suo arbitratu. Qui omnes
mox exorto Martino, quasi occasionem nacti, quã sem
per expetiuerant, sese dediderunt. Quos ille sibi pror-
sus addixit, Mellito nomine Christianæ libertatis al-
lectos, cum prædicaret cunctos homines natura, insti
tutoq; diuino pares esse, vim autem & tyrannidem,
hanc disparitatem fecisse. Diuinis enim tm̃ legibus
paucissimis & leuissimis, Christianos obstringi. Cęte-
ra omnia vincula esse ab hominibus arte astuq;, & im
postura ac fallaciis constituta. Proinde durum iugũ
excutiendum esse, omnia ad æquum restituenda, sola
fide homines iustificari, non esse insudãdum operibus.
Quæ voces mirum in modum placebant imperitæ
multitudini. Quã vt etiã ad maiorem spem erigeret,
& inflammaret, iis adiiciebat, publicanda esse bona sa
cerdotum, egenisq; ac pauperibus distribuenda. Itaq;
sublatis oĩbus humanis legib9, diuinis etiã cõplurib9
partim distortis, ꝑtim abrogatis, quas cõtẽdebat non
esse diuinas, quę scilicet onerosiores esse videbantur,
vt leges cõfessionis, sacramẽtoꝝ cõpluriũ, ieiunioꝝ, vo
toꝝ, sublatis itẽ decimis & oblationib9 legitimis, quę
sacerdotibus pręstabãtur, reiectis cõsuetudinib9 vim

legis habētibus, abiectis cęrimoniis, sublatis iudiciis: ad summā abiectis oibus quæ ingrata molestaqꝫ carnalibus hoibus videri possent, omniqꝫ viuēdi licētia pmissa, ingētē populi multitudinē sibi deuinxit, sed huiuscemodi qualē gētiū doctor in ecclesiā esse irrupturā, Timotheū admonuit his verbis: Scito ꝙ in nouissimis diebus iustabūt tēpora periculosa, & erūt hoies se ipsos amātes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, incontinētes, immites, proditores, pterui, cæci, voluptatū magis amatores q̄ Dei, habētes speciē quidem pietatis, virtutē aūt eius abnegātes &c. Quo successu Martin9 magis ac magis in dies elatus, iniquiorqꝫ effectus in oēs blasphemias, ad pfunda impietatis tandem prolapsus est: æmulatus omnino, si quis diligēter inspiciat, Hęresiarchā Maumeth: Vt eñ ille pmissis voluptatibus, ac cōstitutis legibus placidis, atqꝫ sensum oblectātibus plurimos allexit populos, sic iste eadē via incedens, aspera quęqꝫ tollit, suauia concedit, cælibatū aufert, sacra claustra tū viroꝝ, tū mulierū pfringit, pudicitię votū exterminat: Ille legē euangelicā optime traditam fuisse asserebat, sed deprauatam a Christianis, ideoqꝫ se missum ad veritatē aperiēdā, ad redigēda oīa ad vere diuinā legē, Hæc eadem iste profitetur: sed interest, ꝙ ille corruptam esse scripturam aiebat multis locis supposititiis. Hic perperā interpretatam, deprauate expositam a sanctis omnibus & sacris conciliis prædicat, seqꝫ missum vt verum sensum illius referret. Ille se afflari spiritu sancto iactitabat, ab eoqꝫ doceri ea quæ pręd icabat: Hic idem diuino spiritu impul-

ſum cuncta ſe facere ꝓfitetur: Cui congruere videtur
qđ dicit Dominus ꝑ Ezechielẽ, vęh ꝓphetis inſipienti
bus, q ſequũtur ſpiritũ ſuũ & nihil vidẽt, ſed ſunt qua-
ſi vulpes in deſertis. Diuinant enim mendacia, quum
Dñs nõ miſerit eos, & tamẽ perſeuerauerũt cõfirmare
ſermonem ſuũ. Propterea hæc dicit Dñs: In cõſilio po-
puli mei nõ erunt, & in ſcriptura domus Iſrael nõ ſcri-
bentur, nec in terra eorũ ingredientur, eo ꝙ decepe-
rint populũ meum: Ille imagines ſuſtulit, ſacros ritus
omnes, ac cærimonias cõtempſit, breuibus quibuſdã
preculis conſtitutis: Hic nihilo ſecius ſacras imagi-
nes contempſit, q̃uis poſtea (vt audio) hãc legem ſed
ſtultiſſime tẽperauit: Horarias preces diuinarũ laudũ
abiecit, cantus pſalmoꝝ ſolẽneſq; ritus oẽs abſtulit: Il-
le placitis ſuis ſtare iuſſit, nõ ꝑmittẽs de dogmatibus
ſuis diſſeri, rationẽ oẽm prorſus reiiciens quæ eis ad-
uerſetur: Hic ſi eius inſana dogmata rationibus oppu
gnẽtur, exclamat blatero temulẽtus, ſcholaſtica eſſe
ſophiſmata non admittenda in ſacris dogmatibus, ac
ſi homines ratione carerent, & Theologica rationi re
pugnarent, figmẽtũq; eſſet & apparens doctrina ſacra
philoſophia. Dic nebulo impudẽtiſſime (ſic enim par
eſt te Martine hoc loco nũcupare) Quid aliud eſt phi
loſophia, ſiue de rebus ſit, exiſtentiã ex ſeſe ipſis haben
tibus, ſiue de his quæ tãtũ intellectu formantur, & con
cipiuntur, q̃ intelligentia, & rerum ſcientia, conflata
partim ex ſeminibus & principiis nobis a natura inſi
tis atq; tributis, partim ex his quæ in ipſis rebus ſenſu
deprehenduntur: Quid aliud eſt logica, q̃ ſcientia recte

ratiocinandi de rebus omnibus? quod fit cum quibusdam recte positis, alia rite colliguntur per regulas rationis nobis naturaliter notas: qua Logica omnes necessario vtuntur qui recte ratiocinantur, siue a natura, siue ab arte cõparata: qua tu quoq; vteris, q̃uis vt plurimũ perperã, magis paralogizãs, q̃ recte concludens. Fere enim semp̃ principiũ petens, supponis tanq̃ ꝓbatum, qđ tibi maxime erat confirmandũ, cætera quę inde sequi videntur ꝓsequeris magna garrulitate. Quã obrẽ tu sophista importunissimus, impostor callidissimus, optimas disciplinas, exactissimasq; artes, & grauissimã philosophiam, quasi rem fictitiam & fraudulentã reiicis: Qđ tamen ex animo te facere non existimo, nisi hominẽ æque vsu ratiõis expolies, vt liberi arbitrii facultate priuasti: Qđ si hominem rationis non esse participem, nec vi mentis differre a brutis contendis, consentanee dixeris nullam esse philosophiam vi naturæ conquisitam, vniuersamq; humanam sapientiam nugas esse, & mera somnia: At si fateris hominẽ intellectu pollere, quomodo vanitatem tuam excusabis, qui rerum notitiam ratione naturali comparatam, quã philosophiã appellamus, sophisticam, & cõmentitiũ inuentum esse iactitas? Qua impudentia illorum sententiam tueri posses, qui manifesta sensibus inficiabantur? Sed nihil me fallis, intelligo quamobrem philosophiam tantopere oderis, tantoq; studio illi fidem detrahere innitaris: Formidas videlicet nimis examen eius, vererisq; ne doli, & ineptiæ tuæ per philosophiam detegãtur: cum tu vbiq; naturali rationi, &

rerum vsui dicas repugnantia. Hinc diuus Thomas, solertissimus Scotus, Bonauētura, Hēricus, Magnus Albertus, & cęteri q̄plurimi doctores praeclarissimi doctissimę Parisieñ. scholę professores, a te exibilātur, & calumniis quasi sophistae vexātur. Qui exactissima ratione de dogmatibus theologicis disseruerūt. Quo disceptandi genere, & docendi methodo diuinitus demū inuenta, quid potest esse accōmodatius, modo ea ne quis abutatur, ad veritatē paucis cōperiendā, explicandāq;, & quaestiones cūctas vsq; ad prima elementa resoluendas? Vt enim tribulis & trahis granū excutitur ex paleis, cribro exclu ditur zizania a tritico, sic ea methodo, quasi excussorio ventilantur doctrinae, fallaciaq; dogmata paleis inuoluta explicantur & conuincūtur: quę tu dum merito times, Parisiensem doctrinā sophisticā esse praedicas: Quae verū est tormentum & flagellum hęreticorū, & proinde illis inuisa, & in primis molesta. At es ne tu arrogantissime calumniator cū illis, nō dico summis viris illius scholae, qua nulla vnq̄ in Christiano orbe fuit celebrior in fide catholica, syncerior, & doctior, Henrico, Scoto, Alberto magno, Thoma, Occham, vt caeteros omittā eiusdē ordinis viros summos: sed cum minoris notae doctoribus plebeisq; theologis academiae illius celeberrimę comparandus, aut alterius ab ipsa deriuatę vt a primęuo fonte eadē methodo incedentis? cū enim Parisiensem academiā eximie cōmendo & celebro, vti primariā & omniū principē, & caeteras laudo, quae ab illa profluxere. Aut es ne dignus vt in hominū doctorū numero

recenſearis?Perpendãtur ſcripta tua, nonne ipſa teſtã-
tur te pauculis literis inſanũ euaſiſſe, cũ in eis nec eru
ditionem,nec iudiciũ,nec elocutioné pręferas, ſed tñ
furoré,blaſphemias,argutiolas,& captiũculas cũ ver
borum inaniũ inculcatione & ſummo ſtudio deprauã
di ſenſus ſcripturarũ:quas cũ attigiſti, nõ minus fœ-
daſti q̃ obſcœnas Harpyias ferũt dapes, quas cõtigiſ
ſent.Quantũ dedidiciſti Martine? quãto plus ſapiebas
eo tempore, quo in quadã declamatiuncula tua edita
& typis excuſa, aſſerebas non eſſe tutũ, diebus feſtis
extra templum parochiæ miſſam audire, ne prætextu
quidem peculiaris cuiuſdam deuotionis, cum ſtatuto
eccleſiæ,miſſa ſit in parochia audienda,quã eccleſiam
affirmabas non poſſe errare,falli autem poſſe ſpiritũ
proprium,etſi moueatur pio quodam affectu? Quam
obrem admonebas in eo non eſſe fidendũ nec in ſenſu
proprio ambulandum,exclamans ignarum eſſe falla
ciarum diaboli,& neſcire quid poſſet aſtu & dolis,qui
proprio fidit ſpiritui,cum transfiguret ſeſe perſępe in
angelum lucis,vt commodius ſeducat,& ſpecie pieta
tis multa ſuggerat,quę minime deceant,multoſq; his
artibus fefelliſſe aiebas. Proinde concludebas ſtandũ
eſſe decretis eccleſię,cum ipſa falli non valeat.Quãto
inquã doctior tunc eras, quanto ſpiritu domini ma-
gis afflatus,quando hæc concionabaris? quanto pru-
dentior,q̃ poſtea fueris,cum ſenſui proprio fidens, la-
queo ipſius diaboli,quem præcauendum ſolicite præ-
dicaueras,captus, iudicium vniuerſalis eccleſiæ, ſen-
tentiam omniũ ſanctorum contempſiſti, & tractandi

theologica nouam rationem cōmentus es,qui theologiam profanari videri cupis, si quis Platonē aut Aristotelem adduxerit ad sententiam aliquam confirmādam.Quos tanto fastu contemnis,quasi de compotoribus quibusdam tuis rudibus ac indoctis hominibus loquereris:cū tamen illi omnibus doctis ac prudentibus,annos iam bis mille pro naturæ miraculo fuerint & summis laudibus celebrati.Quorum doctrina. Aristotelis præsertim , quem te picturum suis coloribus (si tempus daretur) arrogātissime profiteris,tā profunda,& exacta a cūctis philosophis naturę causas cōtemplantibus iudicatur,vt omnes confiteantur nullū naturæ mysterium,qđ homini lumine naturali possit esse cognitum,illū latuisse,nec vltra prospicere quēq̄ a condito orbe propriis viribus hucusq; potuisse:videriq; ipsum solum,vniuersam philosophiam illustrasse & cæteris addiscendam tradidisse . Quamobrem nec quempiam dignum haberi philosophi nomine, qui in dogmatibus Aristotelicis non fuerit eruditus.In quibus quidem te minime versatum fuisse prę te fers:nec ex fontibus propriis si quid attigeris hausisse, sed deriuata sordidis, & sinuosis canalibus paucula quædam excepisse : hoc est,ex cōmentariolis quibusdam in quibus illa hinc inde congesta circūferuntur.Quæ tamē qualiacūq; sint,faciunt vt aliquid esse videaris.Tu tamen pro cætera tua versutia,qui nugas recipis , & figmenta poetarum , quoniam tuis mendaciis accommodantur:& nominibus veteris ac exemplis gētilium tam profanis , vt non indecorum modo , sed impium

prorsus sit in sacris quæstionibus illa commemorari. Quid enim cõmune dogmatib9 theologicis cũ Oreste, Protheo, Hercule, Æ nea, & similibus, quæ passim in scriptis tuis vsurpas? Ergo qui huiusmodi rebus inniteris, reiicis genus illud literarũ qđ doctinę tuę reluctatur, nõ ignorãs videlicet, hoc velut scalpello facile esse vomicas tuas aperire: & horrescis quippe doctrinę genus, qđ verba reiicit, nugas repellit, & ad viuum resecãdo superuacanea ad rẽ puenire cõtẽdit. At si ratiocinari & colligere ex datis, more Aristotelico, theologũ vetas, & sophistã qui hoc fecerit appellas. Quare tu ratiocinatione, argumẽtisq; tua cõfirmare conaris, & tãto verborum fragore, & apparatu, quasi fulmina esses iaculaturus: q vix soles paleãrũ fauillas effutire? Sin aũt licet, si expedit, ita disserere, cur eos accusas q id faciũt exactissime, & hac cõpendiaria via cõmodissimaq; ratione procedũt, & reiicis tãq̃ sophistas captiosos? Sed nemini mirũ videri debet, a te hos recẽtiores theologos tam impudenter cõtemni, cum tanto fastu & arrogantia, vetustissimos & sanctissimos doctores omnibus seculis probatissimos spernas, Diuos inquã Hieronymũ, Augustinũ, Ambrosium, & cæteros tum Latinos, tum Grecos, Dionysium. Chrysostomũ, Nazanzenũ, Origenẽ, & alios quos longum esset recensere, quos procacissime derides, petulantissime opprobriis & cõuiciis insectaris. Quibus rebus declaras neq; te Deum vereri, cum teste Hieronymo, qui sanctis Dei nõ credit, nec Deo credit: qua ratione elici potest, q sanctos spernit maximũ quoq; Deum spernere. Sed

quid temeritas tua nõ audet? Cuius auctoritati cedit? Quæ neq; Apostolicis scriptis detrahere veret̃,nec indigna prorsus blacterare de epistola Iacobi Apostoli, & de libris Maccabęoꝝ,quos ecclesia inter canonicos recipit,& aliis quicũq; dogmatibus tuis expressius occurrũt.Quas aũt scripturas recipis,nec his quidẽ parcere soles,sed eas ꝑ libidine tua detorques , tuisq; deprauatis, fœdisq; sensibus interp̃taris,vt aptissime possis scripturarũ Harpyia nũcupari. Nec te tamẽ quisq̃ redarguere potest,qui tibi hũc iocum ꝑmiseris,vt tibi nullo loco consentias, sed impudẽtissime passim tu te ipsum redarguas, & doctrinã tuam hoc quoq; decere putes.Cum igitur redargutionẽ non erubescas,rationes innixas principiis naturaliter notis non admittas, sed scholasticas dicas,& vt sophisticas reiicias,sanctorũ doctorum sententias spernas, Conciliorum decreta non recipias, ex sacris literis veros sensus illarũ excludas,auctoritatẽ oẽm contemnas, quis negare valebit, disputandi te nullũ locum relinquere,atq; tuã methodũ Maumeti disciplinę prorsus esse conformẽ? Cum vterq; nullam permittatis exquisitionem fieri vestrorum decretorũ,sed stari placitis vestris iubeatis? Qđ tamẽ cautelam cõmunẽ esse omniũ hęreticorũ refert Hieronymus.Deniq; vt ille negocium suum vi & armis peregit, subigendo sibi populos potentia : sic iste idem iam facere cœpit clam per ministros subornata infirma plebe,vt arma sumeret pro libertate aduersus Tyrannidẽ: sic enim solet principatus appellare: q̃uis deinde tumultus magnitudinẽ & ruinã veritus, ne id

malum in caput suum tantorũ scelerũ authoris recideret, libellos ediderit, quibus miserrimos rusticos quos prius excitauerat, & aduersus nobilitatem concitarat detestatur, & trucidãdos miserrime proscribit: Vnde maxima hominũ strages secuta est, qua plus q̃ cẽtũ & viginti millia desiderata sunt, nec adhuc cessat gladii sæuitia, Quibus malis hominẽ perditissimũ delectari, declarat studiũ eius, quo non cessat animos inflãmare perpetuis libellis, & concionibus popularibus seditiosissimis. Dũ enim Erostratũ gaudet æmulari, qui vt nobilitatẽ quacũq; ratione indipisceretur, Ephesię præclarissimũ Dianæ templũ incẽdit, ad suã gloriam hæc omnia facere putat, plurimũq; exultat & gestit animo, cũ videt se iam vnius sectę auctorem fuisse, ex suoq; nomine hęreticos quosdã Lutheranos appellari, vt olim Sabellios, Donatistas, aut Manicheos, a Manicheo, Donato, aut Sabellio dictos. Quorũ famã adęquasse gloriosum putat, & magnam esse laudẽ in Catalogo hęresiarcharũ cõscribi. Quẽadmodũ Tacianus quidã eloquentię tumorẽ nouam condidit hęresim, teste Hieronymo, ita hic superbia turgidus facere statuit, vt qui antea nihil erat, iam aliquid esse videatur, Qđ vt assequeretur nullum q̃libet turpe facinus sibi indixerat recusare.

At cum rursus in Lutherum offenderim, rursus cõmotus impellor quędam dogmatũ ipsius cõtingere, leuiora tamen vt plurimũ & ob id forte a doctissimis viris prętermissa, cum maiora copiose & eruditissime cõfutauerint. Sic autẽ agã, vt primũ telo vtar ipsius,

S

quemadmodũ supra feci, deinde nostris, id est a catho-lica, & vera religione profectis rationibus. Ab eo igitur primũ quęrere succurrit, qua ratione, quave authoritate nixus, leges humanas, sacros ritus, cantus, & solẽnes cęrimonias euertat. Sed illud in primis (qđ nõ est ex leuioribus) quo sacrę scripturę loco motus, audeat diuina vota dissoluere: vt quoniam ipse hoc telo instituta nostra oppugnat, vt dicat ea sacris literis nõ cõtineri, nos eisdẽ armis ipsum adoriamur: Cum pari ratione, afferre ipse testimoniũ scripturę obligetur, cũ aliquid statuit qua nos vult esse obstrictos, cũ perspicuũ sit, non minus legem condere qui cõstituta decernit esse abiicienda, q̃ qui decernit aliqua de nouo esse accipienda, vt intelligat Martinus me magis moueri consilio nostra defendendi, q̃ studio dogmata ipsius impugnãdi. Nam illam diligentiã inanem profecto, & stultam putarem, iuxta Sapientis sentẽtiam: Vanũ est aduersus quẽlibet stulta proferentem eniti. Sed cũ professores simus bonę fidei, nostrorum rituũ, nostrorũq; dogmatum, & ipse calumniator insidiosus, fas est vt ipsi ius nostrũ ab eius oppugnatione defendamus, cui cum resistitur a quouis catholico, satis ab eodem insania Martini refellitur. Cum enim actor non assequitur quod conatur, conuictus esse dignoscitur. Iudices enim reum recte possidere, inanẽq; fuisse actionem declarant. Stultum est igitur quẽq̃ a moribus maiorũ, a vetustissimis cõsuetudinibus, a sacris ritibus ob verba Martini discedere, nisi comprobet ille testimoniis, & inuictis rationibus concludat illa esse abiicienda,

recepta cōmuni consensu, & iudicio clarissimorū virorum. Sed hoc nō est timendū in argumentis Martini, quę tā friuola sunt, vt cuilibet vel mediocriter erudito facillimū sit illa refellere. Illud tamē animaduertēdū est, qđ homo dolosus cū aliquod argumentū attulerit, qualecunq; id sit, mox arte callida oppugnatoris partes deserit, & defensoris assumit, seq; ex actore in reum statim transformat.

Exordiar autem ab humanis traditionibus (Sic enim ipse appellat canonicas & sacras leges, quarum codicem publice concremauit) & quæram ab ipso, vtrum illas improbet, quia humanę sint, an ꝙ improbæ & prauæ. Si quia humanæ, indignum est profecto inter homines cōuersari, qui tam male sentit de humani generis cōditione, & rationis prouidētia, vt omnia humana reiiciat, atq; condemnet. Si iniquas esse dicit, par erat vt id antea declararet, q̄ eas combureret. At prauas dicere non potest, cum legi diuinæ sint consentaneæ, & ad eam seruandam accommodatæ. Nec dicere potest superuacaneas esse, cum lex diuina sufficiat. Constat enim diuinā legem statuere necessaria tm̄ ad æternā salutem consequendā, nō tamē omnia expresse continere, nec ad infima quæq; descendere: Sed potiora & necessaria tm̄ complecti: reliqua vero mortalibus commoda ad diuinam legem seruandam, ac ad bene viuendum, & ad felicitatem consequendam opportuna: arbitrio afflantis spiritus sancti, & iudicio rationis naturalis decernenda reliquisse: Cuius spiritus vis frustra fuisset ecclesiæ tributa si.

omnia lege euangelica fuissent expressa, omniaq; honesta & cōmoda lege diuina sancita fuissent. Pro temporum enim ratione, aliqua decerni, quædā immutari conuenit: nec omnia omni tēpore accōmoda sunt. Aliqua sanxerunt Apostoli, quæ deinde immutarunt: Et vt superius exposuimus, plurima statuit Paulus quæ euangelica lege nō describūtur: quæ nec omnia accepisse a domino ipse testatur, cū ait, Hoc dico ego, non dominus. Plura enim cōstat ipsius sensu & iudicio cōdita fuisse: Multa quippe statuit circa ritus, & cōsuetudines, vt q̄ vir aperto capite oret, mulier autem velato. Q̄ mulier in ecclesia non loquatur, sed taceat. De prophetia & linguarū vsu, quomodo sit illis vtēdum. De virginibus & viduis, De iudiciis & controuersiis fidelium: De præpositis, De collectis, De epulis quæ publice in ecclesia fiebant, & multis aliis similibus: quorum decretorū plurima in Codicē Canonum translata comprehenduntur. Simili modo cęteri Apostoli, & Petrus, & Iacobus aliqua sanxerunt, & monuerunt ꝓprio iudicio, qđ ipsorum epistolę testantur, & viua voce multa tradiderunt: quarū traditionū Ignatius Martyr librum conscripsit, vt Eusebius Cæsariēsis asserit: quæ omnia abolenda essent, si omnes humanæ traditiones tolli deberent, cum earum plurima ab ipsis vt hominibus statuta fuerint nō tanq̄ ipsis a Christo tradita. Non ergo omnes humanę cōstitutiones reiiciendę sunt: qđ confirmatur & decreto Seruatoris dicētis apud Matthæū: super cathedrā Moysi sederūt Scribę & Pharissęi, q̄ dicūt facite &c. Quib9 verbis aptissime

monstratur Magistratū gerentes, facultatē habere cō dendi leges illasq; subiectis esse seruādas. Præterea cō stat multas ex traditionibus ecclesiasticis diuinas leges interpretari, & quasdā scriptas, sed ꝑ manus acceptas promulgare, vt leges sacri quadragesimalis ieiunii, & sacramētoꝝ: cū qua forma cōficienda sint & ministranda: & plurima id genus alia in sacris conciliis defiuita & explicata. Non igiť abolendę sunt a Repu. ecclesiastica constitutiones canonicę, sed reuerendę, & seruandę, quēadmodū Hieronymus inquit: Præcepta ecclesiastica obseruenť sicut a maioribus tradita sunt. Adde ꝙ absq; humanis legibus nulla respublica, nulla vita ciuilis, vel constitui vel conseruari potest.

Age vero, quid tādem est causę cur hęretici diuinas laudes quę in templis decantantur, horariasq; preces, & sacras cęrimonias damnēť? Quo scripturæ testimonio nituntur vt hæc tollant, & euertāť? quas Christus nunq̄ tolli pręcepit, nec improbauit, nec Apostoli prohibuerūť? sed redibūt ad ineptias hęretici, clamabūtq; ne instituisse quidē, quando scriptū non reperiatur, & proinde humano cōsilio eas fuisse cōstitutas. Sed hæc ratio q̄ parum procedat, q̄ falso innitatur fundamento supra est a nobis declaratū. Neq; enim oportuit, vt omnia diuina instituta scriberentur lege euangelica, quorum cum multa essent vsu recepta, nihil erat q̄d quasi denuo sancita scriberentur. Laudes autem diuinas cantare, & solennibus sacrificiis Deum immortalem adorare, tam antiquum est, vt cum ipso mundo natum esse videatur. Hoc enim ante Mosen primū diui-

næ legis scriptorem, factum esse testantur sacrę literę: Hoc & Moses ipse statuit esse faciendum, & fecit, quũ carmẽ illud simul cũ populo Israel cecinit: Cantemus dño, gloriose enim magnificatus est: equũ & ascensorẽ deiecit in mare &c. Quem imitata Maria prophetissa, assũpto tympano, cũ filiabus Israel q̃ chorũ agẽtes, pari iubilo idẽ cecinerũt: Hoc Rex Dauid Deo acceptissimus, hoc cæteri vates oẽs veteris testamẽti pręstitere, qđ attestãtur tot hymni, psalmi, cantica ad diuinas laudes decãtandas instituta: Cantoresq; a Dauide Rege cõstituti sunt ad id officiũ peragendũ: toties q; inuitat spiritũ sanctũ ad canẽdũ, vt loca enumerare nimis operosum sit, & supuacaneũ, cum res sit perspicua, & omnibus prorsus manifesta: vt illud sępe repetitum, Iubilate deo &c. & illud, Cantate dño omnis terra, bene psallite ei in vociferatione: & illud. Laudate dñm in sono tubę, in psalterio & cithara, in tympano & choro, in chordis & organo, in cymbalis & iubilis. Qui qdẽ mos cum lege euangelica non fuerit abrogatus, confirmatus fuisse optima ratione concluditur. Præsertim quũ semper ab vniuersa ecclesia fuerit seruatus. Plurima enim antiquę legis dictante spiritu sancto a maioribus nostris, ab ipsis Apostolis recepta & posteris tradita sunt: nõ quia antiquę legis essent, a cuius seruitute nos liberauit Christus, sed quia per se probanda & rationi consentanea, summoq; Deo semper grata, maximo Angelorũ exemplo & argumento: a quorũ multitudine, natalis Iesu Christi gratulatio, canticis ac iubilis facta est, his verbis: Gloria in altissimis deo, & in

terra pax hominibus bonę voluntatis, vt Lucas testatur in euangelio: Quę Christiani rite ac castissime peragunt:non vt mandata Mosis,sed vt instituta nouæ legis Christi:non vt peregrina,& externa,sed vt sua propriaq; religionis Christianæ. Christus libellum repudii iudiciaq; expressis verbis abrogauit:Abrogauerūt Apostoli circūcisionē,ciborūq; prohibitionem, ritū sacrificiorum in sanguine,& cætera omnia quæ Christū venturū dūtaxat præfigurabant.Non abrogatus fuit vsus templo℞,nō cōcentus diuinarū laudū,nō solēnes preces,& cętera plurima id genus:quæ vt exemplaria cęlestiū & verorū ad quæ tēdimus, catholica Christianorū peragit ecclesia: Neq; vero solēnis hic cultus icirco summo Deo a Christianis exhibetur, quēadmodū hęreticus facete,vt vult videri,cauillatur: ꝙ se putēt tali concentu aures diuinas demulcere,quę talibus cantionibus delectentur:sed quia sic pium,& reuerentem animū erga creatorē redēptorēq; nostrū ostendimus,eiusq; cultui ad hūc modū pie instituto maio℞,& angelorum exemplo vacamus:nō vt Deo blādiamur, vt hęretici sacrilega voce dictitant, a qbus cū summo Deo supplicamus,cum solenniter sacrificamus,cū cumulatissimis honoribus eū prosequimur, & colimus, cū illi laudes ex toto animo magna, & clara voce cōcinim9 Deo adulari dicimur,pueriliter ludere & nugas agere.Qđ nemo vetustorū hęretico℞(qđ sciā),pferre vnq̄ est ausus:nec cōtēptor diuum Epicurus ꝑtulisset. Adulabantur igitur Deo sanctissimi vates oēs, quum hęc pagebant: Adulabat' cantor spūs sancti cū tanto

concentu afflatus spiritu diuino,sacros hymnos nõ so lũ voce,sed etiã cithara lętus & ardens psallebat:Deli rabant tot sanctissimi & grauissimi patres, tũ veteris tum nouæ legis professores,quũ prolixioribus verbis Deum precibusq; adorabant, & hoc ritu Deum obse crabant.Sic enim coli Deus ipse vult : ita sibi suppli cari,qđ virgo Deipara spiritu sancto repleta locuple tissima testis declarauit cantico illo, Magnificat ani ma mea dominũ &c. Testatur hoc ipse Seruator no ster tũ exemplo,tum verbo,cum impense admodũ tẽ plũ coluerit,vsq;adeo vt nũq̃ succensuerit,nec imperio palam vsus fuerit,qđ sacrę literę referãt,nisi aduersus improbos,qui templũ profanabãt,& vendendis emen disq; mercibus polluebãt:quos ter sacratissima manu sua flagellatos a tẽplo,simul cũ argentariis , profusis ipsorũ numis,eiecit, grauioribus verbis increpitos, ꝙ domũ patris sui,suãq;,institutã ad precandum Deum, orationibusq; colendum,forum,& mercatum facerẽt, & speluncam latronũ redderent.Quinimo,vt testatur Marcus Euangelista,tam esse reuerendũ locũ docuit , vt per templum ne vas quidem , aut quippiam aliud transferri permitteret.Qui cũ dixit,Pulsate & aperie tur vobis,quid aliud intelligi voluit,nisi assiduis pre cibus orate Deũ,& ipse vos exaudiet?Subiicit .n.saltẽ ꝓpter importunitatẽ dabit vobis . Quare alio in loco sic ait:Orãtes sine intermissione.Hęc igit vult omni potens Deus sibi ab hominibus exhiberi : non ꝙ his egeat vel oblectetur , q ex sese beatissimus est : sed qa nos egemus,ille gratis,& libenter acceptat. Attamen

cum hęc impedimus Maximo deo, dicimur ab impiis Deo adulari, quasi mentiamur, cũ sapiétiæ, potentiæ, misericordię & bonitatis illius mirabilia decãtamus. Mẽtitur enim adulator quũ falsas laudes tribuit cuipiam, vt ei placeat. Immẽsi aũt rerum omniũ authoris laus, ne minima quidẽ ex parte celebrari, sed nec attingi potest. Ad profectũ igitur cõmodũq; nostrum hæc omnia instituta sunt, vt optimus ac Maximus Deus, omni cultu & reuerentia, atq; honoribus glorificetur, ac mente, sensu, lingua, affectibus, toto corpore, cũctis viribus colatur. Interior enim vis excitatur, quum externæ facultates suis muneribus fungentes, debita & ipsę creatori præstãt obsequia: Quo fit, vt totus homo in Deũ rapiatur. Percipiũt piorũ mẽtes quãtũ canticis diuinarũ laudũ iuuenẽ, & quãtopere ad sublimia euehantur, qđ & Augustinus attestatur, cũ referat eiusmodi cantibus ecclesię se nõnũq̃ ad lachrymas fuisse permotũ, experiũtẽ diuina patiẽtes, & q dicere valẽt: Gustaui, & expertus sum, q̃ suauis & dulcis sit dñs iis qui inuocãt nomen eius: q̃ opportune sint hæc, quantum illis mysticis rebus sacrorum rituũ, solennibusq; cerimoniis proficiant, quantaq; suauitate repleatur spiritus: quantũ exurgat supra sese animus, & tanq̃ ambroseis pastibus vescatur. At qui nihil sapiũt nisi quæ carnis sunt, qui in proprio sensu ambulant, superbia turgidi, hæc derident, & cõtemnũt, libra humanę prudentię trutinãtes, quę lõge sunt humano iudicio maiora: Aiuntq; quasi rem nouã & incognitã, obsecrandũ esse Deũ pura mente, spiritu reuerenti, nõ his nugis & tra-

gico apparatu colendū: Quasi neget quisq̄ sanus, Deū primū mente pura esse colendū, cū hęc omnia quę per aguntur, ad id pręcipue instituta sint, vt mens his euecta, ad eum contemplandū, & amādū rapiatur. Q̄diu enim ipsis corporeis claustris conclusa fuerit mēs humana, quādiu mole corporea obruta: sensuū adminiculis eget, vt cōscēdat altiora. Cū aūt custodiā, & carcerē exierit, liberaq; sūmū opificē intueri valuerit, cognoscereq;, quēadmodū Paulus ait, nō in specie nec in ęnigmate, nō in speculo & figura, sed facie ad faciē: nō fide aut spe, sed ardentissima charitate illū complectet: tūc forte psallemus tm̄ mēte, psallemus & spū: nō em̄ corporis adminicula desiderabit, sed simplici & viuo spiritu Deū adorabit, iuxta illud: Quū venerit qđ pfectum est euacuabit qđ ex parte est: Tūc nō erit opus his exterioribus vti: cessabuntq; sacri ritus, & solennes cærimonię cum cantabimus mente vel animo potius, q̄ voce aut organis. Nunc enim huius peregrinationis status hæc requirit & postulat, quoniā inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: ex his enim velut typis verorum ad ipsa cælestia contemplanda euehimur.

X At forte dicēt hęretici Christum Iesum docuisse, nō multis esse orandum, & quid a summo Deo sit petendum, & quo ritu supplicandū. Primū quū ait: Orantes nolite multū loqui, vt ęthnici faciunt, putantes in multiloquio exaudiri: Et cum increpat Pharisęos, q̄ sola longiore oratione Deum se placare posse credebant. Ritum autem docuisse dicens: Non eritis sicut hypo-

eritę cum oratis, stantes orare in synagogis & angulis plateарũ &c. Tu aũt cũ oras intra cubiculũ tuũ &c. & quid sit precandũ declarasse illis verbis. Cum oraueritis dicite Pater noster &c. Sed ad hæc facile fuerit respondere, primũ, Christũ Iesum non improbasse prolixiores laudes, diuinis precibus admixtas. Improbasset enim vsum psalmorũ, hymnorũ & cętera id genus: qđ tamẽ non fecit. Quinimmo cõstat ipsum hymnos ꝓtulisse: Qđ testatur illud: & hymno dicto, exierunt in montem Oliueti &c. & diutius sępe in oratione perstitisse. Ait enim Lucas: Exiit Iesus in montẽ orare, & erat pernoctans in oratione Dei. Et rursus. Et factus in agonia prolixius orabat. At improbauit Pharisæos optimis rebus abutentes, in solo verborum strepitu, & precum multitudine se iustificari putantes, cum mente & spiritu a Deo prorsus alieni essent, solaꝗ specie religionem prætenderent, cum scelesti hypocritæ essent, declarasseꝗ paucis potius orandum esse attenta mente, q̃ vaga & distracta multis: nec homines opinari debere suis se petitionibus Deo declarare, quibus rebus egeant, & quid optent, quasi hæc illi incognita sint: aut fidere in oratione sua composita, ꝙ illum verbis deflectant: sed esse in sola bonitate ipsius sperandum, q̃uis velit a se suppliciter peti qđ volumus: vt agnoscamus ab ipo nobis tribui quę poscimus, & nos illi subiectos esse, sine quo ñũq̃ cõsequi qđ cupimus valeamus. Quicũqꝫ enim petit aliquid qđ ex se asseq non potest, illi se subiicit a quo beneficium expectat. Hac igitur de causa vult cũctorum bonorum largitor a se

posci ea quibus egemus, quæ tamen sola liberalitate sua ille nobis concedat. His rationibus institutæ sunt paucis verbis ab ecclesia preces, quas collectas nũcupamus. Quod vero ad ritũ attinet orandi, intelligẽdũ est dominũ hypocrisim damnasse, nõ morem orãdi in templo & synagogis. Ipse enim per diem sabbati accedebat ad synagogas, & legebat scripturas. Qđ testatur Lucas quũ ait: Et intrauit secundũ cõsuetudinem suã die sabbati in synagogam Nazaret & surrexit legere &c. frequentabatq; templum. Pariter & Apostoli (vt Acta testãtur) erant in tẽplo perseuerãtes in oratione: In quibus & illud legitur. Petrus & Ioãnes ascẽdebant in templũ ad horam orationis nonã. Et illud. Quotidie Apostoli erant perdurantes in tẽplo in oratione: Et illud in quo Lucas absoluit euangelium suũ referens de Apostolis hæc verba. Et erant semper in tẽplo laudantes, & benedicentes Deum. Et illud quod (vt in Actis habetur) ait Paulus. Factũ est autem reuertenti mihi in Hierusalem, & oranti in templo fieri me in stupore mentis. Et dominus docuit in tẽplo orãdũ esse, quũ templũ domũ orationis dixit. De Iacobo item Apostolo fratre domini scribunt authores grauissimi, q̃ fere semper orans erat in templo, ita vt assiduitate orandi callum in genibus obduxisset, vt genua ipsius similia essent genubus camelorũ. Sed increpãtur qui id faciunt, vt videantur ab hominibus, ex hoc gloriam aucupãtes: Docetq; dominus potius orãdum esse secreto q̃ palam ad ostentationem, nec obsequium vocis acceptum esse Deo, nisi adsit mentis pie-

tas actu vel habitu, & interna externis cõſentiãt: Illaq; breui oratione, Pater noſter, docuit, quæ primũ precibus a Deo expetenda ſint, non quod cætera prohiberet. Petierunt enim Apoſtoli plurima, etiam alia orantes: & ipſe quum rogauit patrem ſi fieri poſſet vt a ſe mortis calix tranſiret: & pro Apoſtolis & cæteris qui per ipſos credituri erant in eum. Similiter Paulus, cuius hæc verba ſunt ad Romanos: Obſecro vos vt me adiuuetis in orationibus veſtris pro me ad Deum, vt liberer ab infidelibus qui ſunt in Iudæa, & obſequii mei oblatio accepta fiat in Hieruſalem: & vt veniam ad vos in gaudio, per voluntatem Dei, & refrigerer vobiſcum: & compluribus aliis locis ſimilia ſcribit, quæ longe abſunt ab oratione Pater noſter, vt & illud eiuſdem Pauli ad Theſſalonicẽſ. De cætero fratres orate pro nobis, vt ſermo Dei currat, & clarificetur ſicut & apud vos, vt liberemur ab importunis & malis hominibus. Et cæteri Apoſtoli petiuerũt a fidelibus, vt pro ipſis quædã precarentur, quę nõ ſunt in oratione Dominica. Non igitur ſacri ritus diuinarũ laudũ & precum decreto verborũ Chriſti, Apoſtolorũve exemplo vel inſtituto antiquandi ſunt: ſed retinendi potius, cũ ſint ſpiritus ſancti decreto inſtituti, cum alii, tum quẽ iſti tollũt ſacrum morem, diuinas laudes, ſtatis horis diei diſtribuẽdi. Iuxta illud ſepties in die laudem dixi tibi: & illud, Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi. Et in Actis Apoſtolorũ. Media autẽ nocte Paulus & Silas adorantes laudabant Deum &c. Et quod ſupra diximus, Petrus & Ioannes aſcendebant ad templum

ad horam orationis nonam. Nam preces horariæ cum ad alia multa, tum in primis ad hoc sunt opportunæ, vt Deum quemadmodum fas est, perpeti memoria re colamus: sicuti ab eo perpetuo pendemus, & eius beneficia in nobis nunq̃ cessant: vt hac saltem admonitione sæpe in die gratias agamus illi, ipsumq; glorificemus, Et præceptũ illud Seruatoris in Luca, Semper orandum esse & nunq̃ deficiendum. Et Pauli. Orate sine intermissione, adimpleamus, cum vnaquaq; die, certis horis id prçstemus.

Y Age vero si istis tam laudabile institutum abolendũ, omnisq; ritus sacer tollendus esse videtur, dũ asseuerant, a Christo, cultum nullum, nullũ ritum fuisse iustitutum, quamobrẽ ipsi quçdã adhuc, quibus ipsi vtãtur relinquũt. Quodã enim ritu rẽ diuinã peragũt & cçrimonias quasdã seruant: quo cũ doceãt nõ omnino tollendas esse cçrimonias, declarant se malitiose agere, cũ a moribus maiorum discedunt, & veteris ecclesiæ consuetudinẽ nouis ritibus conãtur antiquare. Sed profecto, qui vniuersam religionẽ peruertere statuerunt, & prorsus sacerdotiũ tollere, hos sacros ritus immutare oportebat. Facessat igit' Lutherana impietás, quç sola malignitate impulsa est ad hçc tollẽda: stent sacri ritus, celebrẽturq; solẽnia sacrificia, personet æther cõcentu diuinarum laudũ, modo rite, cultu debito, decenter, caste, sancte, reuerẽtissime omnia peragãtur. Nihil scurrilitatis, nihil ludicri, nihil indecoræ cçrimoniis sactis misceatur: Sed omnia sint grauia, verenda, & rationi cõsentanea, ac diuinæ maiestati con-

uenientia: quæ ædificent, non destruant: mentē ad diuina conuertant, non distrahant, Inflamment, nō infrigident: breuiter in id accōmodentur, ad quod fuerunt instituta, nihil secus, nihil perperam fiat. Nam licet cūctis fere in rebus, quædam minus recte, minusq; decenter fieri contingat, In sacris tamen, omnia decentissime & reuerētissime p̄stare quātū maxime fieri possit est enitendum, vtque nulli aut minimi permittantur abusus, & sicubi praua consuetudo inducta fuerit, aboleatur. Quæ cura & solicitudo ad eos in primis ptinet qui sacris præsunt.

Quamobrem (vt dicam qđ sentio) non valde probandus mihi esse videtur vsus tam frequens perfracti cantus, quo variæ voces exaudiuntur, verba percipi non possunt, nec tantus strepitus organorum. Quapropter vtrūq; forte moderādum esset, & parcius similium rerum vsus adhibēdus. Nulla enim res grauior, nulla maioris momenti a mortalibus agi potest, re diuina. Proinde nulli maius studiū maiorq; diligētia est adhibenda, qua dominū Deū exercituū velut conuenimus & alloquimur: cuius conspectum verētur vniuersa cœlestium spirituum agmina: sacratissima mysteria peragimus, quæ ab angelorū choris vix decēter tractari possunt, vnde perspicuū est, nullam rem esse cum illis conferendam, nec tanta attentione & reuerētia peragendam, conuerso toto homine mente pariter ac corpore in obsequia creatoris. Tanta est autem sacrorum rituū ac cærimoniarum commoditas, vt illis abolitis cultum diuinū labefactari, & religionē ipsam

Z.

perire necesse sit. Perpauci enim sunt cultus illius inti mi, qui summo Deo mẽte tãtũ ad sublimia contenden te pręstatur, capaces: paucissimi ad res diuinas contẽ plandas idonei, nisi ad ea sensuũ adminiculo cõuertan tur. Quamobrẽ cũ externũ cultumq; sustuleris, neutrum profecto retinebis: qđ impietatis & malorũ, quę Ger manis Lutheranum scelus inuexit, exemplo apertissi me declaratur.

A Illud quoq; scire puelim, qua demũ ratione ducant quidã ex hac noua schola hęreticorũ, vt templa Chri sti sanctorumq; imaginibus, & signis expolient. Nam si priscę legis prǽceptũ quo prohibebantur, sequũtur, hoc est procul dubio iudaizare, cũ euangelica lege nõ vetentur, quorũ vtrũq; causam habuit honestissimam: Cũ diuinũ numẽ, qđ tãtũ mẽte Iudǽi colebant, & coli mus ipsi, apud eos effingi nequiret. Nobis autẽ effin gibile quoquomodo sit effectum: cũ Deus ipse huma nam naturã assumpserit, diuino verbo homine facto. Nec tam rudis est populus Christianus nec tam terre nus, q̃ fuit Hebrǽus: nec tam propensus ad idolatrã dum, pręsertim quia tunc vniuersus propemodũ orbis ea labe erat infectus: nũc beneficio Domini nostri Iesu inter cętera iãpridẽ effectum est, vt fere cunctę natio nes, omnes populi, barbarę gẽtes vniuersę, vnum solũ Deum authorẽ vniuersi, quoquomodo agnoscãt, quis diuersis ritibus colãt. Pręterea nemo tam excors est, tã mente captus in Christiano populo, vt putet imaginẽ quã veneratur numen esse diuinũ, aut eam quicq̃ prǽ stare posse: qđ tunc fiet perspicuũ, si quis idiotã quẽli

bet ruſticũ recte percũctetur. Ignari eñ homines, qđ implicite, & confuſe ſentiũt, id ſi recte interrogati fuerint explicabũt, qđ nequaq̃ ex ſe proferre valerẽt. Quã obrẽ non parui refert, quomodo eos interrogaueris. Nec hoc igitur, conſilio vitandi videlicet hũc errorẽ, imagines tolli licebat: pręſertim cũ eſſent tã cõmuniter, & tãto vſu, vt peropportune ad religionẽ receptæ. Imagines enim cõferre q̃plurimũ ad pietatẽ, experientia rerũ magiſtra docuit, ratioq; ſuaſit. Negari enim non poteſt, humanos affectus permoueri ſenſibus, viſumq; prę cæteris id maxime pręſtare affectuſq; ipſos interiorẽ hominẽ ſpiritũ, ac mentẽ ipſam, non ſolũmodo excitare, verũ etiã excitatã inflãmare. Quis enim tã ferreus eſt, vt attente intuẽs imaginem filii Dei, cruci, noſtri cauſa, tã crudeliter affixi, dolore quodã nõ afficiatur: eoq; ſpectaculo ad cõtemplandũ tã ingens, admirãdũq; myſteriũ nõ incitetur, & ea cõtemplatione, nõ cõteratur? Quis corde tã lapideo, vt nõ molleſcat? & tenero quodã amore non liqueſcat, cum proſpicit cęlorũ dominũ vniuerſi orbis cõditorẽ humana carne veſtitũ, nobis natũ infantẽ, iacentẽ in pręſepio? Aut ſacratiſſima vbera virginis matris ſugentẽ? Quis tam triſtis, tã ſpe deſtitutus, qui non hilareſcat? qui fiducia ingẽti nõ erigatur? cuius animus alacer non euadat? cũ victorẽ Ieſum potentiſſime a mortuis reſurgentẽ, glorioſiſſime triũphantẽ, nobiſq; regna cęlorũ reſerãtem ſpectarit? Hęc autẽ myſteria omnia, imaginũ beneficio, vnico intuitu cõtemplari valemus, cũctorum memoriã eodẽ momento recipere poſſumus. Sapien-

tissime igitur maiores nostri, ac diuino afflati spiritu visum imaginũ statuerunt, qui rudibus & ignaris non solũ opportunus, sed fere necessarius esse cognoscitur, prꝯstantioribus auté & eruditis cõmodissimus. Prꝯ cęteris enim sensibus, visus nos admonet, attentosq; red dit & detinet, diuersaq; rerũ discrimina ostẽdit. Plura etiam simul monstrat, multa breuissime in mentẽ re uocat, & hęc omnia, vt facillime, ita iucũdissime, qđ cę teri sensus prꝯstare non valent. Quo fit vt nec illos na tura æque caros habeamus. Qđ si Christianis non li ceat nec expediat signis sensilibus diuina referẽtibus vti, ne licebit quidẽ concionatorẽ de diuinis disserẽtẽ audire, nec expediet sacras literas legere, cũ æque au ribus sensibilis vox diuina mysteria referat, æque scri ptura illa significet oculis eruditorũ, vt imagines & signa rudiũ. Quãobrẽ imagines, codices vulgi esse di cũtur. Comburantur igitur cũ imaginibus euãgelia, Codices omnes sacrarũ literarum rescindantur, & ipsi cõcionatores explodantur, consentaneũ est, si cuncta sensilia signa diuinarũ rerũ monimenta cõburi debẽt. At cum in sensilibus signis magna sacramenta insti tuerit Seruator Iesus, voluerítq; illis ingentia myste ria referri, licere & expedire docuit, sensilibus sub si gnis res diuinas reprꝯsentari & adorari. Qđ profecto tam perspicuum est, vt nisi qui imbecillo, aut maligno ingenio sit, nemo ambigere possit, Qđ etiam instituto & exemplo antiquę legis confirmatur. Qua licet ima gines essent prohibitę, causis superius expositis, nõ ta men omnia signa quæ res diuinas reprꝯsentarẽt exclu

debant. Arcam enim testimonii a duobus Cherubim cōplexam summe coluerunt Hebræi in penetralibus tabernaculi & templi reconditā: Apparuitq̧ illis gloria domini, tum in caligine, tum in igne lucente in columna nubis, & sub talibus signis sensibilibus. At forte dicerent aduersarii imaginum occasione plurimos abusus fieri, ideo illas tollendas esse: quibus respondere facillimū est, Nos abusus non tueri. Nullam autem esse rem tam cōmodam & rectam, qua quisq̄ prauus abuti nequeat, ob id tamen rem probam, & vtilē non esse antiquandam, sed studium solers adhibendū vt abusus aboleantur, Sed legibus sublatis, permissa est apud Germanos vnicuiq̧ licentia delirandi, vbi se beatiorē hoc seculo quisq̧ putat, quo plures, aut magis nouas insanias excogitare valet: aut explosas reuocare, data vnicuiq̧ facultate in sensu proprio ambulandi. Nunc enim Germanis idem contigisse videatur, quod olim populo Hebræorum accidit. Qui quū essent sine principe, vnusquisq̧ faciebat quod bonum ipsi videbatur, vt liber Iudicum testatur. Qua occasione, idolatrauit Michas, & adolescens Bethlehemites, & mala plurima contigerunt in Israel. Quod & in Germania nunc pari licentia euenit, proferente vnoquoq̧ de religione, & sacris dogmatibus impune quod libet.

Quapropter isti imaginū exterminatores nō cōtēti diuos imaginū honore expoliasse, interdicūt prӕterea diuos pulsari ꝑcibus, qcq̄ a sanctissimis Heroib9 peti, aut aliquid ipsis appēsum dedicare, nominaq̧ eorum B.

cultu aliquo venerari, quasi non valeant illi a summo Deo quicq̄ impetrare, aut eos coli, Deo molestū sit, vel nobis indecorum, & superuacaneū aduocatū adhibere, qui pro nobis deprecetur: Quorū primū ꝓfiteri hominū est diuis ipsis inuidentiū, cū eos immortalitatem adeptos priuēt facultate officii apud Deū intercedēdi qđ pręstare valebāt, quū adhuc mortales essent, & nō dū felicitate fruerentur: Cuius rei sacris in literis tot habentur exempla & documēta, vt ea difficile sit enumerare. Ait enim Dn̄s ad Abimelech, vt in libro Geneseos scribitur: Quia propheta est, orabit ꝓ te & viues. Precatus est sępe Moses pro populo, Precatus Helias, precatus Iacob, Dauid & cęteri ꝓphetę, Precatus Paulus, rogauitq; sępius, vt ꝓ eo rogaretur. Precati sūt cęteri Apostoli, oēs sancti anteq̄ cōfirmarētur in gratia. Orate pro inuicē ait Iacobus, Refertissima est scriptura huiusmodi petitionū. Oratio item fiebat ab ecclesia sine intermissione ad Deū pro Petro. Quū igitur potuerint sancti viri prodesse mortalibus cū adhuc summo Deo ꝑfecta charitate iuncti non essent, cum adhuc ipsi peccare possent. profecto consentaneum est, vt hoc potiores ad aliquid impetrandū facti sint. quo iā apud ipsum plus gratia valēt. An qui in maximo vniuersorum iudicio tanti honoris futuri sunt participes, vt cū filio Dei sessuri sint iudices, nūc nō valebūt esse ꝓ nobis intercessores? Scriptū est autem dixisse Dn̄m Apostolis, Amen dico vobis, sedebitis & vos sup̄ sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel. Pręterea testatur Dominus apertissime per Hieremiam, animas

sanctorũ valere precari ꝓ superstitibus quũ ait: Si ste terint Moyses & Samuel corã me non est anima mea ad populũ istum &c.longe enim antea q̃ hęc proferret Hieremias,ambo,& magno inter ipsos interuallo e vi ta decesserant: qđ ipsum ꝑ Baruc cõfirmatur his ver bis:Audi dñe nunc orationẽ mortuoꝶ Israel: Et si em̃ beati cum iã ad patriã peruenerint, sibi ad maiora cõ sequenda promereri nõ possint,non tamẽ iccirco facul tate carent,iis qui adhuc peregrinant̃ opitulãdi, quasi manũ adiutricẽ porrigendo ad eã adipiscendã, sed qd longius testimonia perquirimus,quũ Paulũ Apostolũ habeamus testẽ tam proprium,& tonitrui filium,Qui Paulus sic ad Romanos scribit. Christus Iesus q mor tuus est, immo qui & resurrexit, q est ad dexterã Dei, qui etiã interpellat pro nobis &c. Et ipse Ioannes Apo stolus in epistola prima. Si quis peccauerit aduocatũ habemus apud Patrem Iesum Christum iustum &c. Si enim Christus in cęlis interpellat pro nobis, si ad uocatum agit,qđ intelligi non potest,nisi inquantum homo glorificatus,efficitur,cum in eo nec summa be atitudo,nec glorificatio tollat,quin interpellãre,& de precari possit ꝓ nobis, vt multo minus beatitudo aut gloria impediat sanctos iã vita functos, quin ꝓ nobis, vt viuentes valebant,sic nunc vita functi interpellare, & deprecari possint.Sed licet nõ alio egeam⁹ testimo nio,aut argumento ad hanc rem comprobandam, cũ hoc sit validissimum,attamen plurima exempla citari possent sanctorum patrum,qui Angelis& beatissimis spiritibus supplicarũt. Adorauit Patriarcha Abraam

sępe angelos ad se venientes, Adorauit Iacob ac Loth, & cęteri patres. Iniquũ igitur est nos ꝓhiberi venerari, & supplicare angelis, & animabus felicissimis, vt pro nobis intercedãt, quos, etsi condonaretur hęreticis nihil opis pręstare nobis posse, qđ tamẽ ipsi nullo testimonio sacrarũ literarũ cõprobare possunt: Attamẽ illa humilis supplicatio nostra, qua misericordem & clemẽtissimũ Deũ pulsaremus, illis interpellatis, vt aduocatum agerẽt, omnino acceptior reddi creatori videretur, q̃ si ipsi arrogãter absq; internũcio obsecraremus. Non em̃ inuidus est omnipotens, vt nolit amicos suos honorari, quos ipse honore & gloria sublimes effecit, teste scriptura. Nimis honorati sũt amici tui Deus, nimis cõfortatus est principatus eorũ. Et Christ9 in euãgelio, qui mihi ministrauerit honorificabit eum pater meus. Nõ igitur tollẽda est sanctoꝝ deprecatio, quasi nõ valeãt nobis suffragari, aut id Deo futurũ sit ingratũ atq; molestũ. Pręterea refert scriptura multis in locis angelos missos esse ad hoĩes iuuãdos, cõplurib9 in negociis, sunt em̃ administratorii spũs, teste Paulo & psalmorũ oraculo. Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in om̃ibus viis tuis. E custodia liberati sũt apostoli in Hierusalẽ: Petrus e carcere & cathena Herodis angeli ministerio, Missi sunt angeli ad Deiparã virginẽ, ad Ioseph dei sponsum: ad Christũ Iesum sæpe, vt illi ministrarent, vt eum consolarentur, imminente mortis tempore, ad eius tumulum postq̃ reuixerat testantes resurrexisse. Item ad Abraam, ad Loth, ad Iacob, ad Balaam, ad Thobiam, & alios patres & ad

sternendum populos. Nam quemadmodũ Deus om̃ipotens cum posset sine ministris & mediis erga mortales cuncta perficere, vt plurimũ tamen pro sua maiestate vsus est angelorum ministerio, sic par est eisdẽ internunciis, & intercessoribus maiestatem diuinam a mortalibus exorari. Cum igitur valeant felicissimi spiritus multa peragere erga nos, ita volente optimo Deo, & in his quæ ad hanc mortalem vitam pertinẽt: consentaneum est, & efficacius posse ad ea quæ ad vitam æternam consequendam spectant. Q̃ꝫ si suffragari possunt, commodissimũ profecto est, & illos rogare ne nos officio suo destitutos relinquant. Nec superuacaneum esse potest illos intercessores inuocare, ꝓpter ea ꝙ Christus Iesus vnus sit mediator Dei & hominũ solusq; valeat intercedere pro nobis, cum ei nihil detrahamus, sed ipsum primum obsecremus, dum testes maiestatis illius, & quasi membra & certe seruos cõprecamur, & apud ipsum aduocatos adhibemus, velut indigni nobis visi qui sine intercessore conspectum eius adeamus. Respicit enim pientissimus Iesus optimus Maximus Deus piarũ mẽtiũ nostrarũ cõsiliũ quum sanctos veneramur, quum illis obsecramus, quũ honoribus prosequimur: atq; intelligit hæc obsequia om̃ia, nos illis, ipsius gratia pręstare, in ipsumq; om̃ia referre, non audentes sine aduocato, sine intercessore grato & accepto, conscientia nostræ miserię cõuenire tantã maiestatem. Sed furiosi hominis rabies expleri nunq̃ potuisset mortalium perturbatione, nisi etiam cælicolis bellum indixisset; quos mauult blasphemari

q̃ laudari, opprobriis & conuiciis, q̃ honoribus affici. Proh nefas horrendum dictu, inexpiabile auditu, cogitatu execrandum, quales, q̃ nefarias, q̃ inauditas blasphemias iactat in sanctos omnes, in ipsam Dei param perpetuo virginem, gratia redundantem, cel-siorem omnibus angelis, sublimiorem cunctis creaturis: cuius laudes nulla lingua digne attingere valet: quæ prætermittenda censeo, cum absq; scelere, sine piaculo ne referri quidem possint. Tam scelesta eñ sunt, tam impia, tam horrenda, vt ea etiam ad refellẽdum proferre turpe fore videatur. Sed cum talia sint, tamen ferenda quoquomodo videri possunt, si conferantur cum iis, quæ de sacrarissimæ Eucharistiæ sacrificio lattrare non formidat. Bone Deus, q̃ mitis, q̃ patiens es, qui ferre potes vipereum os virulentissimæ furiæ, tantas, tam inauditas, tam ingentes, tã inexcogitatas prius blasphemias in te iactare, In sacramẽtum illud supremum, quod angeli admirantur & adorant, dæmones contremiscunt: in præcipuum illud sacrificium, sub quo puer tuus Christus Iesus velãte specie integer tegitur, nec mox verba proferentem torto fulmine dissipas & absumis: Sed iudicia tua abyssus multa. Ego certe blasphemias referre nec ausim nec possim. Vix enim audire sustinui, quas etiam Germanice conscripsit, vt magis apud vulgus propagarentur. Quas ab eruditis probari nõ posse agnoscit. Non enim tam stupidus est, quin percipiat, q̃ fallacia, q̃q; absona doceat, Sed satis habet imperitam multitudinem iam commotam infatuare,

& quibusdam sciolis scrupũ saltem iniicere: qđ circui tu verborũ & ambagibus a ꝓposito deflectens se asse cuturum esse confidit:fere enim quũ pessima queq; dis pergit,statim a ꝓposito,quasi iã demonstrauerit, decli nat:& se ad alia exaggeranda cõuertit scripturarũ te stimonia,nihil tamẽ ad rem faciẽtia inaniter infarciẽs, vt verborum copia tenebras offundat eoꝝ mentibus, quos prestigiis suis fascinare proposuit.Qđ deprehen ditur, cũ in omnibus libellis eius, tum in his maxime in quibus turpissima,& perniciosissima conatur, vt in blasphemo illo sermone, quem aduersus sacratissimũ canonem misse diuulgauit.

Sed quo tam atrociter inuehitur in sacerdotes rem diuinã illis sacratissimis verbis peragentes? quos be stias,asinos,porcos,fatuos, scelestos, passim appellat, & omnibus aliis cõuiciis & probris insectatur,& papi stas per contumeliam vocat more suo semꝑ venenatas sagittas suas dirigens ad scopum,cunctis notissimum oppugnãdum? q̃q̃ hoc in loco tã impudẽter se ac stul te gerit,vt facile prodat impiũ desiderium calumnian di:cũ ea calumnia nihilo magis ad papistas(vt ipse lo quitur)hoc est ad catholicos Christianos pertineat q̃ ad cæteros,qui christianã religionẽ vtcũq; retinuerũt. Omnes enim Christiani sacerdotes,tam schismatici q̃ hæretici qui Pont.Maximũ nõ agnoscũt,nec illi obœ diunt,eodẽ ritu,quãtũ ad ea,quæ ad substantiam sacri ficii attinent,rẽ diuinam peragunt,& missas celebrãt: quo & catholici,qui ab eo papiste nũcupantur. Qđ in primis attestatur,tũ missa a magno Basilio edita,tum C

& illa Ioannis Chrysostomi qua greci nunc vtūtur. pariter & illa Armeniorū, Maronitarū, Caldaica lingua conscripta. Preterea Iacobitarū, Abbascinorū, & cæterorū id genus propriis Patriarchis parētiū: ipse tamen ita execratur missarū sacrificiū, vt non vereatur sacrilego ore dicere, Sathanā ipsum, eū ritū adinuenisse, nullamq; blasphemiā a condito orbe huic cōparandam a quocūq; impio fuisse prolatā: detestabiliusq; lōge esse hoc sacrificii genus vitulis aureis, quos erexit Hieroboam Rex Israel populo adorādos: maledictosq; & pditos Idolatras esse, quotquot eo more sacrificant, nullūq; scelus, cū hoc piaculo cōferri posse, lōge plus abominādo, q̄ omnia lupanaria, cūcta adulteria, homicidia, furta, & latrocinia: & hec oīa potius esse ferēda q̄ missarum sacratissimarū vsum. Itaq; penitus exterminādū esse & abolēdū: Cōuersusq; ad eos q Rēpu. administrāt, illis seuerissimū diuinū iudiciū cōminat, nisi ef fecerint, vt hec summa blasphemia prorsus tollat, e ciuitatibus qbus prefecti sunt: quo etiā in sermone homo mēdacissimus, ad maiorē cōcitandā inuidiā, fabulā prorsus inanē a se impudentissime confictā narrat: ab illis autem quos ea calumnia criminatur, ne cogitatam quidem, fratres videlicet minores magnum auri pondus Pont. Maximo dedisse, vt eis permitteret in catalogo sanctorum, qui in canone recensentur, Idolum suum, (sic enim sanctum Frācíscum per derisum appellat) recensere: sed nefarii hominis malignitas, versutia, & impietas tam clare patet hoc in sermone, verbis singulis, vt sit admirandum posse quenq̄ qui il

lum audierit, aut legerit, de ipſius fraudibus & ſumma iniquitate dubitare, vſq; adeo in ſingulis verbis ſceleſtiſſime nugatur, omnia carpit atq; detorquet & ſic eludit, vt nō cōcionator diſertus, ſed puer ſophiſmatibus, & captiūculis ineptiēs eſſe videatur. Tāta autem malignitate & impietate omnia profert, vt neſciā quo modo ſe potuerint cōtinere audiētes ſi modo pias, vel ſaltem ſanas habebant aures, quin mox facto impetu e ſuggeſtu deiicerent, & blaſphemantem, manibus & dentibus dilacerarent: quibus blaſphemiis importunū & indigniſſimū eſſet quicq̄ reſpondere, Tū quia nimis friuola & inepta ſunt, quæ in mediū adducit, vt nec dignus ſit, (quemadmodū Hieronymus de Eluidio dixit) vt in eis vincatur, Tū ne detur eidem occaſio rurſus magis ac magis blaſphemādi. Vt enim vetuit, q̄d in libro Regū habetur, Ezechias Rex Iudæ, ne quicq̄ reſponderetur a populo Hieruſalem, impio & blaſphemo Rapſaci Regis Aſſyriorum Senacherib duci, ſed tacere iuſſit, auditis eius blaſphemiis, ne magis ille blaſphemaret: ita in his infandiſſimis cum impiiſſimo videtur eſſe agēdum. Exclamat tamen ipſe, vociferatq; tanta contentione, eo in ſermone, ſperans ſaltem ſtrepitu inanium verborum perſuadere poſſe: vt circulatorem quendam, & pharmacopolam, ſua pſeudoantidota, magna voce, & prædicatione venditantem, & garrulantē videre, & audire, tibi videaris potiuſq̄ doctorem concionantem.

De votis autē nūcupatis, quibus hoīes omnipotēti Deo ſe ſpōte aſtringūt, quę ſceleſtimus homo penitus D

sustulit, non erit alienũ aliqua commemorare, cum de iis liceat, ore non polluto disserere. Quo in loco illud primũ me vehementer admirari profiteor, hoc tam impudenti, & turpi dogmate a Martino ꝓnũciato, quẽq̃ fuisse paulo modo prudentiorẽ qui de ipsius perfidia, furoreq; & impietate posset dubitare. Tollit enim procul dubio omnem conuictum humanũ, omnem vitam politicam, omnia commercia, qui pollicitis stari non vult, qui fidem & promissa non obstringere cõfirmat, qui decernit illa negligẽda esse & infringẽda, quæ nõ tm̃ hominibus sed & oĩpotẽti Deo castissime religiosissimeq; promissa sunt. Vel cogitare profecto difficillimũ est, qua saltem apparenti ratione, quove testimonio scripturarum ductus Martinus tam execrandum scelus pronũciare sustinuerit, prorsus aduersum sacris literis, etiã si illi permitteretur illas vt luberet distorquere. Scripturę nãq; tã expresse suadent vouere, pręcipiũtq; cõcepta vota persoluere, vt calumniæ nullus locus relinquatur. Vouete, inquit Psalmus, & reddite domino deo vestro vota vestra. Et rursus. Vota mea domino reddã in conspectu omnis populi eius. Et iterum. Reddã tibi vota mea, quæ distinxerũt labia mea. Et illud in Numeris. Si quis virorũ votũ vouerit dño non faciet irritũ verbũ suũ. Et illud Deuter. Cum voueris domino non tardabis reddere, quia requiret illud dominus, et si moratus fueris reputabitur tibi in peccatum: Si nolueris polliceri absq; peccato eris: quod autem semel egressum est de labiis tuis obseruabis, & facies sicut promisisti: & propria voluntate & ore tuo

locutus es domino deo tuo. Quid apertiꝰ dici posset? Et illud Ecclesiast. Si qd vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Quodcunq; igitur voueris, redde: Multoq; melius est non vouere, q̃ post votum promissa non reddere. Hęc testimonia tam expressa, tam explicita sunt, vt cauillationi nullum locum relinquant, nec glossam aut interpretationem patiantur. Referunt & sacræ literæ plurima exempla sanctorum, qui vota conceperũt, ac illa persoluerunt. Vouit Iacob cũ peregrinaretur se decimas oblaturũ domino, & pręstitit. Concepto voto populus Israel, qui antea fuerat profligatus a Rege Harad Cananei, victoriam consecutus est, & vrbes vt promiserat, deleuit. Vouit Iephte dux populi & profligauit populũ Amon, & filiæ vnigenitę fecit sicut vouerat. Vouit vxor Alchanę si conciperet filiũ cõsecraturam se eum domino, cõcepit Samuelem & tradidit domino. Permisit Dauid Absalon recedere a se, vt vota quę concepisse dixerat, redderet domino: Vouerũt vectores cũ Iona ex Tharsis ciuitate profecti, vouit & ipse cũ a Ceto deuoratus esset in ventre eius. Vouebãt Nazarei quũ se consecrabant domino. Plurimę leges institutæ sunt in scriptura, quę de votis mentionẽ faciũt: Clamat Prouerbioꝝ author: Victimas Deo voui, hodie reddidi. Et rursus. Ruina est homini vota retractare. Meminit votorum Esaias, Hieremias, Nahum, Malachias, & scriptura passim de votis agit ac loquitur. Attamen hic egregius scripturarum cultor, qui nihil recipiẽdum pręter eas censet scripturas, easdéq;

patentes & claras esse prędicat, qui glossas omnes & interpretationes sanctorũ reiicit, aduersus hęc euiden tissima testimonia scripturarum quæ neq; ad iudicia, neq; ad cęrimonias pertinent imperiosissime vota infringit, nulla scriptura nixus, sed sola Luciferi authori tate cõfirmatus. Itaq; concionator pręcipuus diuinæ legis, libertatisq; Christianæ assertor, vt Christianos oĩno liberos reddat, a votorũ vinculo absoluit. Immo vero vt magis ꝑsuaderet qđ sermone docuit, ope inter primos ipse perfecit. ne minꝰ exẽplo doceret q̃ verbo. Abiectis nãq; votis solẽnibus, quibus obstringebatur institutisq; viuẽdi, in quibus tot annis ꝓfessus vixerat, abnegatoq; Augustino patre, qnimo abnegato Christo (Christũ em̃ abnegat, qui ei solẽniter ꝓmissa, nõ affectu aliquo victus, nec inscitia abductus, sed sciens acvolẽs impudẽter abnegat reddere, & fidẽ ꝑfringit) vxorẽ duxit pulcher maritus cęlibatui astrictus. Et vt sceleris nihil relinq̃ret, pariter astrictã voto castitatis, virginẽ qppe sacratã duxit, ne solus incestaret? Quasi veritus ne si ipse sacratus ꝓfanã cõtingeret pollueret. Nũ igitur hic, verus Israelita cẽsendus est in quo dolus nõ sit? An iuxta redẽptoris nostri documẽtũ, ex fructibus ipsiꝰ existimãdus? Stupesco referẽs turpissima scelera q̃ tibi Erasme lõge notiora sunt q̃ mihi, q Germaniã incolis, in qua his nouis ritibus Plutoni sacrificatur, in qua perfractis claustris, profanatis cœnobiis sacrarũ virginũ, & virorũ cõtinẽtiã, ac cęlibatũ professorum, quasi reseratis ergastulis seruorũ, pollui, libidinari, scortari, incestari ꝑmisit, imo vero persuasit, præ-

textuq; nuptiarũ & cõiugii.ſtupris, & inceſtibus ſacrilegiũ cõiũxit. Quiſq̃ ne niſi om̃ino a religiõe auerſus, a ſenſu rationis deiectus fuerit, tãtã indignitatẽ ferre poſſet? Quis tã barbarus eſt, tã ferus, tã vitiis omnib9 obrutus, q hęc ꝓbare poſſit? Gentiles certe tale piaculũ nequaq̃ pertuliſſent. Neq; em̃ ignoramus q̃ ſæuas olim pœnas virgines veſtales dabant apud Romanos, cũ violatę pudicitiæ cõuincerẽtur: Chriſtiani tamẽ apud Germanos palã & ſolẽniter, hęc fieri permittũt & faciunt, ſi tamen Chriſtiani ſunt cenſendi, qui a catholica eccleſia defecere, & non potius hęretici perditiſſimi, gloriæ Chriſti impudenter illudentes. Hic ego non video turpis Lutheri libido quem colorem valeat huic flagitio prætẽdere, quã ſtropham in excuſationem reperire. Nam quod nonnulli aiunt, a Luthero vota diſſolui ac tolli propterea ꝙ incaute nuncupata fuiſſe exiſtimet, cum rem factu impoſſibilem, & quam nec ſeruare iis qui ſe votis aſtringunt expediat, ſuſcipiant. Quid abſurdius dici poteſt? o ſordes, o cœnum, o fœtidiſſimum lutum. Ergo ne ſalaciſſima bellua ſeruare continentiam, colere pudicitiam tibi non difficile modo, ſed impoſſibile videtur, minimeq; expedire? At Hieremiæ & Ezechieli prophetis, Ioanni Baptiſtæ, Ioãni & Iacobo Apoſtolis virginitate inſignibus, Pauloq; cæteriſq; Apoſtolis, poſtq̃ ad Apoſtolatũ vocati ſunt, Mariæ virgini Deiparæ, ſanctiſſimo eius Ioſeph ſponſo, qui perpetuo pudicitiã coluit (vt teſtatur Hieronymus) Chriſto & ſpiritui ſancto viſũ poſſibile, viſũ expedire. Si em̃ cõti,

nenter viuere, cęlibem vitam ducere impossibile esset, non ea verbo & exemplo suasissent, nunq̃ tãtũ laudassent, & comprobassent. Sed profecto quemadmodum suibus difficillimũ est in cœno nõ volutari, ita Lutheranis, libidinibus non coinquinari. Vt enim testatur Hieronymus, Apud hæreticos non sunt virgines, perraroq; hæretici sunt casti, vtpote qui sint voluptuosi, caupones, mendaces, arrogantes & hypocritæ. At inauditum est post natam religionem Christianam, vt quisq̃ sacratus presbyter, aut episcopus vxorem duceret, nec id vnq̃ permissum non dico catholicis, sed ne schismaticis quidẽ, aut hæreticis: neq; de hoc vnq̃ fuit apud Christianos qualescunq; fuerint, controuersia: & si nõnulli post vxorẽ ductã sacerdotiis sacris initiabãtur: At qui sacerdotibus cæteris castitatis voto solenniter obligatis nuptias permittit, hunc credibile est breui etiam maritis libellum repudii concessurum, cũ pari ratione vtrũq; licere confiteri debeat. Si enim fas est qui se ad cęlibatum obligauit, hunc vxorem ducere, cur nefas videatur matrimoniũ qui contraxerit dissoluere: nisi forte turpius est vxori q̃ Deo fidem datam non præstare? Sed quid de cæteris votis dicetur, quibus pariter absoluit strenuos milites suos apostatas? Contendet ne cętera quoq; esse impossibilia? obœdire præpositis, abrenunciare bonis, paupertate gaudere, ac in cõmune viuere? his enim trib9 votis potissimũ obstringuntur, qui religiosi nũcupãtur: qui se in famulatum perpetuum Domini Iesu dediderunt.

E At consentaneum erat, vt qui vniuersa opera bona

euertit, is votorum quoq; obseruationes exploderet. Si enim sola fide iusti, hoc est Deo grati & accepti reddũtur homines, operaq; nihil pertinent ad felicitatẽ æternam adipiscendam, vt profitetur hęreticus, cõsequens est, vt vota reddere sit superuacuũ, cũ operibus ea persoluantur. Quod fallax autem hoc dogma sit, atq; impiũ quod tãtũ fidei tribuit, vt opera tollat, perspicuũ fiet cuiq; volenti veritatem indagare, tum ratione, tum sacrarum literarum accurata lectione, diligentiq; earũ collatione. Sed profecto par erat, qui populos & ignobile vulgus viuendi licentia, & legum abolitione sibi allicere statuerat, is hoc in primis dogma proferret atq; doceret, cum actiones studiosę nõ sine labore, nec sine conatu perfici possint, & lucta quadam rationis cum sensu & carne, vt testatur Paulus dicens: Sentio aliam legem scriptam in membris meis repugnãtem legi mentis meæ. Itaq; rectas operationes graues esse, & laboriosas post erratum primi parentis ipsa natura docet ob peccati fomitem in carne nobis coniuncta, contractum, & rebellionem sensus a ratione inde secretam. Quo fit, vt ipsę permolestæ sint, Cõtraria autem hoc est sensus oblectantia, dulcia & iocunda quæ largiter hoc dogmate permitti manifestum est. Si enim ad iustificandum interiorem hominem, vel ad illum conseruãdum in adepta iustitia, aut ad illam augmẽtandam nullum opus bonum requiritur, efficitur, vt qui fide semel iustificatus fuerit, nullo opere contrario, quantũcũq; prauum sit, modo a fide non deciderit, iniustus reddi possit, aut iustitia illius imminui.

Stante enim fide, quæ sola iustificat, nulla operatio a iustitia illũ excludere poterit. Etsi enim ad subigendũ exteriorem hominem interiori, & carnem spiritui, operatio quoquomodo requiratur (vt hęreticus asserit) Hoc enim tm̃ de operibus fatetur, vt aliquid habeat quo confugiat, victus tot & tam expressis sacrarum literarum testimoniis, quæ fructum operũ testantur, & recte agere suadent, & præcipiũt: scilicet, ne omnino aduersantia illis docere videatur. Tamen quum interior homo, nec actionibus iustus reddi possit, nec ab illis iuuari valeat, q̃uis in fide peractę fuerint, efficitur, nec quibuscũq; prauis operibus cum illa tm̃ ad exteriorem hominem per ipsum pertineant, Iustitia interior aboleri, aut labefactari possit, modo idem in fide persistat: ex qua sola iustificatio procedit. Hoc igitur dogmate constituitur, omnes cupiditates, omnia sensuũ oblectaměta, & affectibus cõsentanea peragi posse absq; iactura æternæ felicitatis: nullũq; opus probatum requiri ad eam consequẽdam; Neq; etiam illa quæ ad ipsorum præceptorũ obseruationem attineãt. Nam & ipsa pręcepta ait, non esse tradita vt perficiãtur cum perfici nõ possint. Quod probat: exẽplo cõcupiscentię, de qua dictũ est: Non cõcupisces. Hoc enim nemině adimplere posse ait: cũ omnis homo necessario concupiscat. Quasi vero pręceptũ illud ad primos motus cõcupiscentię, qui nobis naturales sunt, cohibẽdos, pertineat, & nõ potius ne deliberata voluntas cõcupiscẽtię turpitudini cõsentiat. Manifestũ est em̃ pręcepto illo, non omnem concupiscentiã interdictã esse.

Nam concupiscit etiã spiritus aduersus carnem. Teste Apostolo: Sed concupiscentiã tm̃ rei vetitę prohiberi cũ consensu voluntatis. Attamen ipse per summũ mẽdacium aliud sentiens dicit, data fuisse pręcepta solũ vt homo ex iis agnoscat imbecillitatem suã, cũ videat se imparem esse eorum obseruationi quibus obstringitur, & ob eam rem ad promissa pręmia legis accedere non audeat, sed ad Iesum confugiat, in quo promittitur gratia, pax, iustitia, libertas, & omnia, quę habebis si credes, carebis: si non credes, hęc ille. Pręclara profecto theologia, & pia hęc esse videtur, quę docet hominẽ agnoscere debilitatem suę virtutis, & q̃ infirma sint omnia sua opera, & in Christo prorsus confidere. Examinãdũ tamẽ diligẽtius est, quã vim habeat hæc oratio, & quid ex hoc decreto cõsequatur, ne falsa speciẽ pietatis decipiamur.

Manifestũ est autẽ hinc primũ effici, Deũ iniustissimũ esse, cũ nobis pręcepta tradiderit, quę seruari a nobis nõ possunt, & tamẽ ob eorũ trãsgressionẽ sumat pœnas. Legem cõdiderit, ad quã obseruandã nullã nobis dederit facultatẽ. Quod tã absurdũ est, vt nihil magis absonũ dici posse videatur. Pręterea statuit nobis licere Epicuream vitam ducere, modo in fide Christi maneamus. Siquidem sanguine Christi nos ita lotos & iustificatos esse tradit, vt nulla opera bona requirãtur ad felicitatem assequendã. Ex quo sequitur, vt nec in præceptis seruandis elaborandum sit, tum quia superuacanea ad gratiã & gloriam sunt opera, tũ quia a nobis obseruari non possunt, nec vt supra tactũ est, F

a prauis operibus abstinendum,cum officere ipsa iusti tiæ interiori non valeant,modo maneat fides,quæ per sistere potest cũ quibuscunq; operibus prauis. Nõ eñ repugnat hominẽ firmiter credere,& tamen deprauatissime viuere,& ad hunc modũ pręstantissimus cõcionator,glorię Christi studiosus Lutherus,Epicurum in Christo reuixisse, eundemq; religionem placitis illius conformẽ cõdidisse statuit, cum omnia bona opera exterminet,& mala omnia permittat, modo in fide constanter perseueretur: cui soli omnes iustificandi rationes tribuit.Si enim bonis operibus,qualiacũq; fuerint ad interiorem iustitiam nihil accedere potest,profecto ne pessimis quidẽ aliquid perire valeat: Quapropter nihil prohibebit scelestissimũ hominem, moribusq; deprauatissimũ perfectum Christianum dici & esse: Cũ nihil impediat quo minus hic idem perfecte credat, & assentiat dogmatibus Christianis:nec solũ in Christo fidat, sed etiam stulte profiteatur, non posse vllis prauis operibus impediri ab æterna felicitate consequenda:cum Christus in ara crucis occubuerit pro cunctis in eum credentibus & confidentibus,hisq; nominibus religio Christiana cõmendabitur. Primũ ꝙ profligatissimi homines in ea perfecti esse possint, & deinde,ꝙ ansam mortalibus præstet, vt ex probis improbi euadant,potius q̃ vt ex prauis boni fiãt:cum fuerit persuasum sola credulitate & confidentia, nullo alio labore vel negocio homines & iustos effici, & in iustitia persistere,& felicitatem æternam assequi valere.

G Sed cum hæreticus tot sententiis tũ euangelii, tum

doctoris gentiũ inculcatis ad fidem extollendam, ait, Fide homines iustificari non ex operibus propriis: si quis eum percunctetur, nũquid putet se magna & noua prędicare, an ab omnibus confessa & cõmunia, dicturum esse puto, se recondita & abstrusa aperuisse, q tam magnifice loquitur, & arroganter se iactat, quasi magnũ arcanum e tenebris eruisset, cum interim nemo sit in fide catholica mediocriter eruditus, qui hoc ignoret, aut nesciat, sine fide, neminem adultum cõmuni lege Deo placere posse, & hanc primã esse ianuã accedendi ad ipsum summũ opificẽ, qua occlusa ad Deũ perueniri nequeat (vt Paulus ait) Accedẽtem ad Deũ oportet credere, quia est, & inquirentibus se remunerator sit &c. Nemo prӕterea est catholicę religionis documentis institutus, quin fateatur sola fide hominẽ iustificari posse, quinimmo etiam sine fide prӕuia, siue fidei actu, de qua agit Martinus, qui habitus negat, per omnipotentiã Dei, vt fit in infantibus baptizatis: etiã si constet semel iustificatum fide, non posse in iustitia persistere absq; operibus bonis & obseruantia saltem pręceptorum. Quicunq; enim initiatus sacris Christi, stolaq; illa mundissima & candida superindutus; ex aqua renatus fuerit & spiritu sancto, ad legem Christi seruandam obstringitur, Dominus enim Iesus perquirenti, quid sibi agendum esset ad vitam consequẽdam, Respondit: Vis saluus fieri? serua mandata. Gratię igitur semel acceptę cooperari debet qui illam acceperit, & probari debet fides saltem in obseruatione mandatorum. Nam exercendum est talentum acceptum, ne

gociandumq; circa ipsum,& ędificandū supra iactum fundamentum,vti vndiq; resonat euangeliū, & vniuersa Pauli doctrina, & cæterorū apostolorum docet. At si quis semel iustificat⁹ fide viua anteaq̄ aliquod opus agere potuisset e vita decederet,vel eo momēto quo iustificatus esset,certum est illum sine vllo opere futurū æternæ felicitatis participē,merito Iesu Christi,cui adhęsit, & innixus fuit sola fide: nec quicq̄ aliud volunt omnes illę sententię sacrarum literarū,quas hęreticus allegauit ad fidē extollendam, vt opera deprimeret, q̄ sola fide hominē iustificari posse: nullis autē operibus probis,etiā si ab heroicis virtutibus fuissent profectę. Neq; cunctoꝝ pręceptorum legis obseruatione,sine fide queq̄ iustificari posse,Potissimū aūt legis Mosaicæ quorum præcepta Iudęi ad Christū conuersi,tanti faciebant:vt putarent vitam æternā neminē assequi posse,nisi eorū obseruatione:quapropter gentiles ad Christum cōuersos pariter contemnebāt,eo q̄ illa non pficerēt:quos Paulus Apostolus plurimis verbis epistola ad Romanos castigat,docēs,nō ex operibus iustificari hominē,sed fide in primis, & gratia data per Iesum Christū.Et aliis locis declarat,opera illius legis iā nec necessaria,nec opportuna esse effecta.Q̄d aūt quisq̄ in iustitia accepta persistere valeat,sola fide,nullis operibus,saltē pręceptoꝝ peractis, hoc est absq; eo q̄ præcepta adimpleantur, nullo scripturæ testimonio probari potest, cum oppositam sententiam omnes scripturæ confirment:opera videlicet requiri, in eo qui facultatem habet illa perficiēdi,q̄uis quilibet catholicus in

ſacris literis paulomodo eruditior agnoſcat,& confi-
teat̃,actionibus noſtris quãtũuis laudabilibus,ſtudio-
ſis,& pfectis pręmiũ ęternę felicitatis nullo pacto cõ-
uenire aut deberi ex cõdigno:hoc eſt ex natura earũ &
bonitate.Neq; enim mereri valẽt tãtũ pręmiũ,vt Pau-
lus teſtatur dicẽs : Non ſunt cõdignę paſſiones huius
tẽporis ad futurã gloriã,quę reuelabit̃ in nobis. Illud
enim tam magnũ,tã diuinũ, tã ſublime eſt pręmiũ, vt
ipſum nulla actione humana cõſequi,attingere,aut ſal
tem mereri valeamus,nõ ipſa fide, & ſi tã viua eſſet,vt
mõtes e loco trãſferret,nullo ope,etiã ſi aĩa ꝓpter Chri
ſtum profunderetur, nõ amore, etiãſi tam inflammati
eſſemus,vt ardore ipſo erga diuinam bonitatem con-
flagraremus:oẽm quippe virtutẽ humanã,oẽm facul-
tatẽ,omne opus trãſcendit:humana enim facultate ad
illud anhelare tñ,illud amare & deſiderare poſſumus
vltra progredi non valemus:Iuxta illud:Nõ eſt volen
tis neq; currẽtis,ſed Dei miſerẽtis.Quid.n.ꝓficiſci po
teſt ab humana imbecillitate? Quid p̃ſtare valet in cre
atoris obſequiũ homũcio? & ſi innocẽtiſſimus & ſan-
ctiſſimus,atq; mũditia & intelligẽtia, bonę volũtatis
affectu,& operãdi indefeſſa pſeuerãtia par angelis eſ-
ſet,ſimulq; ardẽti charitate flagraret:vt vel ꝓ ſolo be-
neficio creatiõis erga illũ beneficẽtiſſimũ parẽtẽ gra-
tus eſſe poſſit? Quã.n.gratiã referre poſſum9, q eius
dono viuimus,hac luce,& tot cõmodis vitę pfruimur?
Cui9 beneficia ſi in nos vel vno momẽto ceſſarẽt mox
deficeremus,& in nihilũ redigeremur, queãdmodũ ex
nihilo cõditi ſumus:inedia abſumeremur, niſi nos ale-

ret: nuditate periremus, nisi nos vestiret: ab aduersa-riis potestatibus obrueremur, nisi nos defenderet: mutua pugna conciderenmus, nisi nos ipse gubernaret: inscitia periclitaremur, nisi nos ipse illustraret: mœrore atq; ægritudine conficeremur, nisi nos consolaretur. Cum autẽ hęc tot tantaq; sint, tamq; ingentia beneficia, perspicuũ fit, mortales non valere quibuscũq; officiis illa vel minima ex parte promereri. Neq; vllo pacto pro illis gratias referre, tãtũ abest vt operibus nostris mereri summũ illud bonũ valeamus, aut illã immortalem gloriã assequi, qua illius increatę lucis participes efficiamur felicitateq; perfruamur, quã (vt verbis Apostoli vtar) nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit. Illud enĩ maximũ & æternũ bonum sola liberalitate munificẽtissimi principis Opt. Max. dono recipit, nõ tãq̃ opib9 nostris debitũ, sed ex sola gratia & bonitate ipsius tributũ, qua ad illud recipiẽdũ cõditi fuimus idonei. At deinde redditi incapaces ob lęsam maiestatẽ a primo parẽte, cui9 criminis in filios propagati & trãsfusi cũ rei essem9 effecti, beneficio piẽtissimi redẽptoris Iesu Christi, crimine abolito restituti sumus in gratiã. Ipse enĩ ꝑ nobis debitũ soluit, & sanguine ꝓprio sordes detersit nostras, illudq; recipiemus fide gratiaq; ei9 iustificati, nisi prauis opibus nostris illi obsistam9, ꝓceptis nõ obtẽperãtes, quoꝝ obseruationi, & operũ nostroꝝ labori ad maiorẽ munificẽtiã cõstituit etiã ꝓmiũ, quasi illis esset debitũ, statuẽs, vt quo q̃sq; maiori conatu ꝑegerit ea quę debet, atq; plus cooꝑat9 fuerit gratię quã accepit: sine

quà opera quęcunq; inania essent & mortua, eo illi cu mulatius donũ illud largiretur, quasi dono superaddi derit pręmiũ. Hæc enim opera expetere videtur, tum ne in vanum gratiam recepisse videamur, tum qa par est, vt bonis operibus exerceamur, & ad illud bonũ co nemur, operibusq; cõprobemus nos illi esse subiectos. Assequimur igitur æternam fęlicitatem quandoq; fi de tãtũ & gratia: sæpius autem operibus præceptorũ in gratia perfectis: non quia ex lege iustitię illis debea tur felicitas, quæ longe cuncta illa superat ac excellit, sed ex lege misericordię & gratię, qua statuit summus Deus, præmiũ illud se daturum iis qui cooperati fue rint, & legem ac præcepta sua seruauerint: qui neminẽ cõmuni lege illius triumphi & glorię vult esse parti cipem, qui si modo per ætatẽ & tẽpus facultas adsit ad illud assequendum, non fuerit enixus. Iuxta illud, Nõ coronabitur nisi qui legitime certauerit: & aliud, Regnũ cælorum vim patitur, & violenti rapiũt illud. Quibus aũt abest facultas, modo non adsit repugnãs voluntas, sola gratia & fides quæ datur in baptismo sunt satis: Quo baptismatis signo recipitur quisq; in familiã Christi. Iuxta illud, Qui crediderit & baptiza tus fuerit saluus erit. Quibus etiã verbis cõfirmari po test, nõ sola fide, & credẽdo hominẽ iustificari: cum ba ptisma ꝑter fidẽ expetat: qđ in actione consistit. At q bus operandi facultas adsit, eos voluit Dñs nõ somni culosos esse, non ociosos sed excitatos, industrios, & so licitos ad ipsum bonum consequẽdum. Statuit igitur Dominus illud bonum impertiri, non dormientibus

& pigris, sed vigilantibus, & laborãtibus, modo laborare valeant: qđ edocet illa parabola de virginibus fatuis & sapientibus: Quæ enim paratæ erant intrauerunt cum spõso ad nuptias, & clausa est ianua fatuis, quia imparatæ fuerunt, q̃uis oleum fidei omnes accepissent, sed extinguebantur fatuarum lampades, quia fides sine operibus emoritur: Atq; hæc quidem est vera catholicorum omniũ sententia quæ in sacris literis exprimitur.

H Par autem erat vt Lutherus diceret: nunquid illa dicentes atq; ita sentientes adorent Baal: osculentur manus proprias, qđ est summa iniquitas, & claudicent? Nunquid virtuti proprię & operibus humanis quicq̃ tribuant? An totũ merito Iesu Christi, immensęq; Dei bonitati acceptum referant? Cum hæc sententia dicat, operibus humanis nihil deberi, sed mortis dũtaxat Iesu Christi merito, nos ad felicitatem ęternam assequẽdam, factos esse idoneos, eãq; sola Dei bonitate & dono tribui, opera vero iccirco solũ requiri, quoniam ab ipso ita decretum est, qui statuit illa acceptare, modo sint cũ gratia perfecta, quasi esset illa merita. Quã tamen felicitatem, ac etiam gratiam cõdonat ex sola bonitate: Christus igitur hac sentẽtia solus nobis regna cælorum reserauit, Ad quæ nec opera legis Mosaycæ attingere potuerunt, nec opera legis euangelicę possunt, etiam si illa requirantur statuto diuino: Cuius regni ipse Christus legitimus est hęres, eo ꝙ nunq̃ incapax illius fuerit, quia peccatũ non contraxerit, eiusdemq; nos cohęredes effecit: ex filiisq; irę in filios Dei.

adoptatos transformauit. Per Christum nãq; conditi sumus, per Christum instaurati atq; redẽpti, sine Christo iustificari non valemus: Ipse operibus suis nos iustificauit, Deo conciliauit, & ęternam fęlicitatem, statuto diuino, nobis meruit: vti vaticinio Esaiæ prædictũ fuerat, Oblatus est propter peccata nostra, & liuore illius sanati sumus: Ipse solus dolores & iniquitates nostras portauit &c. In eo igitur confidimus, quum credimus ei9 meritis, opera nostra grata & accepta Deo esse posse. In ipso speramus quũ enitimur mandata illius perficere: nihil tamen in operibus nostris confidẽtes, quantum illa ex nobis sunt, sed quatenus ipse meruit, vt illa accepta, grataq; redderet, & Deus statuit tanq̃ condigna essent pręmio ea munerare, & sic quasi ex quodam pacto, & fœdere liberali opera nostra fore largissima mensura remuneranda, vltraq; meritum & condignum. Vt enim voluit dominus nos fide primũ sibi iungi, sic deinde officiis voluit esse subiectos. Sed profecto argumenta quæ affert hęreticus ad detrahẽdam operibus authoritatem, magna ex parte, & valentiora reflecti possunt, aduersus fidei iustificationẽ, quã ipse decernit. Quærerem enim ab eo, nunquid actu credendi vitam æternam mereamur? ex natura ipsius an statuto diuino pendente tantũmodo ex liberalitate & benignitate statuentis? Neq; enim diceret primum, cum illud præmium q̃d liberalissime tribuitur, nulli operi quantum est ex natura illius debeatur. Nam si quis omnibus credendis perfectissime consentiret, tamẽ nisi de9 statuisset fidẽ illius habere acceptã inanis

fuisset fides ipsius, Iuxta illud Pauli. Si fide etiam mõtes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum &c̃, Si autem fateatur, vt oportet, ex statuto, & gratia diuina & liberalitate creatoris credentibus felicitatem æternã erogari. Consequẽs est vt concedat, si statuerit Deus pręter fidem, etiã opera fidei conuenientia esse peragenda, vt illi sint pariter præstanda. Si enim dominus vtrũq; exigit, vtrũq; nos conari adimplere oportet.

I Quod autẽ dominus opera requisiuerit longe pluribus testimoniis sacrarum literarum comprobatur, q̃ ipse probet fidem requiri, quod nos non inficiamur, etsi præter fidẽ, opera quoq; expeti asseueramus. Q̃d fallax istud dogma, opera reiiciens, non est a Martino excogitatum, Sed vetus admodum & ipsis Apostolorum temporibus natũ. Ad quod potissimũ reprimendum Iacobus Apostolus epistolam suã scripsisse videtur. Ad quod refellendũ & cõfutandum, id quod primum dicam, tam efficax & apertum est, vt nihil aliud videatur esse afferendũ. Dominus enim Iesus in euangelio, quũ loquitur de illo tremendo & maximo futuro iudicio, profitetur se sententiã prolaturũ, & damnãdis nihil esse exprobraturũ, nisi q; opera pietatis non peregerint, dicit enim: Esuriui, & nõ dedistis mihi mãducare: Nudus fui, & non vestistis me &c̃. Iustos autẽ pręmio se prosecuturum, iccirco tm̃ q; opera illa impense pręstiterint. Non enim illa sunt fides, sed opera. Pręterea quid sibi volunt verba illa redemptoris, si fides tm̃ expectatur: In his duobus vniuersa lex pendet

& prophetę, videlicet dilectione dei & proximi? Non enim diligere est credere, cum credere sit intellectus opus, Dilectio autē voluntatis operatio, etsi dilectio fidem requirit, iuxta illud Augustini. Inuisa amare possumus, incognita nequaq̄. Certum autē & perspicuū est proximi dilectionē ad fidem, & credulitatē articulorum symboli pertinere non posse: exigitur ergo aliud q̄ fides. Solida enim credulitas omniū quę credenda sunt cū odio proximi persistere potest. Rursus, nonne cōprobatur opera? Cum Dominus respōdisset illi: Mandata nosti, & illa recensuit, dicēs: Nō occides, Non mœchaberis: Honora patrem tuū & matrē tuā &c. Pręterea ad quid requiritur confessio fidei ad salutem, si sola fides, quę in simplici actu credēdi consistit, ad vitā æternā assequendā sit satis? Nōne cōfessio illa quędā operatio est distincta a credulitate? Rursus, nōne ad opus pertinet illud, Si vis perfectus esse, vende omnia q̄ habes, & da pauperibus, & sequere me? Hæc enim opera sunt. Quę licet ex fide proficiscātur, tamen ab ipsa separata sunt. Ad hæc. Cur tot pręcepta sunt tradita, de eleemosyna faciēda, de orationib9, de amore mutuo, & dilectione habenda adinuicē, & aliis piis operibus, si opera sunt superuacanea? Præterea vt q̄d pręciditur ficus carens fructu plantata in vinea, tāq̄ inutilis & terram occupans, pariter & illa alia maledicitur quæ aruit, nisi ad declarandum opera requiri, cum opera fidei fructus sint? Ad hæc: quid sibi vult parabola illa de grano sinapis plātato in horto, quod creuit in plantam magnam, nisi declarare semen fidei

esse rigandũ & colẽdũ operibus, vt augescat. Rursus, cur ille paterfamilias, qui peregre profectus tradidit bona sua seruis, vt illis superlucrarentur, tam seuerus fuit erga illum qui nihil superlucratus fuerat, quem cum increpuisset vti seruũ nequam datum talẽtum ei abstulit, eũdemq́ tãq̃ inutilem in tenebras exteriores eiici iussit: cæteris qui superlucrati fuerant commendatis & peculio auctis. Prçterea si opera bona non requirantur, neq́ ad salutem, neq́ ad maiorem gloriam consequendam, frustra Apostolus Paulus qui tãtũ tribuit fidei, de operibus gloriaretur dicens: Ter virgis cçsus sum: ter naufragium pertuli: semel lapidatus sum &c. Et pluribus aliis locis, quibus actionũ suarũ mentionẽ facit. Cur prçterea diceret presbyteros docentes duplici honore dignos esse, cũ docere sit opera ri: si opera nõ requirantur, sed fides sola sufficiat. Rursus, idem Paulus inter fructus spiritus fidẽ enumerat. Non igitur ipsa solum ad spiritũ pertinet, cum & plerosq́ alios fructus recenseat a fide seiunctos. Prçterea idem ipse charitatem longe præfert fidei, cum fidem desituram prçdicet, charitatem autem futuram perpetuã. Si quis enim omnia loca quibus in scripturis opera cõmendãtur aut prçcipiũtur, ipsorũve aut operariorũ habentur, mentio cõmemorare vellet, operosum negociũ superuacaneũq́ susciperet. Cum infinitis in locis, illorum mentio fiat expressa: vt in primis est illud Iacobi Apostoli: Ostende mihi fidem tuam sine operibus: & ego ostendã tibi ex operibus fidem meã: Fides enim sine operibus mortua est: ex operibus enĩ

iustificatur homo, & non ex fide tm̄. Et illud Ioannis Apostoli in prima epistola, In hoc scimus quoniā cognouimus eum: si mādata eius obseruamus. Et rursus idem inquit. Qui facit iustitiā iustus est: non dixit, qui credit, sed qui facit opera. Ad hęc, & idē: Filioli nō diligamus verbo neq; lingua, sed opere. Et deinde. Qui seruat mandata eius in Christo manet & ipse in eo: & demum fere in calce epistolæ. Hęc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus: quæ tamen non sunt grauia. Quid & illud: Dū tempus habemus operemur bonū. Et aliud: Vti seueritis, ita & metetis. Et rursus. Centuplū accipietis. Et aliud. Messis quidē multa, operarii autem pauci. Rursus & illud. Cum conducuntur operarii ad colendam vineam. Et illud. Cū locatur vinea operariis. Et illud, q̄ dignos fructus pœnitentiæ facere suadet, Fide enim accepta de qua longe minus habetur in scripturis mentio, q̄ de operibus, circa ipsa opera omnes sancti Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, omnes Martyres, & confessores edocti, regna cęlorum, vi & labore acquirere insudarunt, operantesq; & laborantes e vita decesserunt. Non enim mortuus est Christus vt homines ex industriis, & bene operantibus, ociosos & segnes redderet: quod profecto facere videretur, & eueniret si opera non expeterentur, sed sola fide securi nihil operibus laborantes, nec superædificantes, actionibus demptis, ociosi viueremus: quod esset pręter naturā viuere. Ipsa enī semper operatur, & quæcunq; ab illa sunt procreata pariter faciunt.

K Nec sola fides reputata est patriarchæ Abraę ad iustitiam, nec illi factæ tot promissiones: Quis fide primũ probetur, sed tum fide tum operibus laudatur Abraam, vt ꝙ obtulerit filium suũ Isaac in sacrificium, ꝙ hospitalis fuerit, ꝙ præcepta diuina seruauerit: vt testatur illud Geñ. quũ Dominus loqueretur ad Isaac. Ait enim. Tibi & semini tuo dabo vniuersas regiones has &c. & complens iuramentum qđ spopondi Abraę patri tuo, Benedicentur in semine tuo oẽs gentes terræ, eo ꝙ obœdierit voci meæ, & custodierit præcepta mea & cęrimonias, legemq́ꝫ seruauerit pater tuus. Perfectus igitur Abraam fide, perfectus & operibus commendatur. Si autem sola fides ad iustitiam pertineret, sequeretur, impares operibus, fide autem pares, gloria fęlicitatis æternæ pares esse debere: qđ absonum & iniustum esse videtur, cũ par sit vt ei qui plus laborauerit plus tribuatur, quantum est ex cõmuni lege. Nã licet ex prærogatiua quadam, aut occulto diuino iudicio mere gratis nõnunq̃ quibusdam tribuatur, attamẽ cõmuni statuto legis suę, plus insudanti & cooperanti se contributurum esse promisit: & hac de causa omnes sancti laborauerunt in præceptis Domini seruandis, & superædificare studuerũt, & superlucrari talento accepto. Nihil tamen audentes sperare ex operibus, sed fidentes solum liberalitati & promissis largientis, dicentes vt docuit Iesus quũ omnia fecerint, eis dicẽdũ: Dñe serui inutiles sumus, tametsi qđ debuimus facere fecimus. Qđ reliquũ est in tua misericordia, in tua bonitate, situm esse cognoscimus. Fidem autẽ solam non

ducere ad perfectum, nec ſolam, iuſtũ reddere, ſi facul tas adſit, vt ſępe adeſt, perficiendi operis, etiam his argumentis probari poteſt ꝙ dæmones credunt, & cõtremiſcunt, & ꝙ illa in nobis nuda laudari non poteſt, nec aſſeri vllo merito eſſe digna, niſi cuidã operi fuerit coniuncta. Credere enim, qui fidei actus eſt, probari non valet niſi imperatus fuerit a volũtate, niſi vo luntas præceperit vt ita credatur. Illud autem voluntatis pręceptũ actio quędam eſt. Hoc idem etiã alio argumento (mea quidem ſententia) efficaci, quo finẽ faciam huic quęſtioni, comprobatur. Nam Dominus Ieſus non habuit fidem, cum a primo momento conceptionis ſuæ fuerit beatiſſimus, & omnia ſciens ac noſcens. Fides autẽ (teſte Paulo ad Hebręos) ſubſtãtia eſt ſperandarũ rerũ, argumentũ non apparentiũ. Quãobrem cũ non ſtet fides cũ viſione, aſſerit illã eſſe euacuãdã, quãdo facie ad faciem homo diuinã intuebitur lucem, quã pepetuo intuebatur ipſe Seruator. Fide igitur nõ eſt cõmẽdãdus Dominus Ieſus, quinimo illius derogaret dignitati, qui eam ipſi tribueret. Cõmendatur autẽ operibus, ꝙ in illis obediens fuerit patri vſqꝫ ad mortem ſæuiſſimã, ignominioſiſſimãqꝫ crucis: operaqꝫ ipſius tam accepta & grata fuerũt æterno patri, vt illis meruerit, vt delerentur peccata noſtra, & vitæ æternæ efficeremur participes. Ac his efficitur luce clarius, opera pręmio eſſe condigna, & non tm̃ fidem, & magis nos opere eſſe iuſtificatos, q̃ fide, cum operibus Chriſti iuſtificemur, nõ autẽ fide, qui viſionẽ habuit, non fidem. Quinimo & fidem noſtrã, qua pri-

mum viuimus spiritali vita ex opere probari. Efficitur etiam, falsum esse, opera tm̃modo requiri, vt mortificetur rebelle corpus, & subiiciatur spiritui, cũ in Christo nũq̃ fuerit talis rebellio, sed caro semper subiecta spiritui, & sensus obediens rationi absq; lucta. Quæ sententia confirmatur, quia genus quoddam operum est, qđ ad corpus domãdum subigendãq; carnem nõ pertineat. Operibus ergo longe plus tribuendum esse, q̃ fidei perspicuũ est, non tamen nostris, sed Christi: operaq; magis expetita esse a summo Deo in mysterio redẽptionis nostræ, q̃ fides. Operatus est enim Christus Iesus, vt nobis mereretur salutẽ: vtq; fides nostra actioneſq; & opera grata & accepta forent diuinæ maiestati. Quẽ imitati sunt omnes sancti recepta fide, iuxta ipsius institutum, abnegantes seipsos. Quorum quisq; accepit crucem suam, & Dominũ secutus est, operãdo per ignes & aquas, per gladios, per asperrima quæq; transeuntes, inducti demum fuerunt in refrigerium. Oporantur etiam sanctissimi angeli, cum sint administratores spiritus. Operatus est & ille æternus pater omniũ conditor, quum creauit vniuersum, nec voluit sui contemplatione, q̃uis ea sola sit beatissimus esse cõtentus, operatur & perpetuo seruando orbem. Ex his puto concludi posse, operationes esse probandas, nõ abiiciendas, vti superuacaneas. easdemq; opportunas esse non modo ad subigendam carnem spiritui, sed etiam ad maiorem gloriam consequendam: & necessarias ex decreto diuino iis quibus per ætatem & valetudinem illas præstare licet ad eam adipiscen-

dam, iureq; optimo præceptas esse & institutas, q̃q̃ sine ipsis iustificare potuisset omnipotẽs, quemadmodum & sine fide. Congruum autem & æquum esse, vt fide & operibus iustificet, declaratum est. Præterea qui comprobant hoc pacto ipsa opera, hos dignitati fidei nihil detrahere, quin potius illã probare & perficere. At hæc quidem est vera sententia omniũ sanctorum testimonio, & vniuersalis ecclesiæ decreto sancita, & promulgata. Quæ omnia tribuit Christo & diuinæ bonitati. Nihil autem operibus nostris ex eorum natura, sed tñ statuto diuino, qui voluit nos cooperatores suos esse, iuxta illud Apostoli: Dei enim coadiutores sumus &c.

Sed nihil mirum est vota hominum dissoluere, omnia bona opera abolere, cuncta peruertere qui hominem a propria deiicit natura. Cum enim homo a cæteris animantibus discrepet, rationis vsu, liberaq; agendi facultate: qui liberum arbitrium tollit, omniaq; necessario euenire contendit, is hominem a proprio statu abigit, & non esse hominem sed brutum decernit, cum vt bellua tantũ feratur non agat. Nec enim ratione cognoscere quid agere conueniat ei potest esse commodum, cui facultas agendi non adsit, quod ratione fuerit ostensum. Itaq; carere ratione optabilius esse videretur, q̃ ea pollere, & quod ipsa suaserit non posse perficere, quinimmo cogi persæpe agere oppositum. Quo insanissimo dogmate, tollitur omnis laus & opprobrium, omnis moralis vita, omnis iustitia diuina, omnis cultus sacer, & omnis L.

pietas. Arbitrii enim sublato fundamento, omnis religio corruit: qđ oppugnat tanta pertinacia, tanta contentione, vt nihil magis, zelator hic glorię Christi præ textu euchendæ & ampliandę pietatis. Sed hanc eius insaniam, tu Erasme tam prudenter, & docte insectatus es, vt eam non sit opus verbis nostris refutari.

M Quem igitur casum par est expectare monstrũ hoc tam multiforme, qđ apud Germanos omnia perturbauit, pacem sustulit, mores maiorũ euertit, sanctissimas leges, consuetudines optimas abrogauit, diuinam legem peruertit, pudicitiam fugauit: omnia miscuit tumultibus, rapinis, sanguine cuncta oppleuit. Templa, cœnobia profanauit, excidit sacra omnia, ritus & religionem sustulit, vniuersam Germaniam inflammauit, cælicolis bellum indixit, homines ab humano statu deiecit, & belluas reddere contendit? Qui iam pridem cũ a grauissimis & sapientissimis academiis, a cũctis doctoribus sane sentientibus improbatus esset: Deinde ab inuictissimo Cęsare publico in conuentu de consilio omniũ Principum, Iudicio omniũ magistratuum, omniũ procerum decreto publice reiectus, tum Pont. Maximi auctoritate, summa omniũ patrum amplissimi ordinis, sacratissimi senatus sententia damnatus. Deniq; ab vniuerso orbe catholico, ab omnibus orthodoxis reprobatus, ipse tamen pertinacior semp euasit, sceleraq; sceleribus, hæreses hęresibus aggregans, ad inauditas demũ blasphemias profundendas deuenit. Dabit igitur (vt spero) condignas tantis facinoribus pœnas nefandissimus homo: Non pmittet celsissimus

Cæsar, nõ permittet serenissimus Princeps Ferdinan-
dus vices fratris apud Germanos gerens, hanc scęuã
bestiam, hunc perduellionem, hunc Numinũ contẽpto
rem, hunc Christiani nominis hostẽ, diutius furere, va-
garíq; impune, & Germaniam prorsus periclitari. Me
mores maiorũ suorũ. Sunt enim eo sanguine & familia
felicissima procreati, quã nõ minus religione & pieta-
te floruisse constat, q̃ potẽtia & facultatibus. Illis.n.
continens semper & præcipua cura fuit, vt Christianæ
fidei puritas, catholicę ecclesię integritas, sacrorum ri
tuum obseruantia illesa perlisteret, Quorum summũ
studium præ cæteris rebus in Christiana religione cõ
seruanda & propaganda fuisse, testãtur plurima egre
giæ pietatis illorũ monumenta: Perstant adhuc viua
in hominũ memoria (vt cæteros omittam) Auorum
Maximiliani Cæsaris ac Fernandi catholici Regis re-
centia insignis pietatis exempla, cuius non min9 æmu
latores esse debent, q̃ sint dignitatis & amplitudinis
hæredes. Dabunt igitur operam diligentissime, vt qđ
fieri cœptum est, ad exitum perducatur: Et Lntherus
cum assectis suis prauorum consiliorum, & cõtemptę
ipsorum maiestatis meritas pœnas luat, & hæc impie-
tas insana penitus explodatur. Nec patietur Cæsar, vt
suo nomini tanta inuratur nota, suęq; gloriæ hoc pro-
brum officiat, q; ipsius temporibus Germania a catho
lica fide ac pietate defecerit, & execratissimæ hæreses
in ea præualuerint. Ad quod peragendum non deerit
manus cæterorum Germaniæ Principum, In primisq;
aderunt magna alacritate & studio sacri Romani Im

perii clarissimi Principes electores, Nec deerit officio eximię virtutis virago illustrissima, Margareta serenissima Austrię Archiducissa, fœmina rarissimę pietatis, & prudētię, cuius egregia opera, & ardēti religionis zelo a contagione hęreticę prauitatis Flandria & adiacentes Prouinciæ ac regiones immunes seruatę sunt. Aderūt quoq; syncerę religionis & fidei cōstantissimi ꝓpugnatores illustrissimi Bauarię Duces, nūq̄ satis laudati, qui prę cæteris Germaniæ Principibus huic furori ac pniciei obstitisse ferunt: cuius egregiæ pietatis nō solū cōdigna referent præmia ab Optimo & Maximo Deo, sed etiā sibi ęternū nomē cōpararūt. Pręsto itidē erit singulari industria, & virtute amplissimus pater & Princeps præclarus Saliburgensiū eorū finitimus, q tāta animi cōstātia, tāta fortitudine, etiam durissimā perpessus obsidionē hęreticis obstitit, vt suę egregię pietatis, & sapiētię magnū ediderit documentū, qđ nulla vnq̄ delebit obliuio. Quibus pręclaris facinoribus declarauit qualis quātusq; fuerit, & q̄ merito diuo Maximiliano Cęsari tā carus extiterit, vt cunctis rebus administrādis ab ipso fuerit p̄fectus, & summa Reipu. consilio eiusdē tēperaretur. Aderunt & clarissimarū vrbiū Imperii Magistratus oēs, maxime autē pręstātes sueuoꝝ fœderatę ciuitates. Nec deerūt officio libertatis catholicę ecclesię acerrimi defensores, Heluetiorū videlicet fortissimi, & religiosi populi, qui hac in re more suo, & vt celebri elogio ꝓfitentur, egregiā operā nauabūt. Aderūt oēs catholici, omnes boni, quorum adhuc in Germania longe maior copia, q̄

hæreticorum eſt: quorum mores hoc tempore, ſi quis cum iis conferat, quibus ante q̃ a catholicis eccleſiæ inſtitutis deficerent, viuebant, luce clarius perſpiciet, q̃ fallacia, q̃ incommoda, q̃ pernicioſa ſint, Martini dogmata: qui ex probis & modeſtis hominibus, improbos & immodeſtos efficiat, ex prudentibus & piis inſanos atq; impios reddat. Qui omnes tum Principes, tum populi, cum Cæſare omne ſtudium, & diligẽtiam adhibebunt, vt ſeditionibus tumultibuſq; oppreſſis, & nouitatibus, ac inſaniis reiectis, authoribuſq; tãtorum malorum proſtratis, ad priſtinam pietatẽ, tranquillitatem, & pacem Germania reſtituatur, & hydra iſta pernicioſiſſima cunctis capitibus extinctis, tot ſcelerum, tam profundæ impietatis debitas luat pœnas. Quæ ſi forte manus hominum euaſerit, at certe diuinum iudicium non effugiet: quod grauitate ſupplicii tarditatem penſabit. Potius tamen optandum, precanduſq; eſt mitiſſimus ſeruator hominum Chriſtus Ieſus, vt Lutherum cum ſodalibus ad ſaniorem mentem reducat, eiſq; euellat pertinaciam, auferat ſuperbiam, humilitatem tribuat, errata condonet, ſpiritum Sathanæ ab ipſo depellat, & ſuo illum afflatu illuſtret: qđ fore ſperandum eſt, modo ne ipſe pulſanti ſpiritui ſe ſurdum exhibeat, vocantem non reiiciat, monenti non reluctetur. Etenim miſericors & benigniſſimus Deus noſter promptus, multuſq; eſt ad ignoſcendum. Q̃ ſi obſtiterit diuino ſpiritui, optandũ eſt, vt e medio tollatur, detq; locum ſanioribus mentibus, nec addat peccata peccatis.

N Sed longe plura in portentum istud scelusq; dixi, q̃ statueram, & dum causę grauitas, rei magnitudo, religionisq; zelus longius prouexit orationẽ meã, creuit epistola in volumẽ, & facta est velut sylua quędã neq; culta neq; satis digesta, quę varias in Lutherum quęstiunculas attingat, prout nobis indignatio sceleris suggerebat, cõgestas. Quas vt latiuscule prosequerer, nõ iccirco feci, q te ignorare quicq̃ eorũ, quę a nobis sunt allata suspicarer. Scio enim tibi (modo animũ adducas) in promptu esse multo, & plura & accõmodatiora in scelus istud cõgerere. Sed quoniã mihi has quęstiones attingẽti illa in mentẽ veniebãt. Quãobrẽ ne diutius rudi oratione mea, castigatas aures tuas obtundã, iam finẽ faciã, Si te prius cõprecatus, & obtestatus fuero, qđ a te, quẽadmodũ supra dixi, quicũq; tibi bene cupiunt, petũt: ne amplius moreris, cũctationem oẽm abiicias, omnes rationes negligas, quę te ab hoc officio distinere possunt, & causam catholicę ecclesię, causam fidei, causam Iesu Christi cũctis respectibus pręferas, & stlium acuas in Lutherũ, & digna Erasmo conscribas. Non dissimulanter, non perplexe, non ambigue, nõ lubrice, sed expresse, non remisse sed vehemẽter, quẽadmodũ hominis arrogãtiã, impietas, blasphemię postulant: Nam cũ hęreticis nõ molliter agẽdũ, sed eos vrgẽdos, & seuere increpandos esse priscorũ patrum q̃plurimis exemplis edocemur. In primisq; vas electionis Paulus, q̃ acer & vehemens fuerit in pseudoapostolos, & erroneam doctrinã prędicãtes, eius epistolę testãtur, pariter & quorũdã aliorum qui

epistolas canonicas scripsere. Q̃ acerbus autẽ in Cherintum hæreticũ fuerit Apostolus, & Euangelista Io. narrat Eusebius, similiter & Polycarpus in Martionẽ. Athanasius quoq; in beati Anthonii abbatis vita conscribit eũ in Arrianos & Manicheos vehementissimũ fuisse. Q̃ preterea aperti & seueri hęreticorum castigatores fuerint Augustinus, Ambrosius, Hieronym9 Hilarius, & cęteri tum Gręci tum Latini sanctissimi doctores hęreticorũ expugnatores, eorũ libri & monumenta declarant: quorum exẽpla a te sunt imitanda. Perspectũ est iampridẽ cũctis hominibus quid possis, modo velis. Non tibi loricą, non clypeo, nisi fidei, in quo iuxta Paulum, omnia tela nequissimi ignę extingues, nõ galea, nisi salutis, ad hoc certamen est opus. Accingere modo calamo quasi gladio spiritus sed nõ ancipiti, victoria est in expedito. Plurimũ enim vales eloquio, ingenio solertissimus es, doctrina cumulatissimus. Sed pręstabit Dominus Iesus, modo cœperis, lõge potiora dicere q̃ cogitaueris; dabitq; facũdiã copiosiorẽ teq; sapientiorem, q̃ hucusq; fueris, efficiet: hoc solo labore longe maiorem gloriam consequeris, q̃ ex oĩbus quos hactenus exhausisti: hoc testimonio cunctis obtrectatoribus tuis silentiũ impones, hoc omnes sinistras de te suspiciones sustuleris, hoc exposcit pietas tua, ętas tua, authoritas tua. Q̃d si neglexeris (parce quęso libertati meæ) nũq̃ efficies, ne multi suspicentur, & credant tibi plurima cõuenire cũ Luthero: ne cõplures probati viri te primũ authorẽ tantorum malorum fuisse pręedicent. Non effugies ne hinc dece

dens tecũ afferas notã hęreticæ prauitatis, ne a poste ris semper dicatur, quũ tui mentio fiet, magnũ virum fuisse Erasmũ, nisi Lutheranæ perfidiæ quoquo modo fauisset, & sic glorię nominis tui perpetuo detrahatur a multis. Cęterũ a te etiã atq; etiam peto, vt si quid intemperantius, si quid concitatius, asperiusve dixisse visus fuero: nihil tale in te dictũ esse suspiceris, sed om̃ia referas in Martinũ, in cuius mentionẽ nemo potest incidere, qui modo sit Christianæ religionis studiosus, quin excandescat, & frena modestiæ relaxet, eius blasphemiarum dissidiiq;, qđ in catholicam ecclesiã excitauit recordatione: quãdoquidẽ aduersus tam impium & mordacem hęreticũ verba tẽperare contra oẽm modestiã, non solũ cõtra pietatem esse videtur. Quod aũt ad te pertinet, hoc tibi velim persuadeas, me ingenio, doctrina & singulari virtute tua, ita accẽdi ad te amãdum, & obseruandũ, vt paucis sim concessurus. Quod senties ipse, si vnq̃ cõtigerit, vt opera mea tibi vsui esse possit: sancietq; inter nos hęc epistola sanctissimę amicitiæ fœdus perpetuũ: In qua paulo tecũ liberius egi, fretus tua & probitate, & humanitate: Certum habẽs te cuncta esse in bonam partem accepturum. Vale. Datum Romæ Idibus Maii. M. D. XXVI.

FINIS Sub prelo Ascensiano ad Septimum Idus mensis Ianuarii. Anno. M.D. XXIX. calculo Romano.

